

פנינים לשבת

ממעייני היהדות

פרשת "כי תבוא"

ח"י באלול ה'תשע"ג, (24/08/2013)

מוקדש לע.ג. בתנו היקרה
אודליה פינקלר ע"ה

בת זהבה ושמעון תורג'מן יבדלא"ו
 נלב"ע ביום שלישי כ"ו סיון תשע"ג

ת.נ.צ.ב.ה

ליקט וערך:
 שמעון תורג'מן

ירושלים	תל אביב	חיפה	באר-שבע	תשפנאים	
18:38	18:54	18:46	18:55	1854	כניסת שבת
19:51	19:53	19:53	19:52	19:51	יציאת השבת

תוכן העניינים

<u>מס'</u>	<u>הנושא</u>	<u>עמ'</u>
1 .	פרשת כי-תבוא – על הפרשה	2
2 .	לקח טוב מהפרשה	5
3 .	דברי חכמה מחכמינו על הפרשה	15
4 .	בין אדם לחברו	56
5 .	במעגל השנה היהודית, מושגים ביהדות ודמויות חשובות בהיסטוריה היהודית	58
6 .	סיפור ופתגם – עם מוסר השכל	65
7 .	החיים הבריאים	72
8 .	אירועים היסטוריים שקרו בשבוע הזה לפני שנים	75
9 .	המקורות מהם לוקטו הפנינים לפרשה ומוספיה	80
10 .	רשימת פרסומי גמ"ח תורג'מן בנושא מעגל השנה ובנושא מעגל החיים של היהודי	בכריכה האחורית

לכניסה או להסרה מרשימת התפוצה , נא לפנות לדוא"ל: h-tourjy@smile.net.il

על הפרשה

1- פרשת כי-תבוא – על הפרשה

1.1. נתונים על הפרשה

פרשת כי-תבוא היא פרשת השבוע השביעית בספר דברים.
פרשת כי-תבוא מתחילה בפרק ג' פסוק כ"ג ומסתיימת בפרק ז' פסוק י"א.
בפרשת כי-תבוא יש 118 פסוקים.

1.2. תוכן הפרשה

- א . מצוות הבאת הביכורים
- ב . וידוי מעשרות
- ג . כריתת הברית בין הקב"ה לישראל
- ד . פרשת הברכות בהר גריזים והקללות בהר עיבל
- ה . סקירה היסטורית על הקורות אותם מיציאת ממצרים

1.3. ההפטר

שבת זו – פרשת כי תבוא היא השבת השישית משבעת השבתות הנקראות " שבע
דנחמתא " – והוא הכינוי לשבע ההפטרות שמפטירים בנביא, לאחר קריאת התורה,
בשבע השבתות שבין תשעה באב לראש השנה, העוסקות בנבואות נחמה ובחזון
הגאולה, כפי שיהיה באחרית הימים. ההפטרות לקוחות כולן מקובץ נבואות הנחמה
שבספר ישעיהו, החל מפרק מ'. על פי מנהג יהודי איטליה קוראים רק שלוש הפטרות
הנחמה הראשונות (לפרשות ואתחנן, עקב וראה) ואילו שאר ההפטרות הן מעניין
פרשת השבוע.

שבע ההפטרות דנחמתא הן:

- 1 "נחמו" (ישעיה מ', א'-כ"ו) - לפרשת ואתחנן.
- 2 "ותאמר ציון" (ישעיה מ"ט, י"ד עד נ"א, ג') - לפרשת עקב.
- 3 "עניה סוערה" (ישעיה נ"ד, י"א עד נ"ה, ה') - לפרשת ראה.
- 4 "אנכי" (ישעיה נ"א, י"ב עד נ"ב, י"ב) - לפרשת שופטים.
- 5 "רני עקרה" (ישעיה נ"ד, א'-י') - לפרשת כי תצא.
- 6 "קומי אורי" (ישעיה ס', א'-כ"ב) - לפרשת כי-תבוא.
- 7 "שוש אשיש" (ישעיה ס"א, י' עד ס"ג, ט') - לפרשת ניצבים או לפרשות ניצבים-וילך.

כאמור אנו מפטירים השבת: "קומי אורי". בספר ישעיהו, פרק ס', פסוקים א-כב

1.4 . תקציר מהנושאים בהם עוסקת פרשת כי - תבוא

א. הפרשה מתחילה במצוות הבאת הביכורים, "וְהָיָה, כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ, אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ, נָתַן לָךְ נַחֲלָה; וִירְשָׁתָהּ, וַיִּשְׁבְּתָּ בָּהּ. וְלָקַחְתָּ מִרְאשִׁית כָּל פְּרֵי הָאֲדָמָה, אֲשֶׁר תָּבִיא מֵאֲרֶצֶךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ וְשָׂמַתָּ בַטֶּנָּא". ביכורים: הפירות הראשונים (בכור) לבית המקדש שבירושלים. מצווה זו תחל רק לאחר גמר כיבוש הארץ. במצווה זו מחויב עובד האדמה לאסוף את "בכורות" גידוליו לשימם בטנא (סל) ולעלות עימם לירושלים.

ב. המשנה במסכת ביכורים פרק ג' מתארת את מצוות הבאת הביכורים וכך נאמר בלשון המשנה:

"כיצד מעלין את הביכורים: כל העיירות שבמעמד, מתכנסות לעירו של מעמד, כדי שלא יעלו יחידים, שנאמר "ברוב עם, הדרת מלך" (משלי יד, כח). ובאים ולנים ברחובה של עיר, ולא ייכנסו לבתים-- מפני אוהל הטומאה; ובשחר הממונה אומר, "קומו ונעלה ציון, אל ה' אלוהינו" (ירמיהו לא, ה).

והשור הולך לפניהם, וקרניו מצופות זהב; ועטרה של זית בראשו, להודיע שהביכורים משבעת המינין. והחליל מכה לפניהם, עד שהם מגיעין קרוב לירושלים. והם הולכין בכל הדרך, וקוראין "שמחתי, באומרים לי-- בית ה', נלך" (תהילים קכב, א); ולא היו מהלכין כל היום, אלא שתי ידות בלבד.

הגיעו קרוב לירושלים, שלחו לפניהם שלוחין להודיע לאנשי ירושלים. ועיטרו את ביכוריהם, ופירכסו אותן; ואם היה להם לח ויבש, מראין את הלח מלמעלה. והפחות

והסגנים והגזברים, יוצאין לקראתן מירושלים--לפי הבאים הם יוצאין: אם באו אנשים הרבה, יוצאין לקראתן רבים; ואם מעט, מעט. וכשייכנסו כולן בשערי ירושלים, יתחילו לקרות "עומדות, היו רגלינו--בשערייך, ירושלים" (תהילים קכב, ב). כל בעלי אומנויות שבירושלים, עומדין לפנין ושואלין בשלומן, אחינו אנשי מקום פלוני, באתם בשלום; והם מהלכין בתוך ירושלים, והחליל מכה לפניהם עד שהם מגיעין להר הבית.

הגיעו להר הבית, נטל כל אחד ואחד סלו על כתפו ואומרין "הללו יה: הללו אל, בקודשו...". (תהילים קנא, א) עד "כול הנשמה, תהלל יה: הללו יה" (תהילים קנא, ו); והם מהלכין בהר הבית, וקוראין עד שמגיעין לעזרה. הגיעו לעזרה, דיברו הלויים בשיר "ארוממך ה', כי דיליתני...". (תהילים ל, ב).

כפי שאנו רואים העלאת הביכורים היתה מהלך מרשים מאד שכל אחד יכול לדמיין את הכתוב לעיל

ג. גם בהתיישבות העובדת (על אף שברובה אינה דתית) מצווה זו היא חלק מהמסורת הקיבוצית

להלן קטע שנלקח מאתר חגים של התנועה הקיבוצית:

בשנות העשרים החלו חלוצי העמק להחיות את טקסי הביכורים של היהדות העתיקה. החזרה לארץ המקרא, קדושת החקלאות ואידיאל עבודת - הכפיים נתנו. דחף רוחני חזק לחדש את חג השבועות כחג הביכורים, פשוטו כמשמעו יש להדגיש שבשנים הראשונות התנהלה התהלכה של ישובי עמק יזרעאל באיסרו-חג שבועות, ולא בחג עצמו

להלן תאורו של יצחק מיכאלי, חלוץ שעלה מפולין לעין-חרוד

החל משעות אחר הצהרים המוקדמות, מורגשת תנועה רבתי בחצר. חברים... "מקשטים עגלות בירק ובענפים, בפירות ובפרחים ובכלי עבודה, כל ענף יתאמן, להפתיע ולעבור את רעהו בפאר עגלתו. ואף לילדים עגלות לפי בתייהם: פעוטונים גנים ובתי הספר. השנה יוחג החג לראשונה במשותף עם כל ישובי הגוש, אשר יבואו אלינו לעין-חרוד בתהלכות עגלות. כאן יתרכזו כולם. ובשעה 1:00 בצהרים תתייצב עין-חרוד בראש התהלכה, כאשר נושאי הביכורים מובילים ואחריהם אנשי המשק והפלחה. עין-חרוד תצא לתחנת הרכבת ותיפגש ליד התחנה עם התהלכות של גבע ועין-טבעון. משם חוזרים כולם ביחד למחצבת עין-חרוד. בתהלכה משותפת

במחצבה יפגשו עם תל-יוסף ובית-אלפא וכולם יחד ירדו בתהלוכה אחת גדולה לגורן של עין-חרוד.

בראש ילכו נושאי הביכורים, אחריהם קבוצת הפלחה עם הכבודה: טרקטור ומחרשתו, דיסקוס, מאלמת, מגוב, עגלה עם תבואה, מכונת דישה עם טרקטור ועגלה טעונת לחם וקמח. אחריה עגלת נטיעות עם עציה, גן ירקות עם ביכורי ירקות, עגלה ללול ולמכוורת. ואחרון אחרון חביב - עגלה של ילדים. ואחריהן נוהר כל העם, מי ברגל ומי ברכב. ראש התהלוכה עובר בשער. הכבוד ונכנס לגורן ומכריז על טקס הבאת הביכורים. שי הביכורים הם: שני שקי גרעיני חיטה, כדי חלב, חלות דבש, שישה כבשים אז יכריז הכרוז על פדיון הביכורים - קודש לקרן הקיימת. הנה כי כן למען העם והמולדת המתחדשים בארצם העתיקה"

ד. את הפירות יש להביא לכהן ולברך ברכה אשר בעיקרה אמירת תודה לקב"ה. האדם המביא את הפרות מספר את קורות עם ישראל החל משיעקב אבינו ירד עם משפחתו למצריים דרך העבדות שבני ישראל היו במצרים, יציאת מצרים על ידי הקב"ה בניסים ונפלאות ועד להבאתם לארץ זבת חלב ודבש, ארץ ישראל, הארץ המובטחת. המטרה של אמירת ההיסטוריה היא חלק מהאימרה של דוד בן גוריון (ראש הממשלה הראשון) "עם ללא עבר הוא עם ללא עתיד" (אימרה שכדאי שנחזור וניישם אותה)

ה. בני ישראל מצווים בכל שנה שלישית (במחזור של שבע שנים, שנה שביעית שמיטה) לתת "מעשר עני" שהם 10% מהגידולים עבור העניים היתומים והאלמנות. "כִּי תִבְלֶה לְעֵשֶׂר אֶת כָּל מַעְשֶׂר תְּבוּאָתְךָ, בְּשָׁנָה הַשְּׁלִישִׁת שָׁנַת הַמַּעְשֶׂר: וְנָתַתָּה לְלוֹי, לְגֵר לִיתוֹם וְלְאֵלְמָנָה, וְאָכְלוּ בְשַׁעְרֶיךָ, וְשָׂבְעוּ."

ו. הקב"ה מזכיר לבני ישראל על בחירתו בהם כעם סגולה ועל החלטתם של בני ישראל לבחור בקב"ה ולא באלילים ומתוך כך חובת קיום המצוות כאילו ניתנו כל יום מחדש. בפרשה אנו גם מוצאים סיבה מדוע הישראלים והיהודים מרגישים עצמם כחכמים, כגאונים ויודעים הכי טוב בכל תחום ולא מצפים שילמדו אותם כיצד להתנהג וכן מדוע אנו שומעים חדשות לבקרים על רכישות של חברות טכנולוגיה ישראליות על ידי חברות ענק מחו"ל "וּלְתַתָּךְ עֲלִיּוֹן, עַל כָּל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עָשָׂה, לְתַהֲלָה, וְלִשְׁמִי וְלְתַפְאֲרָתִי" ראה ערך חתני פרס נובל, % היהודים, כמות המהנדסים ואנשי ההי-טק יחסית לאוכלוסייה ועוד.

ז. כחלק מחידוש הברית עם הקב"ה, בני ישראל צריכים בעת חצייתם את הירדן וכניסתם לארץ ישראל להקים מזבח הבנוי מגל אבנים ועליהם יש לכתוב את כל דברי התורה בצורה ברורה לכולם. "וְהָיָה, בְּעֵבְרְכֶם אֶת הַיַּרְדֵּן, תִּקְיְמוּ אֶת הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, בְּהַר עֵיבַל... וְכָתַבְתָּ עַל הָאֲבָנִים, אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת בְּאֵר הַיֵּטֵב".

ח. לאחר הכניסה לארץ חלק מעם ישראל צריך לעמוד על הר גריזים (הר הברכה) וחלק על הר עיבל (הר הקללה). הרים אלו נמצאים בשומרון שבניהם נמצאת העיר שכם, כשהישוב "הר ברכה" נמצא כמובן על הר גריזים. בעת שהשבטים היו על ההרים היו בני שבט לוי מקריאים להם איסורים וברכות. בגמרא מוסבר שהלויים עמדו ופניהם להר גריזים והבטיחו תואר "ברוך" לאנשים אשר לא יעברו על האיסורים להלן ולאחר מכן פנו לעבר הר עיבל וקיללו את האנשים אשר יעברו על האיסורים להלן.

ט. ואכן לאחר כניסת עם ישראל יהשע מכנס את בני ישראל בהרי עיבל וגריזים כפי המתואר בספר יהושע פרק ח' פסוקים ל' – ל"ה "אָז יִבְנֶה יְהוֹשֻׁעַ מִזְבֵּחַ, לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, בְּהַר, עֵיבַל. בְּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה עֶבֶד ה' אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, בְּכָתוּב בְּסֵפֶר תּוֹרַת מֹשֶׁה מִזְבַּח אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת, אֲשֶׁר לֹא הֵנִיף עֲלֵיהֶן בְּרוֹזל; וַיַּעֲלוּ עָלָיו עֹלוֹת לַיהוָה, וַיִּזְבְּחוּ שְׁלָמִים. וַיִּכְתֹּב שָׁם, עַל הָאֲבָנִים אֵת, מִשְׁנֵה תּוֹרַת מֹשֶׁה, אֲשֶׁר כָּתַב, לִפְנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וְכָל יִשְׂרָאֵל וְזִקְנָיו וְשֹׁטְרִים וְשֹׁפְטֵי עַמֵּי מִזֶּה וּמִזֶּה לְאָרוֹן נֶגֶד הַבְּהֵמִים הַלְוִיִּם נְשָׂאֵי אָרוֹן בְּרִית ה', בְּגֵר בְּאֶזְרַח חֻצִּי אֶל מוֹל הַר גְּרִזִים, וְהַחֻצִּי אֶל מוֹל הַר עֵיבַל: בְּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה עֶבֶד ה', לְבָרֵךְ אֶת הָעָם יִשְׂרָאֵל בְּרֵאשִׁיטָה. וְאַחֲרַי כֵּן, קָרָא אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה, הַבְּרָכָה, וְהַקְּלָלָה כְּכֹל הַכְּתוּב, בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה. לֹא הָיָה דָבָר, מִכֹּל אֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה אֲשֶׁר לֹא קָרָא יְהוֹשֻׁעַ, נֶגֶד כָּל קְהַל יִשְׂרָאֵל וְהַנְּשִׂים וְהַטָּף, וְהַגֵּר, הַהֵלֶךְ בְּקִרְבָם."

י. האיסורים המוזכרים (שמי שעובר עליהם זוכה לתואר "ארור") הינם: עובד עבודה זרה, מזלזל באביו ובאמו, "משגה עור" שבנוסף לפשוטו הכוונה גם למי שמכשיל אדם בעצה רעה, מטה משפט גר יתום ואלמנה, גילוי עריות במשפחה, "מכה רעהו בסתר" גם כמשמעו ובנוסף מי שמדבר לשון הרע, לוקח שוחד ומפליל את הזכאי, ומי שאינו מקיים את התורה

יא. התורה מבטיחה לכל מי שומע בקול ה' ומקיים מצוותיו לברכות רבות ובניהם: משפחה ברוכת ילדים, כלכלה ופרנסה טובה, עושר, הצלחה בכל המעשים, ניצחון על

האויבים, גשם בזמנו ועוד. "וְהָיָה, אִם שָׁמוּעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ, לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹתָיו, אֲשֶׁר אֶנְכִי מְצַוֶּךָ הַיּוֹם וּנְתַנֶּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ, עֲלִיּוֹן, עַל, כָּל גּוֹי הָאָרֶץ. וּבָאוּ עֲלֶיךָ כָּל הַבְּרָכוֹת הָאֵלֶּה, וְהִשְׁיִגְךָ: כִּי תִשְׁמַע, בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ. בְּרוּךְ אַתָּה, בְּעֵיתָ; וּבְרוּךְ אַתָּה, בְּשָׂדֶה. בְּרוּךְ פְּרִי בִטְנֶךָ וּפְרִי אֲדָמָתְךָ, וּפְרִי בְהֶמְתְּךָ שֶׁגַר אֶלְפִיךָ, וְעִשְׂתָּרוֹת צֹאנֶךָ. בְּרוּךְ טִנְאֶךָ, וּמִשְׁאֲרֹתֶךָ. בְּרוּךְ אַתָּה, בְּבֹאֶךָ; וּבְרוּךְ אַתָּה, בְּצֵאתֶךָ. יִתֵּן ה' אֶת אֵיבֶיךָ הַקָּמִים עֲלֶיךָ, נֶגְפִים לְפָנֶיךָ: בְּדֶרֶךְ אֶחָד יֵצְאוּ אֵלֶיךָ, וּבִשְׁבָעָה דְרָכִים יִנּוּסוּ לְפָנֶיךָ. יֵצֵא ה' אִתְּךָ, אֶת הַבְּרָכָה, בְּאַסְמִיךָ, וּבְכָל מִשְׁלַח יָדְךָ; וּבִבְרָכָךָ בְּאָרֶץ, אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ. יִקְיַמְךָ ה' לֹא לְעַם קְדוֹשׁ, בְּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָךְ: כִּי תִשְׁמֹר, אֶת מִצְוֹת ה' אֱלֹהֶיךָ, וְהִלַּכְתָּ, בְּדַרְכָּיו. וְרָאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ, כִּי שֵׁם ה' נִקְרָא עֲלֶיךָ; וַיֵּרְאוּ, מִמֶּךָ. וְהוֹתִרְךָ ה' לְטוֹבָה, בְּפְרִי בִטְנֶךָ וּבְפְרִי בְהֶמְתְּךָ וּבְפְרִי אֲדָמָתְךָ עַל, הָאֲדָמָה, אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְתָּיִךָ, לָתֵת לָךְ. יִפְתַּח ה' לָךְ אֶת אוֹצְרוֹ הַטּוֹב אֶת הַשָּׁמַיִם, לָתֵת מָטָר אֲרִצְךָ בְּעֵתוֹ, וּלְבָרֶךְ, אֶת כָּל מַעֲשֵׂה יָדְךָ; וְהִלְוִיתָ גּוֹיִם רַבִּים, וְאַתָּה לֹא תִלְוֶה. וּנְתַנֶּךָ ה' לְרֵאשׁ, וְלֹא לְזָנָב, וְהָיִיתָ רַק לְמַעְלָה, וְלֹא תִהְיֶה לְמַטָּה: כִּי תִשְׁמַע אֶל מִצְוֹת ה' אֱלֹהֶיךָ, אֲשֶׁר אֶנְכִי מְצַוֶּךָ הַיּוֹם לִשְׁמֹר וּלַעֲשׂוֹת."

יב. לחילופין מופיעים בפרשה אוסף של עונשים כבדים במידה ובני ישראל לא ילכו בדרך ה' הן ברמה האישית והן ברמה הלאומית של צערינו היו רבים. חלק ניכר מעונשים אלו אנו מוצאים בעיקר בתיאור חורבן בית ראשון ושני וכן בכל הפרעות והפוגרומים שארעו לעם ישראל בכל הדורות

ג. בהמשך הפרשה משה מזכיר לבני ישראל את הליכתם במדבר 40 שנה ואת הנס שאירע להם שלא נאלצו לפנות לחייטים ולסנדלרים שיתקנו את בגדיהם ונעליהם עקב ההליכה הארוכה "וְאוֹלַךְ אֶתְכֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה, בְּמִדְבָּר לֹא בָלוּ שְׁלֹמֹתֵיכֶם מֵעַלְיֶכֶם וְנַעֲלֶיךָ לֹא בָלְתָה מֵעַל רַגְלֶךָ" ואכן מי שבחר להיות סנדלר או חייט היה מובטל ללא פרנסה.

יד. בסוף הפרשה חוזר משה ומספר את סיפור הנצחון במלחמה על סיחון מלך האמורי ועוג מלך הבשן ונתינת ארצם לשבטי ראובן, גד וחצי שבט מנשה לנחלה (צפון ירדן, רמת הגולן וחלק מסוריה)

לקח טוב מהפרשה

2.1 . "נקודה טובה" – רעיון מהפרשה, במבט עכשווי. "עם נולד" / ר' משה רוט

משה זרטל, היה ממנהיגי "השומר הצעיר" וממייסדי קיבוץ "עין שמר". בעת מלחמת העולם השנייה התנדב לשרת בבריגדה היהודית בצבא הבריטי ולאחריה מילא תפקידים מרכזיים בקיבוץ הארצי והיה מפעילי מפ"ם.

בנו – הפרופסור אדם זרטל (ארכיאולוגיה), מוביל זה 30 שנה את הסקר הארכיאולוגי של "נחלת מנשה". כאמור, הסקר נמשך כבר 30 שנה ובמהלכו נסקרו 3,000 קמ"ר בהליכה רגלית ונתגלו כ- 1,530 אתרים חדשים. בשולי הדברים נספר, כי פרופ' זרטל שנפצע קשה במלחמת יום כיפור, מוביל את הסקר כשהוא הולך בעזרת קביים...

נחלת מנשה נמצאת במרכז הארץ בין הנקודות הבאות (בערך): תל אביב – חיפה, חיפה – בית שאן, בית שאן – יריחו, יריחו – תל אביב. הנחלה הנוספת של שבט מנשה הנמצאת בעבר הירדן, לא נכללה בסקר.

במהלך חפירותיו בהר עיבל ליד שכם, זיהה פרופסור זרטל מזבח, שלדעתו הוא המזבח סביבו נערך טקס הברית, המוזכר בפרשתנו. את קורות תגליתו הוא ריכז בספרו: "עם נולד - מזבח הר עיבל וראשית ישראל".

ובכך בדיוק עוסקת פרשתנו.

הקב"ה מצווה את משה, שכאשר הם יכנסו לארץ בהנהגתו של יהושע, הם יקבלו על עצמם במעמד הברית מחדש את הברית עם הקב"ה בשבועה.

ואכן, כך היה. מיד עם הכניסה לארץ, בונה יהושע "מזבח לה' אלוהי ישראל בהר עיבל. כאשר צוה משה עבד ה' את בני ישראל ככתוב בספר תורת משה (בפרשתנו) ...ויעלו עליו עלות לה'..." (יהושע ח, ל – לא).

את המזבח הזה כנראה גילה פרופסור זרטל.

ומה היה במעמד הברית?

חציו של העם – ששה שבטים עמדו אל מול הר גריזים וחציו השני – ששת השבטים האחרים, עמדו אל מול הר עיבל. ובתווך, הארון, הכהנים והלוויים. ואיתם יהושע.

במעמד זה קרא יהושע את כל הדרישות שבפרשתנו מול העם ואלו ענו אמן וקיבלו עליהם בשבועה את דברי הברית. דרישות הברית הם שמירת התורה כולה, אולם במעמד זה הודגשו דרישות היסוד – שמירה על המערכות הבסיסיות ביותר של היהדות.

מדוע יש צורך במעמד נוסף של הברית?

ברית זו הינה חידוש והמשך של הברית שכרת הקב"ה עם עם ישראל במעמד הר סיני. בין שתי הבריתות האלה, היתה תקופת המסע במדבר ותחילת כיבוש הארץ. שני המאורעות הללו, המסע במדבר והניצחון על סיחון ועוג, היו מעין "תצוגת תכלית" והדגמה של הנהגת ה' ויכולותיו לדור "החדש" של עם ישראל הנכנס לארץ – דור שרובו הגדול לא חווה את יציאת מצרים על כל ניסיה (שהרי רוב העם מת במדבר עקב חטא המרגלים).

ואכן, על יסוד הניסיון האישי הזה והניסים שחווה עם ישראל ה"חדש" (או המתחדש...) יש מקום וצורך לחדש את הברית בין הקב"ה לעם ישראל, כמצווה בפרשתנו (רש"ת הירש, דברים כח, סט).

ומהם הדגשים במעמד הברית הזה? (דברים פרקים כז – כח).

- שמירה על מערכת היחסים עם הקב"ה – איסורי עבודת אלילים.
- שמירה על מערכת היחסים של אדם עם הוריו – כיבוד אב ואם.
- שמירה על זכויותיו של כל אדם בחברה ובמיוחד החלשים (איסורי לשון הרע, רצח, הטעיית חבר, הסגת גבול ועוד).
- שמירה על מערכת המשפט – איסורי הטיית הדין.

• שמירה על מערכת קשרי האישות, בין איש לאשתו בלבד.

כחלק ממעמד הברית, מציינת התורה את השכר הרב לו יזכה עם ישראל אם יקיים את דברי הברית וגם את העונש, אם ח"ו...

הכותרת שנותנת התורה למעמד מיוחד זה היא: "הַסְּפַת וּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם הַזֶּה נְהִיִּיתָ לְעַם לְה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים, כז, ט). הברית עם הקב"ה, היא שהופכת אותנו לעם ולכן, לא פלא שפרופ' זרטל קרא לספרו בשם: "עם נולד - מזבח הר עיבל וראשית ישראל".

מהם הממצאים התומכים בזיהוי האתר כמזבח יהושע (רשימה חלקית)?

- המזבח הזה בנוי מאבנים לא מסותתות (בכלי ברזל), כדרישת התורה, בעוד שהמזבחות הכנעניים נבנו מאבנים מסותתות.
- מבנה המזבח, דומה למבנה של המזבח במשכן.
- אל מרומי המזבח עולים ב"פֶּבֶשׁ" – מעלה משופע כדרישת התורה ולא במדרגות.
- ניתוח שרידי בעלי החיים העלה כי מדובר רק בבהמות טהורות, זכרים בני שנה – המין והגיל הנדרשים להקרבה על פי התורה.
- נמצאו באתר שתי חרפושיות (חותמות מצריות) ולפיהן ניתן לקשור את "גיל" האתר, לתקופה המתאימה.

אולם, יש חוקרים החולקים על הניתוח ועל המסקנות הללו ונימוקיהם עימם.

בין אם הממצא הזה הוא אכן מזבח יהושע ובין אם לאו, אין לנו ספק שמעמד הברית אכן התקיים ככתבו וכלשונו, כמתואר בפרשתנו (הציווי) ובספר יהושע – בו מתואר מעמד הברית בפועל. מעמד שהינו חלק מתהליך לידתו של העם.

יהונתן גפן בשירו "איך שיר נולד" (לחן: יוני רכטר), מספר לנו שיצירתו של שיר אינה כה פשוטה. זהו תהליך כאוב, המזכיר לו לידת תינוק...

איך שיר נולד?
כמו הצחוק
זה מתחיל מבפנים
ומתגלגל החוצה
איך שיר נולד?
כמו תינוק
ופתאם איזה יפי
הוא הולך לבד
איך שיר נולד?
כמו תינוק...

ועל אותו משקל נשאל אנו: איך עם נולד?!

גם כאן מדובר בתהליך של לידה וגדילה, של לימוד ושל אימון רוחני: "בהתחלה זה בואב, אחר כך יוצא החוצה, וכלם שמחים".

הבה נתבונן בתהליך לידתו של עם ישראל:

- אברהם אבינו "גילה" ו"מצא" את הקב"ה – האל האחד, הבורא, היוצר והמנהיג של העולם, ש"נשכח" על ידי האנושות האלילית. הוא החל לקרוא בשם ה' להפיץ את האמונה באל אחד ולהילחם באלילות.
- הקב"ה מינה את אברהם אבינו "...לאב המון גוים" – לאב הרוחני של האנושות כולה (בראשית יז, ד).
- הקב"ה כרת ברית עם אברהם ועם זרעו – "...להיות לך יאלוהים ולזרעך אחריו" (בראשית יז, ז) – ברית העם והארץ.
- יצחק ויעקב המשיכו את מפעלו הרוחני של אברהם אבינו "והיה הדבר (השליחות) הולך ומתגבר בבני יעקב ובנלוויים עליהם ונעשית בעולם אומה שהיא יודעת את ה' " (רמב"ם הלכות עבודה זרה א, ג).

כאשר משפחתו של אברהם אבינו התגבשה סביב מפעלו הרוחני והחליטה להמשיך את דרכו ואת מפעל חייו הלאה לדורות, ברגע זה נוצרה האומה. כאן נולד העם! אולם, חבלי הלידה עוד לא תמו ובהם גלות מצרים וגאולתה. וכאשר הקב"ה עומד לגאול את עם ישראל ממצרים, הוא מכריז על שלבי התהליך:

"...והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים והצלתי אתכם מעבדתם וגאלתי אתכם... ולקחתי אתכם לי לעם... והבאתי אתכם אל הארץ..." (שמות ו, ו-ח).

עם ישראל ניצב כעת לפני הכניסה לארץ, בפתח השלב של "והבאתי אתכם אל הארץ". השלב בו הקב"ה עומד להשלים את תהליך הגאולה ולקיים את הבטחתו ההיסטורית לאברהם: "...ונתתי לך ולזרעך אחריו את ארץ מגידך..." (בראשית יז, ז). משפחת אברהם אבינו שהפכה לעם, עומדת להיכנס כעת אל ביתה – אל הארץ המובטחת.

הברית עם הקב"ה שהחלה באברהם אבינו, נכרתה שוב עם עם ישראל בהר סיני במתן תורה וכעת, לפני הכניסה לארץ והשלמת תהליך הגאולה המובטח (כפי שהובטח לאברהם ובהמשך, לעם ישראל), כורת הקב"ה שוב את הברית, עם עם ישראל "המתחדש".

אכן, זהו המועד המתאים והראוי להכרזה: "הסבת ושמע ישראל היום הנה (בסיום התהליך הארוך אותו סקרנו) נהיית לעם לה' אלוהיך" (דברים, כז, ט). כאן מסתיים תהליך הלידה.

ומה הלאה?

אמיר גלבוש בשירו "שיר בבוקר בבוקר" (לחן: גידי קורן ושלמה ארצי), מספר על אדם הקם בבוקר פתאום "ומרגיש כי הוא עם ומתחיל ללכת..."

והוא צוחק גבורת דורות מן ההרים,

...אלף שנים צעירות לפניו

בפלג צונן, בשיר רועים, בענף.

...וְרוּאָה כִּי חָזַר
וְהוֹרִיק שׁוֹב אֵילָן.

עם ישראל של ימינו, קם מן הגלות – מן השְלֵכָת, אל הָאָבִיב.

מאחוריו – גְבוּרַת דּוֹרוֹת – תהליך הלידה וההיסטוריה של עם ישראל ובראשם הברית עם הקב"ה.

ומה הלאה? עוד אֶלֶף שָׁנִים צְעִירוֹת לְפָנָיו של עם ישראל (לפחות...), כדי לקיים את ייעודיו ותפקידיו הרוחניים ולהמשיך את שליחותו של אברהם אבינו...

כיום אנו נמצאים באביב. עם ישראל קם לתחיה וזכה מחדש לעצמאות לאומית ולגאולת הארץ ובניינה. שוב אנו מרגישים ומתנהגים כעם, בבחינת: "וּמְרַגֵּשׁ כִּי הוּא עִם וּמִתְחִיל לְלָכֵת"...

כל שנותר לנו הוא, לקיים את חלקנו בברית: "וַיִּדְעֶתֶם כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם" (שמות ו, ...ז)

בברכת שבת שלום,

משה רוט

ארכיון "נקודה טובה": http://www.pirsuma.com/nekuda_tova

נא לשמור על קדושת הגליון ולהכניסו לגניזה לאחר השימוש.

יש לך הערה או הארה? אשמח לקבל למייל:

nekudatova.roth@gmail.com

אהבת? הפץ בין חבריך

2.2. השבוע בפרשה – מסרים אקטואליים הנלמדים מהפרשה על שיגרה ושחיקה / ניר אביעד

בפרשה הנוכחית משה רבנו ממשיך ומורה לעם ישראל, רגע לפני הכניסה אל הארץ, על מצוות שונות הנוגעות לחיי העם. בין המצוות משה מפסיק את רצף דיבורו ופונה אל קהל השומעים בבקשה והתראה שלעולם המצוות יהיו עבורם כדברים חדשים שזה עתה ניתנו ושקיומם יעשה מתוך שמחה והתלהבות. בדבריו, משה מוכיח כי הוא מכיר היטב את נפש האדם ויודע שמטבענו אנחנו נוטים להתרגל לכל דבר, גם אם זה הדבר הנפלא ביותר, ולאחר זמן מה להפסיק להעריך גם את מה שקודם לכן הרעיד את ליבנו. הרצון והצורך להתחדש, למצוא את נקודות העניין בכל פעם מחדש ולהתמלא בחיות חדשה, שמאפשרת את המשך העשייה, אמורים כמובן לאפיין את דרכו של היהודי בהתייחסותו אל קיום המצוות, אולם הם רלוונטיים לכל התחומים הנוספים בחיים. היום ננסה להבין כיצד התכונות הטבעיות של "שחיקה" ו"הרדמות בשגרה" פוגשות אותנו בזוגיות, במקומות העבודה וכמובן בדרך הרוחנית.

מרכיב השגרה הוא רב השפעה על מעשיו ומחדליו של האדם בכל אורחות חייו וזאת משום שהשגרה גורמת, בין היתר, לעצלות, לדיכוי המחשבה היוצרת, לביצוע משימות אוטומטיות ולתחושות של שעמום וחוסר חשק. כאשר האדם אינו מתאמץ להתחדש תדיר (בכל תחומי החיים), בנקל הוא עלול לשקוע בשגרה המכלה כל חלקה טובה. גם המצוות עלולות להיפך לסדרות של מעשים חיצוניים ללא חיות פנימית. על כך כתב הנביא ישעיה: "יען כי ניגש העם הזה, בפיו ובשפתיו כבדוני וליבו רחק ממני, ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה" (כלומר העשיות הן חיצוניות בלבד בעוד הלב ריק מכוונה).

בדורות האחרונים אנשים כבר אינם מסוגלים, ואינם מוכנים, לקיים "מצוות אנשים מלומדה", לא המבוגרים ולא הילדים. הסיבה שכל כך הרבה יהודים עזבו במאה השנים האחרונות את הדת היא משום שאנחנו כבר לא מסוגלים לקיים את המצוות מתוך כפייה ובלי הבנה למה זה טוב והאם זה נכון. הרב קוק כתב כבר לפני 80 שנה (בתקופה שבה רוב העם עדיין שמר את מצוות התורה באדיקות) כי הוא צופה גל של התפקרות כללית שנובע דווקא מתוך גדלות הנפש של האנשים. אנחנו היום דור הרבה

יותר מתוחכם מהדור של הסבים והסבים של הסבים שלנו. אנחנו לא מסתפקים בתשובות פשטניות של "ככה זה" ו"אנחנו עושים כי אבא וסבא עושים". אנחנו דור שמחפש להבין באמת מהי דרך האמת. קשה לנו להאמין מבלי לשמוע ולראות הוכחות ואנחנו לא מסתפקים בפשט, אלא מחפשים גם את הסוד והנסתר. הרב קוק חזה מראש כל זאת והבין שאנחנו כעם עומדים לעבור מהלך מדהים של בחירה בדת ממקום הרבה יותר עמוק. דור המייסדים של המדינה וילדיהם בעטו ביהדות הגלותית בה קיום המצוות התאפיין ב"יובש" שנבע מהצורך לשמר את המסורת בכל מחיר ומהפחד מהתבוללות בתוך סביבה של גויים עוינים. כיום, לעומת זאת, מי שעניו בראשו, רואה את הצימאון האדיר של רבים למשמעות ואת הכיסופים לאמת מוחלטת בעולם סובייקטיבי, קשוח ומנוכר. הרב קוק כתב שדווקא מתוך הגדלות שהביאה לשאול שאלות ולבעוט בכל מה שהריח מ"מצוות אנשים מלומדה", דווקא מתוך הכוח הזה תהיה חזרה עוצמתית ומשמעותית הרבה יותר אל היהדות החכמה, החמה והאנושית שאנחנו מכירים מלימוד על אבותינו. יהודי עם מידת היושר בתוכו צריך לשאול עצמו בכל צעד ושעל האם הוא מתייחס יפה למשפחתו וחבריו מתוך הרצון לקיים את מצוות אהבת הזולת או שהוא פועל מתוך אינטרסים? האם הוא מתפלל מתוך כוונה ושמחה או עושה זאת כי "ככה צריך"? האם הוא מתייחס לרכושו של זולתו באותו כבוד שהיה רוצה שיתייחסו אל רכושו שלו או שהוא חוטא בגזל ושקר? האם הוא רודף צדק ושלום או שרודף בצע וכבוד? האם הוא מוציא מפיו מילים חיוביות ומקדמות או שדבריו מלאים שקרים ורכילות? ועוד ועוד. להיות יהודי פירושו של דבר להיות ערני כל הזמן להתנהגות שלנו ולברר האם היא עולה בקנה אחד עם ההנחיות הנפלאות שניתנו לנו בתורה. עשייה ללא כוונה וללא מודעות הומשלה ל"גוף ללא נשמה". גם עשייה שכזו עדיפה על פני הפניית עורף מוחלטת אל התורה, אולם ללא ספק היא חלקית, משעממת וממאיסה את עצמה על ההולך בדרך זו.

בזוגיות ניתן גם כן בקלות ליפול אל אותה תחושה של שגרה ושל מוכר ומובן מאליו. באופן טבעי כל שני אנשים, שנמצאים ביחד זמן ממושך, מתרגלים אחד אל השני ומתאמצים פחות למצוא חן, לשמח ולרגש. מעבר לכך, העשיות של הצד השני נתפסות בשלב מסוים כמובנות מאליהן ואנחנו שוכחים את הטרחה והמאמצים שנדרשו מהפרטנר שלנו כדי לבצעם. זוג שלא ער לתהליכים הללו, בקלות רבה ימצא את עצמו בריבים שנעים סביב תסכולים הדדיים מחוסר הבנה וחוסר יחס. אנשים רבים

מרגישים שבן/בת הזוג לא מעריך אותם ואת מאמצייהם מספיק. ידועה הבדיחה על הזוג הצעיר שרק התחתן. יום אחד הם הלכו ברחוב והאישה כמעט נפלה לבור במדרכה. הגבר תפס אותה בזרועותיו האוהבות, מיהר להרגיע ולהגיש מים קרים והבטיח להתקשר למחרת היום לעירייה להתלונן על המפגע. שנה לאחר מכן הם הלכו באותו מקום והאישה שוב פעם מעדה באותו הבור. הפעם תגובתו של הגבר הייתה: "מה יש לך?! למה את לא מסתכלת לאן שאת הולכת?!" זהו כוחו השלילי של הרגל, שגרה וחוסר הערכה.

מעבר לכל אלה, אין כמעט אחד שלא הרגיש בשלב כזה או אחר בחייו את השגרה השוחקת במקום עבודתו. רבים הם האנשים, שהתחילו קריירה מסוימת בקול התלהבות ושמחה, ומצאו עצמם אחרי תקופה כזו או אחרת מתוסכלים ובעיקר משועממים. רבים עוד יותר עמלו קשה להתקבל למקום עבודה מסוים והתרגשו מאוד ביום הראשון במקום החדש, אולם עם חלוף הזמן סר חינו של המקום והתפקיד בעיניהם והם שוב נשארו ממורמרים ועצובים. בהקשר הזה נדמה לי שהתבגרות פרושה להבין, שככל הנראה, כל מקצוע וכל תפקיד בשלב מסוים יהפכו לשגרתיים, כך שהמרדף אחר עניין מתמיד הוא דמיוני ונידון מראש לכישלון ואכזבה. תפקידו של מקום העבודה הוא לפרנס אותנו (ואם אפשר תוך כדי עשיית טוב לסביבה – מה טוב) ותו לא. התפיסה המודרנית לפיה הקריירה היא שמגדירה מיהו האדם ושעלינו לשעבד זמנינו ומרצינו בצורה טוטאלית כדי ל"ממש את עצמינו" היא שגויה ומאמללת כה רבים. המימוש העצמי האמיתי הוא בחיי זוגיות בריאים, בחיי הורות פורים ומפריים ובתיקון ועידון המידות.

כיצד ניתן להתמודד עם אותה שחיקה טבעית? הכרת הטוב: התבוננות פנימית מגלה כי הטבע של רובינו הוא לראות את "חצי הכוס הריקה". אנחנו מבזבזים אנרגיה וזמן רבים מידי בקיטורים, במחשבות ובדיבורים על מה שחסר ועל מה שאין לנו ובתלונות על השגרה והאפרוריות שבחינו. בזמנים של מצוקה קשה, לעומת זאת, מתעוררת בתוכנו גדלות נפש ועוצמה נסתרת. במצבים אלה אנחנו לא עסוקים ברחמים עצמיים ולא בהתחשבות האם מציאות חיי מרגשת ומלהיבה מספיק. החוכמה והאתגר שלנו הם לדעת להכיר בטוב הקיים ביום-יום מבלי שנצטרך לעבור זעזוע על מנת להעיר אותנו מהתרדמת הכללית!! על כך נאמר "איזהו העשיר? – השמח בחלקו". העשיר הוא לא בעל המרצדס החדשה, הוא אינו בעל פלזמת ה-85 אינץ' וגם לא המפליג

ביאכטה הפרטית שלו לעוד חופשה בקריביים. העשיר הוא מי שיודע להעריך את המתנות הקטנות והגדולות שהקב"ה שולח לו ביום ויום ובעשיות ובהתמודדויות הכי בנאליות. ביהדות ישנו מושג בסיסי מאוד המדבר על "חוש הכרת הטוב", שמשמעו, בתמציתיות, להפך את המשקפיים איתן אנחנו מסתובבים בעולם ולסגל מחשבות חיוביות במקום השליליות. במקום לראות את מה שאין, להתחיל לראות ולהרגיש את שישנו, לראות את חצי הכוס המלאה. אדם, כאמור, פעמים רבות מסתכל וסובל ממה שעדיין אין לו. אין לו בית מספיק גדול, אין לו אוטו מספיק חדש, אין לו אישה מספיק יפה, אין לו רעמת שיער כמו פעם, אין לו ואין לו ואין לו... למרבה האבסורד, כשהוא סוף סוף משיג את מה שחפץ ליבו, בדר"כ תחושת הסיפוק שהוא חווה קצרה ביותר ומיד מתחיל הקול הפנימי לברסס בו ולספר לו על כל הדברים שהוא עדיין לא השיג. רובינו כלואים בתוך הלופ הזה של תאוות לא ממומשות וצרכים לא מסופקים. הכרת הטוב פרושה לעצור ברגע ולומר: "ברוך השם, עכשיו טוב לי". טוב לי בעבודה הזו כי השכר סביר והשעות סבירות, טוב לי עם האישה הזו כי היא יודעת להקשיב לי באמת (ומכינה אחלה קוסקוס) וטוב לי עם הבעל הזה כי הוא אבא טוב לילדיי (ובבוקר תמיד מוריד את הזבל). בזוגיות, לדוגמא, השגרה מאפשרת לנו להיות מי שאנחנו באמת. בבית אפשר להוריד את המסכות שבדר"כ לובשים כשיוצאים אל ההתמודדויות שבעולם החיצוני ואפשר להתהלך בלי איפור, תרתי משמע. ליד בן זוג אוהב ותומך ניתן לבטא קשיים ולהיות חלשים מבלי לחשוש מפני נטישה או עזיבה. שגרה בריאה בבית מאפשרת לנו לקבל את עצמינו ואת בן/בת זוגנו כפי שאנחנו באמת ומבלי החשש לבטא רצונות, רגשות, קשיים וציפיות. לעומת זאת, כשעדיין חסרה השגרה הקבועה בזוגיות, אנחנו לרוב חסרי ביטחון, מעמידים פנים ומנסים להציג "כרטיס ביקור" מרשים ככל שניתן, שלעיתים לא מבטא את פנימיותנו האמיתית. מי שפוקח את עיניו ובוחר להסתכל דווקא על הצדדים החיוביים, יגלה סיבות טובות למה השגרה שלו נפלאה. עלינו לזכור שאת מה שיש לנו אנחנו בדר"כ מעריכים הכי הרבה רק אחרי שהוא כבר איננו. זה הזמן לומר לסובבים אותנו, לקב"ה ולעולם תודה. עשייה מתוך שמחה: השמחה היא הכוח המניע לכל פעולה ופעולה שאדם עושה. ללא שמחה אנחנו מומשלים למכונה עם מנוע ששבק חיים. במקום בו השגרה מכרסמת והאדם מוצא עצמו פועל במונוטוניות, בהכרח אין שמחה. אחד הפתרונות הוא לקום ולשנות את המציאות החיצונית (לעזוב את העבודה/לעזוב את בן או בת הזוג/לעזוב

את הדת שמחייבת לעשייה/וכו), אולם לרוב זה לא עוזר משום שאת האישיות שלו האדם ייקח גם להתמודדות הבאה וסביר להניח שהוא שוב יחווה את אותם רגשות מתסכלים. אדם נבון, אם כך, ינסה להביא אל תוך מציאות החיים הנוכחית שלו יותר התלהבות, יותר רגש, יותר כוונה, יותר רצון טוב, יותר השתדלות וכו. הגדולה היא לקחת את נסיבות חיינו, כפי שהם, ואותם להמתיק. הכול, אם כך, תלוי בהחלטתו של האדם לשמוח עם מה שיש. החיים הם פה ועכשיו ולא בדמיונות בהקיץ על מציאות מוצלחת יותר. מי שמשכיל להבין זאת בהכרח יהיה שמח עם חייו. רבי נחמן מברסלב לימד אותנו שהיצר הרע לא נהנה דווקא מהעובדה שהוא הצליח להכשיל אותנו ולגרום לנו לעבור עבירה, אלא כל חיותו היא מהעצבות שנופלת עלינו לאחר שעשינו את אותה עבירה. אותה עצבות ואותה הלקאה עצמית מקבעות אותנו במקום ומונעות מאיתנו ל"הזרים דם חדש במערכת", כלומר להיות יצירתיים ולהילחם בשחיקה ובשגרה.

ובעניין אחר – בפרשה הנוכחית התורה מונה מספר עבירות מוסריות בין אדם לחברו שהעובר עליהן מכונה בתואר הקשה "ארור". אחת מהן היא "אַרְוֵר הַמֵּבֶה רֵעֵהוּ בְּפִתְרֵ" (דברים כז). רש"י פירש את הדברים באומרו כי להכות אדם בסתר פירושו לדבר לשון הרע על אדם אחר מאחורי גבו. לשון הרע זה כל דיבור שיכול לעשות נזק ולפגוע במישהו אחר (רכילות/ השמצה/ הקנטה/ המעטה ביכולתו של הזולת/ הטלת ספקות בכישוריו וכוונותיו, וכו'). למחשבות ולמילים שלנו יש כוח אדיר, ומחשבה או דיבור שלילי על אדם יכולים, מבלי שנבין או אפילו נתכוון, להשפיע על המציאות שלו ולהזיק לו. בכוח המילים שלנו ממש להחריב אדם אחר, לפגוע בתא המשפחתי שלו, בפרנסתו, בדימויו עצמי, במעמדו החברתי וכו'. רבים יכולים להעיד שמילה אחת פוגעת יכולה להכאיב יותר ממאה דקירות סכין ומכות בגוף, ולהיפך – מילת עידוד וחיזוק יכולה לפוגג מועקות ולהחיות נפשות. מומלץ לכולנו, במיוחד באלול – חודש ההכנה למשפט הגדול בראש השנה, להיזהר מדיבור סרה על אף אדם אחר. בספרי הקודש נכתב כי בשמיים שופטים אדם על מעשיו הרעים לפי הדרך שבה הוא שופט אנשים אחרים שחטאו באותו הדבר. אם אנחנו אומרים דברים שליליים על מישהו אחר שראינו אותו "מפשל" ומועד, אזי אולי בכלל את עצמינו אנחנו שופטים לכף חובה באותו הרגע... שווה לזכור את זה ואת האמרות של חז"ל: "המתכבד בקלון חברו – אינן לו חלק בעולם הבא" ו"שומר פיו ולשונו – שומר מצרות נפשו".

א. סיכום מתומצת של פרשת כי תבוא

על ה"קללות" בפרשת כי תבוא התבטא אחד מאדמורי חב"ד: "קללות? אלו ברכות ברמה גבוהה כל-כך ששכל אנושי יכול לקבלם רק בצורת 'קללות'!" • השבוע בפרשתנו: מצוות ביכורים, אבני הזכרון והברכה האחרונה

בפרשת השבוע אנו קוראים פרק נוסף בנאומו הארוך של משה רבינו לפני כניסת בני-ישראל לארץ. הפעם הוא מביא בפני העם את הברכות והתוכחה אותם יקראו השבטים על הר גריזים ועל הר עיבל. דברים מעין אלה הושמעו כבר על-ידי משה רבינו וכתובים בספר ויקרא בפרשת בחוקותי. מעניין כי שתי התוכחות נקראות בסמיכות לחגי ישראל; האחת לפני חג השבועות והשניה לפני ראש השנה, אם כי בהפסק של פרשה אחת בינם לבין החג.

טעמו של דבר – ללמדנו כי התוכחה אינה עניין של עונש, אלא טהרה וזיכוך. כשם שלפני שמגישים בכלי מאכל או משקה חשוב מנקים אותו היטב, כך לפני גילוי כח נעלה כמתן תורה או הארת העולם באור חדש לקראת השנה החדשה – יש להתכונן, ולמרק עוונותינו, ולצורך כך נאמרה התוכחה.

כדי שלא להקדים את המאוחר נסקור תחילה את המצוות האחרונות אותן מסר משה לעם ישראל המופיעות בראשית פרשתנו.

הביכורים

"והיה כי תבואו אל הארץ... ולקחת מראשית פרי האדמה אשר תביא מארצך... ושמת בטנא (סל) והלכת אל המקום אשר יבחר ה' אלוקיך לשכן שמו שם". אדם המגדל בחלקת אדמתו את אחד משבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ-ישראל מצווה להפריש ביכורים. בראותו את ביכורי (ראשוני) גידוליו עליו לתת בהם סימן ומאוחר יותר להביאם לירושלים. אנשי המעמד (המחוז) היו מתכנסים באחת הערים וצועדים בשיירה לבית-המקדש כשבידיהם סלים עמוסי פירות מובחרים. בראש התהלוכה צעד שור, שהיה מיועד לקורבן, וקרניו מצופות זהב. כל הדרך שרו וניגנו מזמורי תהילים

לקול צלילי החליל, עד הגיעם לקרבת ירושלים שם היו יוצאים אנשי ירושלים לקבל את פניהם ויחד היו צועדים לבית – המקדש. מצוות הביכורים מזכירה לאדם שלא בכוחות עצמו הגיע להצלחה ולשגשוג, כי לולא עזרת ה' לא היה זוכה לשפע ועושר. לכן את תחילת היבול והמובחר שבו הוא מביא לה' אשר לו הארץ ומלוואה. מלבד זאת היה בעל השדה מתוודה ומזכיר את חסדי ה' בהצילו את עם ישראל מכל מיני פורעניות, מיום רדיפת לבן הרשע אחר יעקב ועד לנתינת והנחלת הארץ.

בהמשך דבריו מעורר משה את העם אודות הבאת המעשרות, אשר סוף זמן פרעון נקבע ערב חג הפסח, בשנה הרביעית ובשנה השביעית היא שנת השמיטה. אז היו מביאים את כל המתנות והמעשרות שנשארו בביתם אל בית-המקדש ואומרים וידו: "...בערתי הקודש מן הבית וגם נתתיו ללוי (מתנות כהונה) ולגר ליתום ולאלמנה (מעשר עני) ככל מצוותך אשר צויתני...". הצהרה זו מחייבת את האומרה, שהרי אף אחד לא יעיז לשקר בבית-המקדש, ובכך מבטיחה את קיומן המלא של מצוות חשובות אלו. לאחר גמר ביצוע המצוה מבקש היהודי מאלוקיו; "השקיפה ממעון קודשך, מן השמים, וברך את עמך, את ישראל...".

האבנים

הדבר היחיד המבדיל בין עם ישראל לארץ המובטחת הוא נהר הירדן. בהזדמנות זו, לאחר שחזר ופרט באוזניהם את מצוות התורה, מורה להם משה על אותן פעולות הקשורות עם חציית הירדן והרגעים הראשונים על אדמת ארץ כנען.

"והיה ביום אשר תעברו את הירדן אל הארץ... והקמת לך אבנים גדולות ושדת אותם בשיד...". מהי מטרת האבנים שחשיבותן היא כה רבה עד שיש להקימן באמצע צליחת מי הירדן – "וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת באר היטב". באמצעות אבנים אלו ביקש משה להשריש בלב העם, בפעם המי יודע כמה, את מטרת היסוד שלמענן מוענקת לו הארץ. על האבנים הללו כתבו בהר עיבל את כל התורה בשבעים לשונות העמים. למען יבינו גם הם כי אין זו סתם התנחלות בארץ זרה, אלא זאת היא ארץ השליחות והיעוד אשר תשמש מגדלור לכל אומות העולם.

הברכה הנכונה

"אלה דברי הברית אשר ציוה ה' את משה לכרות את (עם) בני-ישראל בארץ מואב לפני כניסתם לארץ. מלבד הברית אשר כרת איתם בחורב (בהר סיני)". זהו החוזה בין עם ישראל לאלוקיו. אי קיומו גורר אחריו צרות ובעיות וקיומו מביא עמו שפע של ברכה והצלחה. "והיה אם שמוע תשמע בקול ה' אלוקיך . . ובאו עליך כל הברכות..."
ההצלחה במלחמות עם האויבים: "יתן לך ה' את אויבך ניגפים לפניך, בדרך אחד יצאו אליך (למלחמה) ובשבעה דרכים ינוסו מפניך (מרוב בהלה יברחו ויתפזרו לכל צד)";
"וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך". ברכות בגשמיות: "ברוך אתה בעיר וברוך אתה בשדה";
"יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעיתו ולברך את כל מעשה ידיך..." , ובכלל - "ונתנך ה' לראש ולא לזנב והיית רק למעלה ולא תהיה למטה..."

"והיה אם לא תשמע בקול ה' אלוקיך . . ובאו עליך כל הקללות..." סטיה מהדרך מביאה לתוצאות שליליות. במבט לאחור נוכל לראות את התגשמות חלק מן הדברים המוזכרים בפרשתינו:

"והפיצך ה' בכל העמים מקצה ועד קצה הארץ" - אין ארץ שלא התגלגלנו אליה במרוצת הגלות הארוכה, מסין במזרח הרחוק ועד לפינות נידחות באפריקה טביעת אצבעות "היהודי הנודד" ניכרת בכל פינה בעולם.

"ובגויים ההם לא תרגיע ולא יהיה מנוח לכף רגלך ונתן ה' לך שם לב רגז (חרד) וכליון עינים ודאבון נפש"; "...ופחדת לילה ויומם ולא תאמין בחיך. בבוקר תאמר מי יתן ערב ובערב תאמר מי יתן בוקר מפחד לבבך אשר תפחד וממראה עיניך אשר תראה" - תיאורים אלו מזכירים את הרדיפות וההשמדות שעבר העם היהודי, אינקויזיציה, קנטוניסטים, השואה האיומה, כל אלו די בהם כדי לעורר את האסוציאציות השחורות כולן.

למרות כל הצרות והוועות האיומות לא ניתק הקשר בין ישראל לאלוקיו, כפי שמובא בפרשת התוכחה בספר ויקרא: "ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לבלותם, להפר בריתי איתם, כי אני ה' אלוקיכם".

דברי תורה ווורטים מחכמינו על פרשת כי תבוא

א. **וְהָיָה כִּי-תָבֹא אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה וַיְרִשְׁתָּהּ וַיִּשְׁבֹּתָ בָּהּ.** (כו,א)

ז'ירשתה וישבת בה' מגיד שלא נתחייבו בבכורים עד שכבשו את הארץ וחילקוה. (רש"י). ולכאורה תיפוק ליה מצד שאינו אדמתך, דכל עוד שלא נכנסו לארץ לא היה לישראל קרקע משלהם ומטעם זה לא נתחייבו בבכורים, ומדוע צריך להגיע לטעם דחסר ב'כי תבוא'. הגרי"ז ביאר זאת ע"פ מה שכתב הרמב"ם (פ"ב מהל' ביכורים הי"ד) 'הלוקח פירות תלושין ולקח הקרקע הרי זה מביא בכורים שהרי יש לו קרקע ופירותיה'.

לפ"ז נמצא, דמצד החסרון ד'אדמתך' בלבד, היה יוצא דאם היה לישראל פירות תלושין קודם חלוקת הארץ ואח"כ חילקו את הארץ מתחייב בביכורים, אך מצד חסרון ד'כי תבוא' פטור מביכורים, כיון שבמציאות היה לו את הפירות קודם שבא לארץ. לפיכך הוצרך רש"י לציין דמ'כי תבוא' ילפינן דלא נתחייבו בביכורים עד שכבשו את הארץ. (פרדס יוסף)

ועוד אמרו לפרש דבר זה בשם הגרי"ז, דס"ד דקודם החלוקה כל ישראל הם שותפים בקרקע ארץ ישראל, והשותפים חייבים בביכורים, לכך בעינן למיעוט דבלא מעשה חלוקה אין חיוב ביכורים.

עוד י"ל, ע"פ המבואר ברמב"ם דהלוקח פירות תלושין ואח"כ קנה הקרקע מביא וקורא, ולפ"ז אם היה לוקח פירות קודם החלוקה ואח"כ קנה הקרקע בחלוקה היה חייב בביכורים, ונתמעט מקרא דאין חייב בביכורים רק מה שגדל אחר החלוקה.

ב. **וְהָיָה כִּי-תָבֹא אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה וַיְרִשְׁתָּהּ וַיִּשְׁבֹּתָ בָּהּ.** (כו,א)

מה שאמרה תורה צ"ב, דאם זה מתנה אין זה נחלה, ואם זה נחלה אין זה מתנה. סתירה דומה, חוזרת על עצמה בדברי הכתוב (פסוק ב), דכתי' 'אשר תביא מארצך אשר ה' אלוקיך נותן לך', ד'מארצך' משמע שהיא כבר שלך 'אשר ה' אלוקיך נותן לך' משמע שלא היה שלך אלא ה' עתה נותן לך.

דקדוקים אלו יבוארו, ע"פ מה דמצינו בגמ' (שבת פח, א) דלבני ישראל יש טענת מודעא על אי קיומם את התורה בגלל שקבלוה באונס שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית. וידועה קושית הרשב"א, דא"כ מדוע נענשו בני ישראל והלוא טענת מודעא איכא בידם, ותי" הרשב"א, דמ"מ את ארץ ישראל קיבלו רק בתנאי שישמרו את התורה, כדכתי' 'לתת להם נחלת גויים בעבור ישמח חלקיו, ועל כך נענשו וגלו מן הארץ על שלא קיימו בה את התורה, והדרא טענת המודעא.

אך הקשו על כך, דהלוא הארץ היא ירושה מאבותינו ואף מצינו דבנות צלפחד נטלו פי שנים מצד בכורה, וא"כ כיצד ניתן לומר דקיבלו את הארץ בתנאי שקיימו את התורה והלוא מוחזקת היא להם מאבותיהם,

ויש לתרץ עפמש"כ התוס' (ר"ה יג, א ד"ה ולא) דהירושה היא על עצם הקרקע אבל לא על כל מה שנוסף בה מחמת שזרעו בה.

נמצא לפ"ז, דגוף הארץ מה שהיתה בימי אברהם אבינו הוי ירושה מאבותיהם, אבל התוספת שנטעו וזרעו וכל מה שבנו בה אח"כ, בכ"ז ליכא ירושה, ובתוספת זו זכו רק בתנאי שישמרו חוקיו, ובגין כך נענשו על שלא שמרו את התורה.

עפ"ז יפורש היטב לשון הכתוב 'אשר ה' אלוקיך נותן לך נחלה' דאית ביה גם מתנה וגם ירושה, 'זירשתה וישבת בה' דהירושה היא 'בה' בגוף הארץ, אבל כל מה שנתוסף על גוף הארץ הוי מתנה.

ולכך המשיך הכתוב ואמר 'אשר תביא מארצך' כלומר מארצך שהיא ירושה לך, 'אשר ה' אלוקיך נותן לך' היינו כל מה שנתוסף על גוף הארץ, שניתן לך במתנה מהקב"ה.

ג. "וְהָיָה פִּי-תְבוּאָה אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נַחֲלָה וִירֻשָׁתָהּ וַיֵּשְׁבֶתָ בָּהּ." (כו, א)

עיניים איכותיות!

וְהָיָה פִּי תְבוּאָה אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נַחֲלָה וִירֻשָׁתָהּ וַיֵּשְׁבֶתָ בָּהּ: וְלִקְחָתָּ מִרְאשִׁית כָּל פְּרֵי הָאָדָמָה אֲשֶׁר תְּבִיא מֵאֶרֶץ - אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ, וְשָׂמְתָּ בַסָּנַא, וְהִלַּכְתָּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשָׂבֵן שְׂמוֹ שָׁם: (דברים כ"ו א' - ב').

בפתיחה של פרשת השבוע שלנו ובסיום הפרשה הקודמת – אנו פוגשים חמישה מילים יקרות שטמון בהם יסוד אביר אדיר כביר ונדיר, ולא נגזים אם נאמר שבאותן מילים טמונה תמצית ההשקפה הצרופה של האדם היהודי. מה כוונת המשורר והסופר?

בפסוק האחרון של פרשת 'כי תצא' וכן בפסוק הראשון של פרשת 'כי תבוא' – אנו נפגשים עם המילים הנשגבות "אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ", ובכפילות הזו מעבירה לנו התורה מסר חשוב:

יהודי יקר! בכל שלב מימי חיך, מהמצב של 'כי תצא' מבטן אימך אל העולם הזה ועד המצב של 'כי תבוא' אל העולם הבא בחזרה, חובתך להאמין ולהבין בכל רגע שכל הטוב שמושפע ומורעף עליך – הכל זו "מתנת חינם" שהבורא הרחמן נתן לך, וכפי שנאמר בפסוק אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ – 'נותן' זה לשון מתנה, והישגיך והצלחותיך אינם קשורים כלל לשרירים וקשרים וחכמת חיים ושאר קשקושים שהנך. פשוט בורא עולם חמל עליך והחליט להעניק לך איכות חיים ברמה מסוימת – וזו הסיבה היחידה שהגעת לאן שהגעת, בכל תחום מתחומי החיים, הן ברוחניות והן בגשמיות.

ואם ישאל השואל: כיצד יתכן לומר שהרוחניות באה לאדם בתור 'מתנת חינם', והרי כתוב בגמרא מפורש 'הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים' (ברכות ל"ג ע"ב)?

התשובה לשאלה זו מאוד פשוטה – והיא גם מיסודי הדת, וחובה על כל יהודי לדעת אותה: ברור שענייני הרוחניות נמסרו לאדם – הן העלייה בהר ה' והן הדרדור משם חלילה, כולם מסכימים שבדברים הללו הבורא נתן לאדם 'בעלות זמנית' מלאה כדי שתהא לו בחירה בעבודת ה', וזו מתנה נפלאה שקיבל היהודי ממלך המלכים.

אלא כוונתנו כאן "שבמבחן התוצאה", סך ההצלחות וההישגים של האדם ברוחניות – לא הוא גורם אותם אלא זו מתנת שמים בלבד, כמו שמבואר בספרים הקדושים שהתפילה והמצוות אינם מזרימים שפע על האדם – אלא הם רק 'עושים כלים לקבל את השפע'.

משל למה הדבר דומה? למעיין חי השופע ומזרים מים לכל דְּכָפִין, ובא מושיקו ועשה צינור המגשר בין זרימת המעיין לביתו – וכתוצאה מכך המים מגיעים עד לביתו.

וכי יעלה על הדעת שמושיקו מזרים את המים לביתו? ברור שלא! אין ספק שהמעייין הוא המזרים את המים בצינור, ואם חלילה תיעצר זרימת המעייין – הצינור כבר לא יועיל למושיקו כלום.

הנמשל ברור! האדם רק מכין את הכלים הרוחניים – את הצינור המגשר בינו לשפע העליון. אך מה שהשפע מגיע אחר כך לאדם באמצעות אותו צינור – זה לא שהוא מזרים על עצמו את השפע, אלא זו הטבה ומתנה שהבורא מרעיף ומזרים עליו (עייין שומר אמונים 'הקדמון' למהר"י אירגאס וויכוח שני סוף אות י"ג), ובלשון התלמוד זה נקרא 'משולחן גבוה קא זכו' (ביצה כ"א ע"א).

והדברים מאוד דקים – והעלנו זאת רק למען הסר ספק מלב עיקש ומפקפק ומתחמק החושב אחרת, ודי בזה לעניינו, ואכמ"ל בנושאים דקים אלו.

וְאִישׁ בָּא... וַיָּבֵא לְאִישׁ הָאֱלֹקִים... עֲשָׂרִים לֶחֶם... וַיֹּאמֶר תֵּן לָעָם וַיֹּאכְלוּ. וַיֹּאמֶר מִשְׁרְתּוֹ מָה אַתָּן זֶה לְפָנַי מֵאָה אִישׁ? וַיֹּאמֶר תֵּן לָעָם וַיֹּאכְלוּ, כִּי כֹה אָמַר ה', אֲכַל וְהוֹתַר. וַיִּתֵּן לְפָנֵיהֶם, וַיֹּאכְלוּ וַיֹּתְרוּ כְּדָבָר ה': (מלכים ב', ד' מב – מד).

לפני כ-2900 שנה בתקופת הרעב שבזמן הנביא אלישע בא אליו אדם ונתן לו 20 ככרות לחם במתנה, והוא היה בטוח שאלישע ישביע בהם את רעבונו.

אך כאשר אלישע הנביא קיבל את הלחם הוא לא חשב על עצמו – אלא על תלמידיו הרעבים, והוא ציווה על משרתו שיחלק את 20 הכיכרות בין 2000 תלמידיו – באופן שכל 100 תלמידים יתחלקו בכיכר לחם אחת (מלבי"ם שם).

שמע המשרת את דבריו התמוהים של הנביא, ושאל: כיצד יתכן לתת 20 כיכרות לחם לפני 2000 איש, וכי זה יכול להשביע אותם?

השיב לו הנביא: משרת יקר! התעלם מנתוני השטח והשכל הישר, ועשה מה שצוויית אותך. אתה יודע מדוע? כי כה אמר ה', אכל והותר.

אלוקים הבטיח שיהיה ברכה בכיכרות הללו ועוד ישאר מהם עודף, ואם אלוקים הבטיח – זה בוודאי יקרה.

ואכן כך היה! וַיִּתֵּן לְפָנֵיהֶם, וַיֹּאכְלוּ וַיֹּתְרוּ, כְּדָבָר ה'.

סיפור מעניין, לא?

מדובר בתקופת רעב שהתיאבון של כולם גדול ורחב וכאשר יש הזדמנות לאכול – אין ספק שאף אחד לא מעיז להחמיץ אותה, ולמרות זאת מִשְׁרְתוֹ של אלישע הנביא מחלק 20 כיכרות לחם ל2000 איש, וחשבון פשוט מגלה שאם כיכר לחם אחד שוקל בערך 750 גרם, אזי יוצא שכל סועד קיבל 7.5 גרם, בערך ביס אחד של לחם. נכון שזו ארוחה 'מאוד' משביעה? וראה זה פלא. לא רק שהלחמים הבודדים הללו הספיקו, עוד נשאר מהם עודף. כיצד זה יתכן?

את השאלה הזו שאל משרתו של הנביא אלישע, ואלישע ענה לו בארבעה מילים: כִּי כֹה אָמַר ה'... ה' גזר שכך יהא, ולכן הנס הזה קרה.

סיפור נוסף אנו מוצאים על העשיר המפורסם הברון רוטשילד שפעם אחת נכנס לחדר הכספות שלו כדי לבדוק את אוצרותיו – ולפתע נטרקה דלת הכספת וננעלה והוא נכלא בפנים ללא אפשרות לפתוח את הדלת במשך כמה ימים, (ובני ביתו לא הוטרדו מהיעלמותו – מפני שהם היו בטוחים שהוא נסע לאיזו 'פגישה עסקית').

ומה עלה בסופו? למרות שהוא היה מוקף בעושר אגדי ולידו היו ערימות של ארגזים המלאים בכסף וזהב – רכושו הרב לא הועיל לו והוא מת ברעב, ולפני מותו הוא כתב על הדלת מבפנים את המשפט הבא: 'אני רוטשילד – מת ברעב!

ומה שמעניין הוא שלאחר מותו של רוטשילד פתחו את יומנו האישי וגילו שכתוב שם שהוא היה בטוח שאלוקים לעולם לא יוכל להרוג אותו ברעב – משום שיש לו הרבה מקורות של רכוש, ואפילו אם אלוקים יפסיק לספק לו עוד הכנסות ועושר – גם ככה יש לו מספיק כסף כדי לממן את עצמו עד סוף ימיו. אך המציאות עשתה לו בית ספר והתברר לו שאלוקים בלבד הוא הבוס הרשמי והשולט הבלעדי בעולם והוא בלתי מוגבל, והוא יכול להרעיב גם את האדם הכי עשיר... בתוך הכספת שלו...

שתי הסיפורים הללו מחדדים לנו את המסר העצום שראינו מקודם.

יהיה מה שיהיה, הבורא עושה בכל רגע את מה שהוא חפץ שיקרה, וזה לא קשור כלל לנתוני השטח!!! אם הבורא החליט ש20 כיכרות לחם יספיקו ל2000 איש רעבים – אז זה יהיה כך ואפילו עוד יישאר מזה עודף. מצד שני אם הבורא החליט שרוטשילד ימות

ברעב – רוטשילד יכול לצבור רכוש רב כחול הים ואף לרשום ביומנו שהוא מסודר עד סוף ימיו, ולמרות זאת עצת ה' היא תקום והוא ימות ברעב – ליד כל אוצרותיו!!! והשאלה נשאלת: לאחר שהבנו שהכל בא מלמעלה הן לטוב והן למוטב, האם המצב הזה ניתן לשינוי? האם בכל זאת יש איזו נוסחה שבאמצעותה אפשר לשנות את הגזרה?

חכמנו ז"ל גילו לנו שיש גם יש נוסחה כזו – ולנוסחת הקסם הזו קוראים 'משנה מקום משנה מזל', ואדם המשנה את 'מקומו הרוחני' בשמים – הרי הוא גורם על ידי זה להסיר מעליו את הגזרות והצרות. וכיצד זה עובד?

על האדם נגזרות גזרות, בהתאם למיקומו בהר ה'. אך אם האדם מתקדם ברוחניות ומתפלל ולומד תורה וכו' – אזי נשמתו מתרוממת למקום יותר גבוה, ולאור נתוניו החדשים ומיקומו הרוחני המושלם יותר – הגזרה כבר לא שייכת אליו, וזה הפירוש למשפט המפורסם 'אין מזל לישראל' – שעם ישראל מעל המזל' (שבת קנ"ז ע"א), מפני שמיקומם הרוחני משתנה כל הזמן לטובה, וממילא הצרות שנגזרו עליהם כבר אינם עדכניים. אך ברגע שעם ישראל נוטשים חלילה את התורה – אזי המזל כן שולט בהם, כמו שהוא שולט בכל הגויים (אבן עזרא 'הארוך' שמות ל"ג כ"א).

עד כאן פגשנו את המילים העצומות של 'אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ נִתֵּן לְךָ' פעמים בשתי פסוקים רצופים. פעם אחת לגבי מחיית עמלק (כ"ה י"ט), ופעם שנייה לגבי הכניסה לארץ (כ"ו א). אלא שהתורה משלשת לנו על המקום את המילים הללו עוד פעם, ומיד בפסוק שלאחר מכן שדן על 'הבאת בכורים' – התורה חוזרת על העניין שוב פעם וכותבת לנו וְלִקְחַתְּ מֵרֵאשִׁית כָּל פְּרֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תִּבְיֵא מֵאֲרֶצְךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ נִתֵּן לְךָ (כ"ו ב').

והשאלה מתפרצת ועולה וזועקת וממריאה עד לב השמים! הרי ידוע שהתורה מדויקת עד מאוד, ואין בה אפילו אות אחת שנכתבה שלא לצורך. אם כן מדוע התורה חוזרת כאן על המסר הנ"ל פעם שלישית? כיצד זה מחכים אותנו יותר?

בפעם השלישית התורה כותבת זאת על המצוה של 'הבאת ביכורים', מצוה קשה עד מאוד הדורשת מהחקלאי הרבה כוחות ומסירות נפש...

עומד לו יהודי באמצע הגינה, ולפתע הוא רואה שמגיע לו 'מזל טוב'! לאחר עמל גדול של חרישה וזריעה והשקיה וזיבול ודישון וכו' ולאחר המתנה ארוכה של כמה חודשים, סוף סוף הגיע הרגע הנכסף והתאנה הראשונה הבקיעה לאוויר העולם, והיא מחייכת לנו ממרומי העץ ומוחאת לו כפיים.

החקלאי ניגש אל התאנה ומסתכל לה בעיניים ומעביר לה את רגשי חיבתו העזים, אך בו זמנית יש לו צו אלוקי שאומר לו 'עצור!' התאנה הזו לא שלך – ואתה מתבקש להעלות לירושלים ולתת אותה שם לכהן.

אין ספק שמבחינה אנושית ורגשית – קשה מאוד לבצע את המצוה הזו, ומי שלא מבין זאת זה בגלל שהוא לא חקלאי, והוא לא חווה מימיו את הרגע הראשון שמגלים את הפרי הראשון על העץ.

באן המקום לציין שפעם אחת התבטא יהודי המגדל מלפפונים ואמר לאחד הקליינטים שלו שהתמקח עימו על המחיר: תאמין לי שאני קשור מאוד למלפפונים הללו, עמלתי עליהם הרבה ויגעתני למען שלומם מאוד, וכבר גילו לנו חכמנו ז"ל 'שהאהבה היא תוצאה של נתינה, וכל אדם המשקיע – נפשו נקשרת לאותו מוצר. אך מה אעשה? אני צריך להתפרנס ומשום כך אני נפרד ממלפפוני האהובים. אני מבקש ממך שתבין את רגשותי, ותתן לי את התמורה הראויה עליהם מבלי להתמקח עימי יותר מדי.

ניתכן והמעשה הזה נשמע קצת קיצוני ותמוה. אך מי שינסה להיכנס רגע לנעלים של אותו חקלאי, יכול להבין היטב את המצב הזה.

משום כך באה התורה ומזכירה לחקלאי את המסר הנ"ל: חקלאי יקר, יהודי יקר, תזיז את 'האני' הנפוח שלך ותפסיק לראות בפרי הזה את עוצמתך ויכולותיך, תסתכל על המצב בעיניים יהודיות ותנתח את התמונה עם המשקפים של 'אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ נָתַן לְךָ, תבין ותאמין ותפנים שהכל הגיע אליך ממתנת חינם – כי הבורא החליט שהפרי הזה יגדל כאן, ובעצם לפרי הזה הבורא ייעד תכלית להגיע לירושלים בתור 'ביכורים' – ואתה נבחרת להיות 'השליח מצוה' לענין. אם תקרא כך את המפה, יהיה לך יותר קל להתנתק מהפרי ולקיים את מצות הביכורים בלב רחב.

לסיכום: לאחר שהתורה לימדה אותנו בשתי הפסוקים הקודמים שגם הצרות וגם הברכות באים מלמעלה והם לא תלויים בנתוני השטח, התורה כותבת לנו את הפסוק

השלישי בכדי להעלות אותנו קומה נוספת וללמד אותנו איך לתרגם זאת "מהשקפת עולם" "לחיי המעשה" – לקיום המצוות, והיא מדגימה לנו זאת על מצות ביכורים, מצוה שהאדם אמור לתת ולהקריב למענה מהונו ואונו.

התורה נותנת כאן לאדם 'זריקת עידוד' בעבודת ה' – והיא הופכת לו את ההשקעה וההקרבה והמסירות נפש לקלים יותר, והתורה מצפה מאיתנו שנעתיק את ההבנה וההבחנה העדינה הזו לכל המצוות, בכדי שנוכל להתמודד עם קשיי היצר אשר עובד קשה כדי לבלבל ולסמא את עינינו.

כן כן, יצר הרע אומר לאדם... אם תרמה את פלמוני ותדרוך על דלפוני ותעשוק את מילוני ותרכל על מלפפוני... אזי תהיה יותר פופולארי ומצליחן ועשיר ומכובד וכו', והיצר לא מגלה לאדם את הסוד שמלמדים אותו אליהו הנביא ורוטשילד בסיפורים הנ"ל – שהעולם מנוהל על ידי בוס אחד ויחיד ולא ניתן לעקוף אותו ובעצם לא נתוני השטח קובעים את המצב, ממילא למה לי לשקר ולרמות וכו' בכדי לשנות את הנתונים? וכי זה יועיל? הרי רצון הבורא הוא זה שתמיד ינצח – על אפס וחמתם של כל נתוני השטח, שהרי הכל זה מלמעלה! [יש אפילו שיר כזה. רק חבל שזה שיר ולא צורת חיים].

מי שמתעמק במסר הזה שראינו כעת והופך את הדברים 'לצורת חיים' והלכה למעשה, אין ספק שיש לו 'עיניים איכותיות' הרואות את העולם כמו שיהודי צריך לראות. מי חושב אחרת?

ד. "וְהָיָה כִּי-תָבֹא אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה וּירְשָׁתָה וַיִּשְׁבֶּת בָּהּ. וּלְקַחַת מִרְאשִׁית כָּל-פְּרֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תָּבִיא מֵאֲרֶצְךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ" (כו, א-ב)

בפסוקים שלפנינו יש לכאורה כפילות לשון, דלאחר שאמרה התורה 'אל הארץ אשר ה' אלוקיך נותן לך', מדוע חזרה התורה ואמרה 'אשר תביא מארצך אשר ה' אלוקיך נותן לך'.

והנה מצינו בגמ' (גיטין מח, א) דנחלקו ר' יוחנן וריש לקיש לגבי מי שמביא ביכורים בזמן שהיובל נוהג אם מביא וקורא בגלל שיש לו קנין פירות וכקנין הגוף דמי, או שמביא ואינו קורא בגלל שאין לו קנין הגוף וקנין פירות לאו כקנין הגוף. ואי שם בגמ'

דמחלוקת ביובל שני, אבל ביובל ראשון דברי הכל מביא וקורא דאכתי לא סמך דעתיהו, כלומר דעדיין עוד לא הורגלו ישראל להחזיר קרקעות ביובל.

ותמהו ע"כ המפרשים, דמה בכך דעדיין לא סמך דעתיהו, והלא במציאות כיון ששדהו יחזור ביובל וממילא אין לו כי אם קנין פירות ועל כך אינו יכול לקרוא את פרשת הביכורים.

ויש לומר, דממה שכפלה התורה וחזרה ואמרה 'אשר ה' אלוקיך נותן לך' אנו למדים דעיקרה של מצות הבאת הביכורים הוא לדעת ולהודיע כי הארץ לה' היא, וכל אשר לנו מידו היא נתונה, ומשום כך ביובל הראשון כשעדיין הלוקח עוד לא היה מודע לכך שהיובל יפקיע ממנו את השדה, ממילא לא היתה דעתו נתונה להבין שהשדה בעצם אינה שלו, וסבור שהשדה מוחלטת לו, לפיכך צריך להביא ולקרוא

ה. וְלִקְחַתְּ מִרְאשֵׁית כָּל-פְּרֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תִּבְיֵא מֵאֲרֶצֶךָ אֲשֶׁר יְהוּה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ" (כו, ב)

'מראשית' ולא כל ראשית, שאין כל הפירות חייבין בבכורים אלא ז' המינין בלבד, נאמר כאן ארץ ונאמר להלן ארץ חיטה ושעורה וגו', מה להלן מז' המינין שנשתבחה בהן ארץ ישראל אף כאן שבח ארץ ישראל שהן ז' המינין. (רש"י).

ולכאורה הלוא עיקר הילפותא היא דבעי ז' מינין, וא"כ למה הוצרך רש"י להאריך ולציין בדרשה גם את העובדא שנשתבחה בהם ארץ ישראל, והיה לו לציין רק מה להלן מז' המינין אף כאן מז' המינין.

והנראה בזה, דהנה בירושלמי (ביכורין פ"א ה"ג) מובא דרשה זו דילפי גז"ש ארץ ארץ כדי למעט פירות שאינן משבעת המינים, ואח"כ איתא שם 'פשיטא הדא מילתא, הפריש ביכורים חוץ משבעת המינין לא קדשו, במה פליגי, בתמרים שבהרים ובפירות שבעמקים וכו', ומובא בזה מחלוקת דיש אומרים קדשו וי"א לא קדשו.

ולכאורה מדוע היה הירושלמי צריך להקדים ולציין דפשיטא דביכורים חוץ משבעת המינין לא קדשו, והלא כבר אמר זאת לעיל דילפי בזה גז"ש והיה לו להביא את המחלוקת בלבד.

מכח זה נראה לומר, דביכורים נאמר דכל הפירות שייכין בעצם בביכורים ולא הוי כבשר ודגים שמופקעים כלל מביכורים, אלא דנאמר דין נוסף דבעינן שיבא ביכורים מהפירות המשובחין ופירות משובחין נחשבין ז' המינין בלבד, לפיכך הקדים הירושלמי וציין דאף פירות שאינן מז' המינין שייכים בעיקרן לביכורים אלא דמ"מ נתמעטו מאחר שאינן מהשבח, ונחלקו בפירות כאלו דתמרים שבהרים ופירות שבעמקים דהוי שפיר משבח ז' המינין אלא דפירות גרעי נינהו מחמת מקם גידולם.

מעתה יובן שפיר מדוע האריך רש"י בגז"ש וציין גם ז' המינין וגם שנשתבחה בהן ארץ ישראל, כיון דהוו שני מיעוטים מיעוט אחד שממעט מה דלא הוי פרי, אלא דעדיין מה שהוי פרי בכלל ביכורים הוא וזקוקים אנו למיעוט נוסף כדי למעט מה שאינו מז' המינין שנשתבחה בהן א"י, ולכך בא הגז"ש כדי למעט את הפירות הללו. ולפיכך ציין רש"י בדרשה גם את עובדת הפירות מז' המינין שנשתבחה בהן א"י.

ז. "וּבֹאֵת אֶל-הַפֶּהן אֲשֶׁר יְהִי בַיָּמִים הָהֵם" (כו,ג)

וברש"י, אין לך אלא כהן שבימך.

והק' עלה הרמב"ן וז"ל ולא הבינותי דבר זה כי בענין הזקן ראוי לומר אל השופט אשר יהיה בימים ההם אע"פ שאינו גדול וחכם כשופטים הראשונים וכו' יפתח בדורו כשמואל בדורו, אבל בהקרבת ביכורים למי יביאם אם לא אל הכהן אשר יהיה בימיו.

ונראה ליישב, דהנה בגמ' כתובות (קה, ב) קתני כל המביא דורון לת"ח כאילו מקריב ביכורים, כי בהבאת ביכורים, מלבד מה שיש בזה הכרת טובה להקב"ה, יש בה גם הכרת טובה לכהנים מורי התורה ועובדי עבודת הקדש.

והדבר מפורש בפרשה, שיש שם שתי אמירות, אמירה ראשונה היא אל הכהן שנאמר ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם ואמרת אליו הגדתי היום לה' אלקיך וגו', והאמירה זו נאמרת בכל לשון, כי היא באה לחלוק כבוד אל הכהן ולומר לו ה' אלקיך, ואח"כ כתיב וענית ואמרת לפני ה' אלקיך ארמי אובד אבי וגו', ואמירה זו נאמרת בלה"ק דוקא.

ועל האמירה הראשונה הוא שכתב רש"י אין לך אלא כהן שבימך, כמו שהוא אתה חייב לחלוק לו כבוד ולומר לו הגדתי היום לה' אלקיך.

ז. "וְלִקַּח הַכֹּהֵן הַטָּנָא מִיַּדְךָ" (כו,ד)

איתא במשנה מסכת בכורים (ג.ח): "העשירים מביאים בכוריהם בקלתות של כסף וזהב ומחזירים להם, והעניים מביאין אותם בסלי נצרים של ערבה קלופה, אך הסלים והבכורים נתניין לכהנים". מכאן אמרו חז"ל (בבא קמא צב.) "בתר עניא אזלא עניותא" – אחר העני, ממשיכה והולכת העניות... כי מן העני לוקחים את הסל, ואילו לעשיר מחזירים אותו.

ותמוה, מדוע באמת יקחו מן העניים את הסל הדל והקטן של נצרים, והלא כבר ידוע מאמר חז"ל (בבא מציעא לח.) "רוצה אדם בקב שלו יותר מתשעה קבין של חברו"? אלא תירץ הרה"ק רבי יששכר דב מבעלזא זי"ע: על הפסוק לקמן (כו. טז) "ושמרת ועשית" – מפרש רש"י, "בת קול מברכתו: הבאת ביכורים היום, תשנה לשנה הבאה". ולכן לעשירים מחזירים את כלי הכסף, כדי שיביאו גם לשנה הבאה בכלים הללו, משא"כ מהעני לוקחים ממנו את כלי הנצרים, ואומרים לו תזכה לשנה הבאה להביא בכלים של כסף וזהב... וזה מה שהתכוונו חז"ל "בתר עניא אזלא עניותא" – היינו שאזלא וחלפה לה העניות, ולא תשוב עוד.

עוד הוסיף על כך הרה"ק רבי שלום מבעלזא זי"ע לפרש: "בתר עניא אזלא עניותא" – דאחרי האותיות "עני" באות האותיות "כסף", מאחר שישראל סבלו כבר עניות, צריכה העניות ללכת מאתם...

ח. "וְעֲנִיתָ וְאָמַרְתָּ לְפָנָי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲרָמִי אֲבִי וַיֵּרֶד מִצְרַיִם" (כו,ה)

יש לעיין מדוע בביעור מעשרות (לקמן פסוק יג) אינו מתודה אלא על עצמו 'ביערת הקודש מן הבית וגו'.

ובגמרא בסוטה (לב, ב) תניא רשב"י אומר, אדם אומר שבחו בקול נמוך וגנותו בקול רם, שבחו בקול נמוך מן וידוי מעשר, וגנותו בקול רם ממקרא ביכורים. ופריך וגנותו בקול רם וכו', אלא אימא צערו כדתניא וכו' צריך להודיע צערו לרבים ורבים מבקשים עליו רחמים, ע"כ. וברש"י (ד"ה צערו) פירש צרות שעברו עליו דהיינו צרות שעברו על ישראל צרת לבן הארמי וצרת מצרים, ע"כ.

וצריך עיון לפירושו, מה שייך להודיע לרבים צרות שכבר עברו כדי שיבקשו עליהם רחמים, והא כבר נושענו מהם, או שכבר פסקו ועברו.

ונראה לבאר על פי מה שכתבו הקדמונים בטעם מצות ביכורים, שנצטוינו לקדש את ראשית פרי האדמה כדי שכל מעשינו יגרו אחר הראשית ויהיו מתוך אמונה ולשם שמים, (עיינן שפת אמת פרשת תרומה שנת תר"מ בשם זקינו הרי"ם ז"ל). וי"ל דאם היתה ראשיתו של כלל ישראל קודש בלא פגם היינו זוכים זה מכבר לתיקון השלם, אבל כיון שהיתה הראשית מעורבת ברע, שהרי לבן הארמי הוא אבי אמותינו הקדושות, ואחר כך ירדנו למצרים ושקענו שם במ"ט שערי טומאה, לכן עדיין לא זכינו לגאולה השלימה והאמיתית.

ולכן דוקא המביא ביכורים קורא בקול רם 'ארמי אובד אבי וירד מצרימה', להודיע צערו של כלל ישראל לרבים שלא היתה ראשיתנו בקדושה כמו הביכורים, ועל ידי זה יתעוררו הרבים לבקש רחמים על כלל ישראל ולהחיש את בוא התיקון השלם והגמות. ויובן נמי הזכרת צרות שכבר עברו, היינו דעד עתה התיקון השלם מתעכב לבוא ועל דא קא בכינא ומבקשים רחמים

ט. "אַרְמֵי אֲבִד אָבִי וַיֵּרֶד מִצְרִימָה" (כו,ה)

לכאורה קשה – שאל רבי משה אלשיך – מדוע קושרים את לבן הארמי לעניין ירידת בני ישראל למצריים, שהרי לכאורה אין שום קשר ביניהם? אמנם יש לתרץ – אמר רבי משה – שלולא רמאותו של לבן היה יעקב מתחתן קודם כל עם רחל, וממילא יוסף היה מהבכור ליעקב. ואם היה הבכור, לא היו האחים מקנאים בו על על העדפתו של אביהם ולא היה נסבב כל עניין מכירתו של יוסף. ולכן לבן הוא האשם בכך שיוסף ירד למצרים.

י. "לֹא-עֲבַרְתִּי מִמִּצּוֹתֶיךָ וְלֹא שָׁכַחְתִּי." (כו,יג)

זלא שכחתי מלברכך על המעשרות. (רש"י).

ובצל"ח (ברכות מ, ב) ביאר דאע"ג דברכת המצות דרבנן, וא"כ היאך דרשו כן רז"ל בגוף הפסוק, ונראה לומר דמ"מ מדאורייתא מחויב בהודיה לה' שזיכהו בקיום המצוה. והק' חכ"א לדבריו מהא דאמרו בגמ' ברכות (טו, א) דחרש השומע ואינו מדבר שתתקן,

תרומתו תרומה בדיעבד לרבי יוסי, ואע"ג דס"ל לרבי יוסי דקרא קריאת שמע ולא השמיע לאזנו לא יצא, שאני ק"ש דהויא דאורייתא, אבל ברכת התרומה אינו אלא דרבנן, ע"כ. וקשה חיוב הודיה על קיום המצוה דהוא דאורייתא וכאמור לעיל להיכן הלך. ונימא דמטעם ביטול קיום דין זה לא תהא תרומתו תרומה.

ונראה דדוקא גבי ברכת המצות הנעשות קודם המצוה יש מקום לומר דיעכבו את המצוה, (א"ה, והיינו דברכת המצוה הרי היא פרט בקיום המצוה, ואפילו להני דס"ל דשרי לברך אחר עשית המצוה). אבל גבי חיוב ההודיה שחידש הצ"ח, שכל מהותו הוא ההודיה על שזכה לקיים המצוה בשלימות, ומשום כך דינו וחיובו שיודה רק אחר שקיים המצוה, בזה ליכא ס"ד שאם ביטל חיוב זה דמיגרע גרע גם בגוף קיום המצוה, שהרי חיוב זה נתעורר רק בשעה שסיים עשית המצוה, ואיך נאמר דאם ביטל חיוב חדש זה, משו"ה יפסיד קיום המצוה שעשעה בשלימותה.

י"א. "היום הזה יהיה אלהיך מצוך לעשות את-החקים האלה ואת- המשפטים ושמרת ועשית אותם בכל-לבבך ובכל-נפשך" (כו, טז)

אמר הרה"ק רבי יואל מסאטמר זי"ע – המדקדק בפסוק יראה שלכאורה אין זה כתוב בסדר הנכון, דהיה צריך להיות כתוב "היום הזה ה' אלוקיך מצוך לעשות את החוקים ואת המשפטים ורק אח"כ את המילה 'האלה', ולמה המילה 'האלה' כתובה בין 'החוקים' ל'המשפטים'?

אלא ענה והסביר: ידוע הטעם למה סדרו בעלי הטור – שולחן ערוך את החלק 'חושן משפט' לבסוף אחר שלושה החלקים הראשונים – 'אורח חיים', 'יורה דעה', 'אבן העזר', והלא בתורה סודר ענייני משפט תיכף אחר מתן תורה – יתרו, משפטים, בעוד שהרבה הלכות בענייני אבן העזר ושאר חלקי שו"ע לא נמצאו רק בספר דברים בסופה של התורה? אלא ההסבר הוא, משום שאצל דיני ממונות מצינו ענין פשרה (ח"מ סימן י"ב), ומצוה לדיין לומר לבעלי הדין שמגיעים להתדיין אצלו, שכדאי להם לעשות פשרה ולא להגיע לדין ממש, וכל בית דין המרבה בזה הרי זה משובח.

יוצא לנו מכך, שאם היו מסדרים את חלק חושן משפט בהתחלה, יטעו לומר שגם בשאר חלקי השו"ע שייך ענין פשרה, וע"כ סדרוה לבסוף לומר שבשלושה החלקים הראשונים אסור לעשות שום פשרה לא יגרע ולא יוסיף, רק בענייני חושן משפט בדיני

ממונות ושאר תביעות שבין אדם לחבירו, באלה מצוה לעשות פשרה, לוותר משלו מצד השלום.

ובזה יובן היטב לשון הכתוב הנ"ל, וגם את המילה "האלה" שכתובה בין 'החוקים' לבין 'המשפטים', משום דידוע שאיפה שכתוב 'האלה' הכוונה לומר: אלה, לא פחות ולא יותר, (כמו שכתוב בפרשת יתרו "אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל" – ומפרש רש"י "לא פחות ולא יותר"), וזהו א"כ הסבר הפסוק: "היום הזה ה' אלוקיך מצוך לעשות את החוקים האלה" לגבי החוקים בשלושת חלקי שו"ע הראשונים צריכים שיהיה בבחינת "האלה" דווקא, לא פחות ולא יותר! "ואת המשפטים" – ענייני "חושן משפט", בהם לא כתוב האלה, כי שם יש לעשות פשרות...

י"ב. "וְכָתַבְתָּ עֲלֵיהֶן אֶת-כָּל-דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת בְּעֵבֶרֶךָ" (כז,ג)

וברמב"ן הביא מהגאון דכתבו על האבנים רק מנין המצוות כמו הכתובות בהלכות גדולות בעיין אזהרות, ולא כתבו התורה כולה, אמנם הרמב"ן עצמו הסכים כדעת הראשונים דכל התורה כולה והיינו מבראשית עד לעיני כל ישראל נכתבה בתגיה. ולכאורה תקשה טובא לדעת הרמב"ן דהרי כתבו באותו צורה בשבעים לשון, הא איתא במגילה (ט, א) באותן שבעים זקנים שתרגמו התורה לתלמי ושינו בה כמה דברים שחששו שתלמי ואו"ה יפרשוהו שלא כהלכתו, וא"כ ה"נ אם תרגמו כל התורה לשבעים לשון מדוע לא חששו להאי חששא שיבואו לגלות פנים בתורה שלא כדין, וזו קושיא חמורה.

והנראה בזה לחדש, והוא דתרי וכתבת כתיבי בהאי פרשתא, חדא וכתבת עליהם את כל דברי התורה הזאת בעברך וגו', שזה הפסוק מורה על כתיבה בלשון הקדש, וע"ז איירי הרמב"ן שכתבו את דברי התורה בשלמותה וכצורתה, וקרא אחר כתוב (כז, ח) וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת באר היטב, והיינו כתיבה מיוחדת, ובאר היטב שנתרבה דין דבשבעים לשון, וכיון דכתוב בפסוק נפרד נימא דבאר היטב לבד ממה דבא להשמיענו דינא דשבעים לשון, קאתי נמי למימר דלא נכתב כל התורה כולה בשבעים לשון, אלא באר היטב, שבזה כתבו רק דיני המצוות ולא יותר, דהרי אפשר שיבואו לטעות, ונמצא דברין שבעים לשון נמי מודה הרמב"ן דלא נכתבה כל התורה ממש ודו"ק.

י"ג. " וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה וְהַפְּהָנִים הַלְוִיִּם אֶל כָּל-יִשְׂרָאֵל... הַיּוֹם הַזֶּה נְהִייתָ לְעַם"
(כז, ט)

בגמרא במסכת ברכות (סג:) נאמר: פתח רבי יהודה בכבוד תורה ודרש: "השכת ושמע ישראל היום הזה נהיית לעם" וכי אותו היום ניתנה תורה לישראל? והלוא אותו יום סוף ארבעים שנה היה! אלא ללמדך: שחביבה תורה על לומדיה בכל יום ויום כיום שניתנה מהר סיני.

אמר רבי תנחום בריה דרבי חייא איש כפר עכו: תדע, שהרי אדם קורא קריאת שמע שחרית וערבית, וערב אחד אינו קורא - דומא כמי שלא קרא קריאת שמע מעולם! יש להבין - שאל המגיד מדובנא - אם ערב אחד לא קרא - דומא כמי שלא קרא מעולם!?

אמנם - אמר המגיד - הדבר דומה למלך העורך מלחמה. דרכו של המלך שהוא עצמו אינו עומד בשדה הקרב ממש, אלא במרחק של כמה פרסאות, ובכל כבדת ארץ הוא מציב צופים כדי שיוכלו להשמיע ולהעביר את פקודותיו אל המפקדים המצויים בשדה הקרב. המלך עצמו משמיע את פקודתו לצופה אחד, והוא צועק לשני והשני לשלישי וכן הלאה עד שהפקודה מגיעה לייעדה.

כל נזה הוא בתנאי שכל הצופים עומדים על משמרתם ולא נוטשים אותה, אולם אם ימלט אחד הצופים על נפשו תנתק השרשרת והפקודות לא יגיעו לייעדהן.

כן הוא גם הנמשל - אמר המגיד - הקב"ה נתן לישראל תורה בהר סיני, ובאותו היום מילא את ליבותיהם של ישראל ביראה וקדושה ובכל המעלות הנצרכות ליהודי כדי לעבוד את ה' לאורך כל הדורות.

כל זאת בתנאי שהאדם מקפיד מידי יום בקריאת שמע ובזאת הוא מקשר את עצמו לאותו יום נשגב, אולם אם נוטש הוא את משמרתו ואינו קורא קריאת שמע - מנתק הוא במעשה זה את שרשת הדורות ואיננו מחובר עוד אל היום ההוא!

הוא אשר רמר רבי נחום בריה דרבי חייא: אפילו אם ערב אחד אינו קורא - דומא גמי שלא קרא קריאת שמע מעולם!

י"ד. "אָרוֹר מִכֵּה רֵעֵהוּ בַּסֶּתֶר" (כו, כד)

כאשר הזדקן רבי ישראל מאיר הכהן בעל "החפץ חיים", כבדה עליו שמיעתו ובני הבית הציעו לרכוש לו "מכשיר שמיעה", המגביר את קולם של המדברים ועל ידי כן יוכל לשמוע טוב יותר.

לשם מה לי "מכשיר שמיעה" – אמר ה"חפץ חיים" – הן כל ימי השתדלתי למעל ככל האפשר בשמיעת דיבורים כדי שלא רכשל חלילה באיסור החמור של לשון הרע, ועכשיו שזיכו אותי מהשמיים ואני שומע פחות טוב, אתם רוצים שאחבל תחבולות לשמוע טוב יותר?!

ט"ו. "בְּרוּךְ פְּרִי-בִטְנֶךָ וּפְרִי אֲדָמָתְךָ וּפְרִי בְּהֶמְתְּךָ ... בְּרוּךְ טַנְאֶךָ וּמִשְׁאֲרֶתְךָ." (כח, ד-ה)

יש לדקדק דכאן בברכות הקדים פרי בטנך וכו' לטנאך ומשאריתך, ואילו להלן בקללות (פסוקים יז-יח) הקדים טנאך ומשאריתך לפרי בטנך ופרי אדמתך.

וי"ל לפי שהסברא נותנת שלעולם יעשה הקב"ה נס נסתר מהר יותר ממה שיעשה נס נגלה. וברכת פרי הבטן ופרי האדמה הם נס נסתר, אבל טנאך ומשאריתך שהם פירות תלושים אשר הונחו כבר בכלי שאם ירבו הוא נס נגלה. ולכן הקדים בברכה את הנס הנסתר. ואח"כ אמר שלא זו בלבד, אלא יעשה אף נס נגלה. ובקללה הוא להיפך, שבתחילה יתמעטו ניסים הנסתרים ואח"כ הנגלים

ט"ז. "וִירָאוּ כָּל-עַמֵּי הָאָרֶץ פִּי שֵׁם יְהוָה נִקְרָא עֲלֶיךָ וִירָאוּ מִמֶּךָ." (כח, י)

נאמר בתורה (פרשת עקב י, יב): "ועתה ישראל, מה ה' אלוקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלוקיך, ללכת בכל דרכיו ולאהבה אותו, ולעבוד את ה' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך. לשמור את מצות ה' ואת חוקותיו אשר אנכי מצוך היום לטוב לך". הרי לנו שהקב"ה רוצה ליראה ממנו, לאהוב אותו ולשמור חוקיו.

אכן, צריך להבין, הרי יש כאן כמה דברים, ואם כן מהו שאמר "כי אם" וכו'. גם רבותינו בגמרא ברכות דף לג: שאלו מהו "כי אם ליראה", אטו יראה מילתא זוטרתי היא! וכי היראה דבר קטן הוא. וא"כ מה הוא "כי אם"?

ובדרך דרש ורמז אפשר לפרש את הפסוק, על ידי מה שאמרו חז"ל: אמרו ישראל לפני הקב"ה: רצוננו לעסוק בתורה. אמר להם: הניחו תפלין, ומעלה אני עליכם כאילו אתם עוסקים בתורה יומם ולילה.

וצריך להבין, כיצד על ידי התפלין תושלם לימוד התורה? אכן, הנה מה תכלית לימוד התורה? אך באמת תכליתה היא להגיע "ליראת שמים" וכמו שאמר רבא בגמרא ברכות (דף יז.) "תכלית חכמה – תשבוה ומעשים טובים, שנאמר ראשית חכמה יראת ה'". והרי סגולה זו נמצאת בהנחת התפלין כי אמרו רבותינו בברכות (דף ו.) "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך – אמר ר' אליעזר הגדול אלו תפלין שבראש", והיינו ששם "ש ד י" יש בקמט וברצועות. ולכן כאשר מניחים תפלין, שורה יראה עלינו, ואזי מגיעים לתכלית, שהוא יראת ה'.

ואם כן אפשר לרמוז שזהו שהפסוק אומר: "ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם "ליראה" – כלומר שתזהרו בתפלין ובקדושתן, וכאשר תעשו כן אזי ממילא תזכו לשמירת התורה ולאהבה אותו ולשמור חוקיו לטוב לך.

י"ז. "וְרָאוּ כָּל-עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם יְהוָה נִקְרָא עָלֶיךָ וַיֵּרְאוּ מִמֶּךָ." (כח,י)

כח תורתם של צדיקי וגדולי הדורות שבכל דור, הביאו לכך, שיראת ה' היתה נסוכה על פניהם, ובכוחה הם גם זכו לפיקחות וסייעתא דשמיא מיוחדת בוויכוחיהם ובמאבקהם עם הגויים עד שראו עליהם את הפסוק הנ"ל – "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך". ועל כך יוכיח הסיפור הבא: הגה"ק רבי חיים מבריסק זי"ע בעודו צעיר לימים, שימש כר"מ בישיבתו המפורסמת של הנצי"ב מוולוז'ין זי"ע, ובתקופה ההיא, התנכלה הממשלה ללומדי התורה והחליטה להגביל את מספר התלמידים בישיבה, כשרק מאתיים מהם הורשו לשהות בהיכל הישיבה ותו לא, והכל ידעו שעבירה על חוק ממשלתי זה כרוכה בעונש חמור. ולמרות זאת המשיכו כל הבחורים (הרבה יותר ממאתיים) ללמוד בישיבה ולשהות בין כתליה.

כאשר היה מגיע מפקח מטעם הממשלה לבדוק האם מקפידים בוולוז'ין על קיום הצו, שלשלו לידיהם שלמונים הגונים והמפקח דיווח לממונים עליו שהישיבה עושה כמצווה עליה...

אבל, יום אחד הודיע השר הממונה שברצונו להגיע בעצמו להיכל הישיבה ולבדוק את העניינים מקרוב. עכשיו היה ברור שיש לנקוט בדרך אחרת, שכן לא הרי פקיד זוטא כהרי השר בעצמו ובכבודו, אותו אסור כמובן לשחד בממון... ההנהלה לא ידעה לשית עצות בנפשה, אבל ר' חיים בריסקער, שכאמור בגיל צעיר מאוד כבר התמנה לר"מ בישיבת וולוז'ין, ניגש אל הנצי"ב ואמר לו: יניח לי ראש הישיבה לסדר את העניינים על הצד הטוב ביותר, ובעז"ה תבוא הישועה במהרה.

הרבה ברירות לא עמדו בפני הנהלת הישיבה ולכן הסכים הנצי"ב להצעתו של הגר"ח, ונתן לו הסכמה לבקשתו. והנה, כאשר הגיע השר להיכל הישיבה, ביקש ר' חיים מאנשי הפמליה להתקבל לראיון אצל השר. באותו יום שרר מזג אוויר קייצי, אבל הגר"ח, בהיכנסו אל השר, עטה על עצמו לא מעיל חורף אחד אלא מעיל על מעיל, וכולו מכוסה בגדי חורף חמים. כשראה אותו השר, מיד שאלו: מה קרה? מדוע הינך לבוש בבגדים אלה? השיב לו הגר"ח: "תראה, אדוני השר, סבתא שלי ניגלתה אליי אמש בחלום הלילה ואמרה לי שהיום יירד גשם עז ורוח זלעפות תישוב בחוצות..."

השר החל לגחך למשמע הדברים, ואז אמר לו ר' חיים: "מה אתה צוחק? אני מוכן להתערב עימך על סך חמש מאות רובל שהיום יירד גשם כפי שסבתא שלי אמרה!" ואכן, השניים התערבו. ומה אתם חושבים? – ירד גשם באותו יום? כמובן שלא...

ואז בא ר' חיים לשלם לשר את סכום הכסף שעליו התערבו. ובתוך המעטפה הוסיף לו על הסכום שנקבע מראש עוד כהנה וכהנה, כשהוא נותן לשר להבין שאת היתרה מוסיפה לו הנהלת הישיבה...

לא עבר זמן קצר מאז שקיבל את הכסף לידי, וגם השר יצא בהודעה רשמית מטעם המשרד הממשלתי בראשו הוא עומד שבישיבת וולוז'ין אין יותר ממאתיים תלמידים!...

מיד לאחר מכן התאספו כולם אצל הגר"ח ואמרו לו בהתפעלות: איך הצלחת לעשות זאת? ענה להם הגר"ח ואמר: שכאשר שמע שהשר עצמו אמר להגיע לישיבה, הוגיע את מוחו בשאלה כיצד ניתן יהיה בכל אופן לשחד גם אותו בממון, ואז העלה את הרעיון המפוקח להתערב איתו על דבר כזה שיאלץ אותו, את ר' חיים, לשלש כסף – שלא בתורת שוחד – לידי של איש השלטון, ומשיגיעו ה'מצלצלים' לכיסו, תהיה

כבר אפשרות להוסיף עוד ועוד, ולרמוז באוזנו שהשיבה היא זו המעניקה לו את המצלצלין...

כך ראו כולם את הפסוק הנ"ל מתקיים – "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך, ולכן ויראו ממך, כי אדם שמתנהג בתורה ויר"ש אז הקב"ה נותן לו פיקחות מיוחדת בכדי שגם הגוי הרשע ביותר יתמוסס מפניו...

על הרה"ק רבי יואל ממאטמר זי"ע מסופר, שכאשר עלה לכהן כרב בסאטמר, התלוננו בפניו עסקני העיר על אחד ממושלי העיר שנתפרסם ברשעותו והרע לבני ישראל כמה וכמה פעמים, אמר להם הרבי בדרך צחות: שיראו אם המושל הזה יש לו ידיים... כי אם יש לו ידיים שיוכל לקחת בהם מתנת כסף, אז בוודאי יכולים לשחדו, כי הלא בשביל זה יש להגויים ידיים בכדי שיוכלו לקבל שוחד מיהודים, וימנעו על ידי זה מלהרע ליהודים... ואף אמר בדרך צחות שזה הפירוש מה שאומרים בהגדה של פסח: "והיא שעמדה לאבותינו ולנו, שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו והקב"ה מצילנו מידם", והכוונה, שהרשעים עומדים עלינו לכלותינו, והקב"ה מצילנו על ידי שיש להם ידיים, על ידי שיקבלו שוחד בידיהם...

י"ח. "וְהָיִיתָ רַק לְמַעַלָּה וְלֹא תִהְיֶה לְמַטָּה" (כח, יג)

הגמרא במסכת בבא בתרא (דף י) אומרת "עליונים למטה ותחתונים למעלה". כלומר, אלו שבעולם הזה נראים מאושרים ונמצאים למעלה, בעולם הבא הם נמצאים למטה. אבל, תלמידי חכמים, כמו שנחשבים בעולם הזה, כך נחשבים בעולם הבא. ועפ"ז מפרש האזנים לתורה את הפסוק שלפנינו "והיית רק למעלה" שתהיה מהתלמידי חכמים וממילא תהיה למעלה גם בעולם הזה וגם בעולם הבא.

י"ט. "תַּחַת אֲשֶׁר לֹא-עֲבַדְתָּ אֶת-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לֵבָב" (כח, מז)

בחתונה – יש הבדל ניכר בין המחותנים לשאר הקרואים.

המחותנים שמחים בעצם הדבר שזכו להכניס את בניהם לחופה ושמחה זו היא הגורמת לכל המשתה הגדול שעשו.

לא כן שאר המוזמנים, הם אינם שמחים מכח עצמם, אלא תחילה הם משתתפים בסעודה, ולאחר שאכלו מעדנים ושתו ממתקים מתעוררת בהם השמחה!

כך הוא גם הנמשל – אמר המגיד מדובנא – כאשר מקיים האדם את מצוות ה' בשמחה דומה הוא ל"מחותן" השמח בעצם קיום המצווה. אולם אם אינו שמח בעצם קיום המצווה, הרי הוא כמוזמן זר...

כ. "תַּחַת אֲשֶׁר לֹא-עֲבַדְתָּ אֶת-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לֵבָב... וְעַבַּדְתָּ אֶת-אֱיִבֶיךָ" (כח, מז-מח)

יש להבין מדוע העונש כל כך נורא, והלא סו"ס עבד את ה', רק עבד בלי השמחה. אומר רבינו ר' חיים מוולוז'ין, כי כשהאדם עובד בלי שמחה, זו עבודה שעובדים אצל האויב. עבודה שעושים אצל אוהב, עושים בשמחה. וממילא מידה כנגד מידה; "תחת אשר לא עבדת את ה' אלוקיך בשמחה", א"כ כזו עבודה תעבוד אצל האויב. וה' הטוב יכפר.

כ"א. "וְהָשִׁיבְךָ יְהוָה מִצְרַיִם בְּאֲנִיּוֹת" (כח, סח)

יש לדקדק מהו שאמר הכתוב באניות דוקא.

ונראה, דאיתא במדרש איכה (פ"ד סי' כ) פעם אחת באו שונאין (של ישראל) ושלחו אצל פרעה נכה כשהוא מפרש בים הגדול, רמז הקב"ה לשלדותיהן (של המצרים שטבעו בים) והיו שטיין על פני המים, אמרו (המצרים שבספינות) אלו לאלו, מה טיבן של שלדות הללו, אמר להם אבותיהם של בני ישראל אלו, תחת אבותיכם עמדו והטביעו אותם במים, אמרו וכך עשו לאבותינו ואנחנו הולכים ומסייעין להם (לישראל), מיד חזרו (המצרים בספינות למצרים). הה"ד הנה חיל פרעה היוצא להם לעזרה שב לארצו אל מצרים, יעו"ש.

ומעתה י"ל דזהו הקללה שנאמרה כאן שהרי אפשר ליקחן למצרים גם שלא דרך הים, ומ"מ יקחם ה' באוניות בכדי שיתקיים בהם דבר זה שיפנו המצרים הבאים לסייע להם וישובו עם אוניותיהם למצרים.

כ"ב. "ולא-נתן יהוה לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמע עד היום הזה." (כט,ג)

וברש"י, שמעתי שאותו היום שנתן משה ספר התורה לבני לוי, כמו שכתוב בפרשת וילך ויתנה אל הכהנים בני לוי, באו כל ישראל לפני משה ואמרו לו משה רבינו אף אנו עמדנו בסיני וקבלנו את התורה ונתנה לנו ומה אתה משליט את בני שבטך עליה, ויאמרו לנו יום מחר לא לכם ניתנה לנו ניתנה, ושמח משה על הדבר ועל זאת אמר להם היום הזה נהיית לעם וגו', היום הזה הבנתי שאתם דבקים וחפצים במקום.

ויש לדקדק, מהו שחששו ישראל שבני לוי יאמרו שלהם ניתנה תורה, והרי תורה לכולם ניתנה והאיך ראה משה בכך שחששו ישראל, כי משתוקקים הם לקבל התורה.

ונראה, דבראות משה רבינו את ההשתוקקות של כלל ישראל שתהיה התורה בידם זיהיו גם הם ראויים לעסוק בה, א"כ אף שהוא חשש רחוק, דוקא משום זה מוכחת ההשתוקקות הגדולה, כי דבר יקר חוששים יותר מאובדנו, ולכן אף חשש זה גרם לישראל לבוא לפני משה ולהתאונן לפניו, וזה מוכיח יותר את הרצון וההשתוקקה להיות דבקים בלימוד התורה.

ומבואר שמשה רבינו אמר על כך שני דברים. א' בפסוק זה, ולא נתן ה' לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע עד היום הזה, ב' רש"י מוסיף שאמר להם אף את הפסוק היום הזה נהיית לעם. ונמצאנו למדים, דבלא שיש השתוקקות לתורה אין הלב מסוגל לדעת ואין העינים רואות ואין האזנים שומעות, דודאי שהשמיעה והראיה החיצונית קיימת, אבל הראיה והשמיעה והלב הנכון לראות את דברי התורה, כל אלו לא קיימים כל עוד אין התורה עם כל הכוחות, שלזה אפשר רק אחרי השתוקקות לתורה, ובלא זה אין כלל ישראל נקרא עם לה' אלוקיו, ולפיכך שני הדברים תלויים בזה שהיה לישראל השתוקקות לתורה, א' בזה קיבלו לב לדעת עינים לראות ואזנים לשמוע את דברי התורה, ב' בזה נעשה כלל ישראל עם לה' אלוקיו, ונמצא דזהו התנאי להיות ישראל עם לה' אלוקיו.

כ"ג. "לא-בלו שלמותיכם מעליכם ונעלך לא-בלתה מעל רגלך." (כט,ד)

הנה נקט קרא 'שלמותיכם' בלשון רבים ואילו 'נעלך' נקט בלשון יחיד, וצריך להבין מאי טעמא, כן צ"ב דהכא נאמר ד'נעלך לא בלתה מעל רגלך', ואילו (לעיל ח, ד)

נאמר ד'רגלך לא בצקה' ולא קאי אמנעלים, ואמנם בתרגום אונקלוס שם תרגם זמסנאך לא יחפו', דלפ"ז התם נמי קאי אמנעלים, בכ"ז פשטות הלשון לא משמע כן, וכן יעויין ברש"י שם שפי' דקאי אהולכי יחף, (ועי' בשפת"ח שם).

ונראה ליישב, דהנה בכלי יקר לעיל (שם) ביאר הא ד'שמלתך לא בלתה מעליך ורגליך לא בצקה', על פי המבואר בברכות (ו, א) 'הני מאני דרבנן דבלו מחופיא דידהו, הני כרעי דמנקפן מנייהו', (וברש"י שם ביאר, 'מאני דרבנן דבלו, בגדי התלמידים שבלים מהר והם אינם בני מלאכה שיבלו בגדיהם, מחופיית דידהו, באין המזיקין ויושבין אצלם ומתחככים בהם'), ועל כן במקום שהיו ענני כבוד אשר כבוד ה' בתוכם נדחו כל המזיקים, כי אינן מצויים במחיצת השכינה, עכת"ד. ומבואר מדבריו דמחמת השראת השכינה נדחו אלו המזיקים, וזהו שנתחדש בהאי נס, דלכן לא בלו בגדיהם ולא ניקפו רגליהם.

אשר לפ"ז נראה, דכל זה היה להולכים בתוך הענן, אולם אלו שהלכו מחוץ לענן כהערב רב וכדומה, עליהם לא הגנו העננים, ועוד נראה, דמסתבר דההולכים בתוך הענן לא הוצרכו למנעלים דכביכול נישאו על כפים, (כעין הנאמר 'על כפים ישאונך פן תגוף באבן רגליך'), משא"כ אלו שהלכו מחוץ לענן, מן הסתם כן הלכו במנעלים.

והנה בקראי דהכא נאמר (לעיל פסוק א) 'ויקרא משה אל כל ישראל ויאמר אליהם אתם ראיתם וגו'', והק' באוה"ח הק', הרי עד עתה גם כן דיבר אל כל ישראל, וביאר בזה דכאן הוסיף לקבץ את הנשים הגרים והטף כאמור בסמוך 'אתם נצבים היום כולכם', עי' בדבריו, והנה התם (בריש נצבים) כתיב, דנאספו שם גם 'מחוטב עציך עד שואב מימד', וביאר שם רש"י דכנעניים היו ובאו אל משה להתגייר ולא קיבלן, והנה ערב רב זה ודאי היו מחוץ לענן, ועל כן היו צריכים לילך ברגליהם ובמנעליהם.

ואם כנים אנו בכל הנ"ל, נראה דמבואר כמין חומר אמאי הכא כתיב ד'נעלך' לא בלתה, ואילו לעיל כתיב ד'רגלך' לא בצקה, דהכא, כיון דקאי גם אערב רב דהלכו במנעלים, ע"כ אמר קרא ד'נעלך לא בלתה' דזה נאמר ביחס לערב רב, ואילו לעיל בפרשת עקב דקאי רק אבני ישראל שהם הרי הלכו בתוך הענן בלא מנעלים כמו שביארנו, על כן כתיב ד'רגלך לא בצקה', ובהם הקמ"ל הוא דלא שלטו ברגליהם מזיקים, ודו"ק.

ויתכן, דבזה מבואר גם אמאי הכא כתיב 'שלמותיכם' בלשון רבים, ואילו 'נעלך' בלשון יחיד, דלפי מה שביארנו הרי שמלות היה לכל ישראל, אולם מנעלים היה רק לערב רב, ולכן ביחס לשמלות נקט קרא 'שלמותיכם' כיון דקאי אכל מי שנכח שם, אולם לגבי מנעלים אמר קרא 'נעלך' בלשון יחיד, כיון דרק הערב רב הלכו במנעלים, ודו"ק.

כ"ד . "וְהָיָה כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נַחֲלָה וַיִּרְשָׁתָהּ וַיֵּשְׁבָתָּ בָּהּ" (כ"ו, א') – הפועל "נותן" נכתב בפסוק הפותח את הפרשה בזמן הווה, ולא בזמן עבר. חז"ל לומדים מכך, שהקב"ה מחדש בטובו בכל יום תמיד נתינת ארץ-ישראל לישראל. כל זמן שישראל עושים רצונו של מקום ומקיימים בעצמם את מצוות "וירשתה וישבת בה". פרשן אחר מתמקד בשאלה המתבקשת, הרי לאחר שהקב"ה נותן לך – לישראל – את הארץ, כהבטחתו, מה שייך להוסיף בפרשה "וירשת וישבת בה"? אם היא שלי, מה שייך לציין זאת? אלא, שארץ ישראל נקנית בשני אופנים: האחד – בהבטחת ה'. השני – בזיעת אפיים. אין אדם זוכה לירושת הארץ ולשבת בה, אלא כן הוא טורח ומוסר נפשו על ישיבתה.

כ"ה . "וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשָׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה הַיּוֹם וּנְתַתֶּנָּךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עֲלִיּוֹן עַל כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ" (כ"ח, א') – אמר רבי שמעון בן חלפתא: כל מי שלמד תורה ואינו מקיים, עונשו חמור ממי שלא למד כל עיקר. למה הדבר דומה? למלך שהיה לו פרדס, והכניס לתוכו שני אריסים. אחד מהם היה נוטע אילנות ומקצצן (עוקרם סמוך לנטיעה), ואחד לא היה נוטע כל עיקר ולא מקצצן. על מי המלך כועס יותר? לא על אותו שהיה נוטע ומקצצן? כן, כל מי שלמד דברי-תורה ואינו מקיים אותה, עונשו חמור ממי שלא למד כל עיקר....

כ"ו . על הודיית המעשר מקובל מאד, שעל כל מנהל חברה למסור דו"ח תקופתי לבעלי המניות. כך נדרש כל בנק לפרסם מאזן שנתי; וכך כל חברה צריכה לפרסם תשקיף המצביע על מצבה הכלכלי. גם בחיים הפרטיים עומד כל אדם פעם בשנה – ביום הכיפורים – ומוסר דו"ח על מעשיו ומחדליו.

פעמיים בשבע שנים מצווים אנו על וידוי מפורט ביותר: על מה שנעשה ועל מה שלא

נעשה. זהו וידוי המעשרות, הנאמר בשביעי של פסח, בשנה הרביעית לשמיטה ובשנה השביעית. "ואמרת לפני ה' א-להיך: ביערתי הקודש מן הבית וגם נתתיו ללוי ולגר... לא עברתי ממצוותיך ולא שכחתי". תמוה הדבר, שדין וחשבון זה נקרא "וידוי מעשרות". הרי וידוי הוא הודאה באשמה, ואילו כאן הדבר הפוך לחלוטין! האדם עומד בפני הקב"ה ומודיע לו שעשה הכל כפי שנצטווה.

יתירה מזאת, מי שלא קיים את המצווה כדין, באמת לא יכול להתוודות! מרן הרב קוק זצ"ל מבאר שפירוש המילה "וידוי" אינו "הודאה באשמה" אלא "דיווח". יותר מכך: משמעותה של המילה "וידוי", בהקשר זה של המעשרות, יש בה יותר מן ההוראה של הודיה על הטוב אשר עשה עמנו ה' בכך שנתן לנו את מצוותיו, מאשר הודאה על חטאינו וכישלונותינו.

מרן הרב קוק מוסיף על כך עוד. הווידוי הוא מאיץ להתחזקות בעבודת ה'. האדם, העומד ומודה על חטאיו, שם את לבו אליהם ומתבייש בהם; ובכך הוא מגביר את המוטיבציה לתקן ולשפר. אבל אליה וקוץ בה. התסכול, המלווה את האדם החוזר ומתוודה בכל שנה על אותם חטאים, פחות או יותר, פוגע פגיעה חמורה במוטיבציה לתקן, ומביא את האדם לידי ייאוש. וידוי המעשרות הוא ההשלמה של וידוי "על חטא". אין הוא מסכם את הכישלונות אלא את ההצלחות. "שמעתי בקול ה' א-להי, עשיתי ככל אשר ציויתני". "הסיפוק המלווה את המתוודה מעודד אותו להמשיך ולעלות הלאה בדרך העולה אל הר ה'.

שני הווידויים: וידוי "על חטא" של חודש תשרי, וידוי המעשרות של חודש ניסן, משלימים זה את זה לחטיבה אחת של עבודת ה' בחרדה ובשמחה, ביראה ובאהבה. עול מלכות שמים ועול מצוות (תשנ"ז) "את ה' האמרת היום" – כך פותח הפסוק המתאר את עם ישראל ה"בוחר" את ה' א-להיו.

בחירה זו, כמה שלבים יש בה. הפתיחה היא "להיות לך לא-להים". קודמת לכל – אמונה, קבלת עול מלכות שמים. כפי שנאמר במשנה במסכת ברכות "שיקבל עליו עול מלכות שמים תחילה, ואח"כ יקבל עליו עול מצוות."

לאחר קבלת מלכות ה', מצופה היה להגיע אל המצוות. אך יש דבר הקודם למצוות: מידות מתוקנות. ועל כך נאמר: "וללכת בכל דרכיו". דהיינו: "מה הוא רחום, אף אתה רחום; מה הוא גומל חסדים, אף אתה גומל חסדים". וכעין זה נאמר בתנא דבי אליהו: "דרך ארץ קדמה לתורה."

רק לאחר הנחת התשתית בשכל (אמונה) וברגש (מידות) בא התור של המעשים (המצוות). גם הסדר הפנימי של המצוות הוא הדרגתי, כפי שמבאר בעל "אור החיים": בראשית הרשימה באים דווקא החוקים, אלא שטעמם אינו מובן לנו כלל ועיקר, ואנו מקבלים אותם על עצמנו רק מכוח היותנו מקבלים עלינו עול מלכות שמים באהבה. אחריהם באות המצוות, אלה המובנות לנו יותר. ורק בסוף באים המשפטים, אלה

היורדים אל ההיגיון האנושי.

השלב האחרון הוא "לשמוע בקולו". השמיעה בקול ה', לדעת "אור החיים", היא לימוד התורה. אין זה הלימוד המעשי, הנדרש לשם קיום המצוות המעשיות, אלא הלימוד העיוני, "תורה לשמה" – "לשם התורה", לשם עצם השמיעה של דבר ה'. שלב זה סוגר את המעגל של החינוך העצמי, כאשר האדם שב ומעמיק את השלב הרוחני והשכלי, שבו פתח את התהליך של בנין האישיות.

כ"ז . על מעשר העני

פעמיים מצווה התורה על מעשר העני. לראשונה – בפרשת ראה. בשנייה - בפרשת כי תבוא. אך כל פעם נאמר הציווי בלשון אחרת. בפרשת ראה – "תוציא את כל מעשר תבואתך... והנחת בשעריך. ובא הלוי... והגר והיתום והאלמנה...". לא שלך הוא המעשר. נלקחת ממך אפילו טובת ההנאה הקטנה שיש בזכות להחליט למי לתת את המעשר, ומתוך כך לזכות לקבל את ריגשי תודתו. לעומת זאת בפרשת כי תבוא – "ונתת ללוי, לגר, ליתום ולאלמנה". וכבר עמדו חז"ל על ההבדל שבין הפסוקים, וחילקו בין מעשר עני שאדם מחלק בשדהו, בו נאמר "והנחת", לבין מעשר עני שאדם מחלק בתוך ביתו, שם נאמר "ונתת".

שתי פנים הן לנתינת מעשר העני. לא דומה הוא לתרומה ולמעשר הלוי, אשר מקבליהם נוטלים אותם בזכות, "חלף עבודתם אשר הם עובדים באוהל מועד". מעשר העני, בחסד ניתן הוא לעני. מה קל הוא לנותן המעשר להיכשל בנתינה לעני בדרך מתנשאת ויהירה. מה קל הוא לבייש את העני בנתינה לא רגישה...

סידרה ארוכה של הלכות נאמרו בדיני מתנות העניים כדי להתמודד עם בעיה זו. הלקט, השכחה והפאה, הפרט והעוללות – לא ניתנים בידו של העני. להפך, בעל הבית מצווה על דבר אחד: "תעזוב!" יבוא העני ויקח לו בעצמו. לא ישפיל את עצמו לקבל את מתנתו מידך. לא ייתן לך את הסיפוק והתענוג שבנתינה אישית, אליהם יכול להתגנב אבק של יוהרה. בצדקה – המצווה לכתחילה היא דווקא "מתן בסתר", בו לא ידע הנותן למי נתן, ואף המקבל לא ידע ממי קיבל. אף מעשר העני כן הוא. אם בגורן הוא מתחלק – נאמר בו "והנחת". לא משלך אתה נותן. לכל היותר תוכל להיות פקיד הממונה על החלוקה הצודקת בין העניים הבאים לקחת, כדי שיתקיים בכל אחד מהם "ואכלו בשעריך ושבעו". רק אם לא באו העניים לגורן לקחת בעצמם, אז מותר לך לקחת את הנותר לביתך ולחלק אותו בעצמך על פי רצונך.

כ"ח . הברכה בהר גריזים והקללה בהר עיבל

הר גריזים והר עיבל

"אלה יעמדו לברך את העם על הר גריזים ... ואלה יעמדו על הקללה בהר עיבל"
(דברים כז:יב, יג)

בהמשך הפרק, בפסוקים יג-כו, מתארת התורה בפרוטרוט את הקללה, בפרשה הידועה בשם "פרשת התוכחה".

בזמנו אנשים האמינו באמונות תפלות, ומשום כך היו מסרבים לעלות לתורה לקריאת פרשת התוכחה; וכך יצא שלא פעם היו נותנים את העלייה הזו לגבאי של בית הכנסת.

גבאי אחד התלונן: "אם יש תוכחה, מי אשם? האם אין זו אשמתו של הרב, שהיה אמור ללמד את האנשים לחיות כראוי? ובכן, את העלייה הזו יש לתת לרב!" בתשובה אמרו לו, שפעם אחת ר' לוי יצחק מברדיטשב קיבל את העלייה הזו – אך לא משום שהוא חשב שהרב אשם בחטאים של בני קהילתו, אלא משום שתפקידו של הרב הוא להפוך את הקללות לברכות. הוא התבסס על הנאמר בפרק כ"ז, פסוק ח. שם מסופר שבני ישראל נצטוו לכתוב על אבן "את כל דברי התורה הזאת באר היטב". את המלים "באר היטב" הוא פירש כ"ביאור שיביא עמו את הטוב" – כלומר, שנוציא את הטוב מתוך הרע.

האגדה מספרת שבכל פעם שדוד המלך התחרט על חטאיו, הפכה כל דמעה שהוא הזיל לפנינה, והיו לו ק"נ (מאה וחמישים) פנינים, כמספר מזמורי התהלים. כך הפך דוד את הרע שבחטאיו לטוב נצחי.

בדומה לכך, מנהיג גדול יכול להפוך את הקללות לברכות. ובדיוק משום כך הסכים ר' לוי יצחק מברדיטשב לקבל את העלייה הזו לקריאת פרשת התוכחה. אכן, מעשהו זה יצר תקדים, וכיום נהוג בכמה קהילות שדווקא הרב הוא זה שמקבל את העלייה הזו – בתקווה שיצליח להנהיג את קהילתו באופן כזה שהרע ייהפך לטוב.

גמילות חסדים / הרב שמעון בוחניק

נאמר בפרקי אבות: שמעון הצדיק היה משיירי כנסת הגדולה. הוא היה אומר: על שלשה דברים העולם עומד, על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים (אבות פרק א).

נאמר בתלמוד: דרש רבי שמלאי: תורה, תחילתה גמילות חסדים וסופה גמילות חסדים. תחילתה גמילות חסדים, שכתוב: "ויעש ה' לאדם כתנות עור וילבישם" (בראשית יג). וסופה גמילות חסדים שכתוב: (דברים לד') לגבי קבורת משה רבינו ע"ה: "ויקבור אותו בגי" (מסכת סוטה יד.).

ועוד נאמר: בשלשה דברים גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה. צדקה בממונה, לעומת זאת גמילות חסדים בין בגופו בין בממונו. צדקה לעניים, לעומת זאת גמילות חסדים בין לעניים בין לעשירים. צדקה לחיים, ולעומת זאת גמילות חסדים בין לחיים בין למתים (מסכת סוכה מט.).

אמרו חכמינו שחסד הוא בין בגופו ובין בממונו, של האדם, וחסד שבגופו נחלק לשלוש מעלות: מעשה, דיבור ומחשבה, שבכל דבר שמטיב לחבירו הרי זה בכלל חסד, וישא ברכה מאת ה'.

בכלל מצוות חסד הוא שאם פוגשים אדם שכועס על חבירו, ויושבים עימו ומסירים את הכעס על ידי דיבור נאה ומביאים שלום ביניהם.

אדם שיכול בדיבורו לשובב כך שלא תבוא רעה על חבירו, גם זה בכלל חסד, וכמו שכתוב אצל יוסף הצדיק: "כי אם זכרתני אתך כאשר ייטב לך ועשית נא עמדי חסד, והזכרתני אל פרעה והוצאתני מן הבית הזה

המייעץ לחבירו עצה ההוגנת לו בענייניו הרי הוא בכלל חסד. וחייב אדם לטרוח בדרישת טוב לעמו ולשקוד בעמל נפשו על תקנת חבירו הן אם הוא דל והן אם

הוא עשיר, וזה מעיקרי הדברים הנדרשים מן האדם, שנאמר: "הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד" (הנביא מיכה ו, ח).

המלמד תורה לאחרים הוא בכלל חסד, ומכל מקום אינו יוצא בזה ידי חובתו כל זמן שלא עסק בגמילות חסד ממש להטיב לו גם בגופו.

אם רואה אדם את חברו שהוא עצוב מפני דלותו, או מפני איזה צרה אחרת חלילה ואינו יכול לעזור לו, מצווה על כל פנים לדבר על לבו ולהפיג ממנו את דאגתו וזה נכלל בגמילת חסד, ובכמה מקומות מכתוב במקורותינו, שאפילו אם אדם הוא דל ואין ידו משגת לעסוק בגמילות חסד כספית, מכל מקום יוכל להשיג מידה זאת בלא כסף ובלא מחיר, על ידי שידבר על לב העני ויהיו דבריו נחת רוח לאביון, וינחמנו ממעשיו ומעיצבון ידיו ויכבדהו, ושכרו גדול מאד שמזומן עבור מצווה זו לחיי העולם הבא.

בכלל חסד להתפלל על חברו שנמצא בצרה ובמצוקה, ואפילו אם אותו חבר בעצמו אינו יודע מזה, כשם שמצינו שאברהם אבינו התפלל על אנשי סדום בלי ידיעתם וכל שכן על בני ישראל, וכן להתפלל על החולה שירפאהו ה' שזה הכל בכלל ביקור חולים.

אמרו חז"ל במסכת אבות: "הוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות", וגם זה בכלל חסד. כמו כן, אמרו חז"ל שאדם שיודע שחבירו שרגיל ליתן לו שלום מצווה להקדים לו שלום שנאמר "בקש שלום ורדפהו" (תהלים לד' – טו'). וגדולי חכמינו היו מקדימים שלום לכל אדם ואפילו לנכרי בשוק. וכל מי שנתנו לו שלום ולא החזיר – נקרא גזלן.

מי שחננו ה' אפילו במעט כח דיבור וכושר הבעה בפיו, חסד גדול יעשה אם בהופעתו בשמחת מצווה כגון: אירוסין, חתונה, שבע ברכות, ברית מילה, פדיון הבן, בר מצווה וכדומה – ישמיע דברי תורה מענייני דיומא בצירוף ברכות, איחולים וקילוסים לבעלי השמחה.

5 . מושגים ביהדות ודמויות חשובות בהיסטוריה היהודית

5.1 . ראש השנה – יום הדין

יום הדין

ביום א' בתשרי, יום ראש השנה, דן הקב"ה את כל באי העולם, כל יחיד ויחיד בפני עצמו. במשפט זה נידון האדם על כל מפעליו, אין שכחה לפני שופט כל הארץ, הכל גלוי וידוע לפניו. או אז נפתחים בשמים שלושה ספרים של צדיקים, בינוניים ורשעים, ומודדים בשמים את מאזן הזכויות של כל אחד ואחד, ולפי רוב זכויות או חלילה עוונות, יקבע גורלו של האדם לשנה הקרובה.

חסד עשה אתנו בורא עולם שגילה לנו את זמנו של יום הדין, אומות העולם, אינם יודעים מאומה על היום הזה, ובשבילם הוא כאחד מימות השנה הרגילים. אבל אנחנו עם ישראל שבחר בנו ה' מכל האומות – ריחם עלינו וגילה לנו לטובתנו את משמעותו של היום, כדי שנתכונן ונבוא ליום הדין מוכנים.

משפט!

מהלך לו אדם ברחובות מוסקווה הסובייטית, ולפתע... נעצרת מכונית לידו, לכאורה מכונית אזרחית. מתוכה מגיח איש חסון המציג את עצמו כסוכן חשאי של המשטרה. בלי אומר ודברים הוא דוחף את קורבנו אל תוך המכונית. משיצאו לדרך הפטיר הסוכן במילים קצרות: "הנך צפוי לעמוד לדין בקרוב!", והחל לדהור לעבר תחנת המשטרה.

לשמע הדברים נחרד האיש עד מאוד, והחל לשקוע בהרהורים נוגים ביותר. הוא הבין היטב את משמעות העמידה לדין, במדינה אשר אין בה צדק ומשפט. אדם יכול להיות חף מפשע, ובכל זאת הוא עלול להענש בעונשים חמורים ביותר. בעיני דמיונו חזה האיש את הדברים הגרועים ביותר. יתכן, הרהר, שאני צפוי למאסר ממושך, ואולי גם עם עבודות כפיה. שמא יגלו אותי לסיביר, ואולי יגזרו עלי אשפוז בבית חולים לחולי רוח. גם עונשים חמורים יותר לא נעדרו ממחשבתו. יהיו הדברים אשר יהיו, מצבו חמור מאוד – כך סיכם לעצמו, ויגון אפפו.

לפתע נעצרה המכונית באחת הסמטאות. הנהג התרומם ממושבו ותפס את מקומו ליד האישי. הוא פנה אל מיודענו ההמום ואמר: יודע אני שהנך יהודי, גם אנוכי יהודי כמורך. אתה סברת לתומך שהנני מובילך אל בית המשפט של שלטון הרשע בארצנו, אך טעות היא בידך. כאשר אמרתי לך כי עתיד אתה לעמוד לדין, כוונתי היתה לדין ראש השנה הממשמש ובא. רק רצייתי לעורר אותך לקראת המשפט לפני בורא עולם!

אכן כן. עומדים אנו בפני משפט גדול ונורא. "ועל המדינות בו יאמר: איזו לחרב, איזו לשלום. איזו לרעב, איזו לשובע. ובריות בו יפקדו להזכירם לחיים ולמות, מי לא נפקד כהיום הזה". ועלינו לתת את הדעת על כך כראוי.

51 זה לא 52!

רב אחד נכנס אצל תלמידיו, אמר להם: "51 זה לא 52! 51 זה לא 52!" וכך חזר כמה פעמים בהתלהבות גדלה והולכת. שאלו התלמידים בפליאה: ילמדנו רבנו למה כוונתו? אמר להם: כאשר נמלט לוט מן העיר סדום המתהפכת ונחרבת, מיהר לברוח לעיר "מצער", ואמר למלאכים שהצילו אותו: "הִנֵּה נָא הָעִיר הַזֹּאת קְרִיבָה לָנוּס שָׁמָּה, וְהִיא מְצָעֵר... (בראשית יט כ). העיר מצער היתה אף היא מלאה חטאים, כמו העיר סדום, אלא שהיא לא נחרבה כמו סדום. מדוע? משום שהעיר סדום היתה עיר ותיקה יותר מן העיר מצער, ולכן סאת [מכסת] העוונות שלה כבר התמלאה, אך מצער שהיתה עיר צעירה יותר, למרות חטאיה הרבים – עדיין לא התמלאה סאתה, ולכן לא נחרבה. ובכמה שנים היתה סדום ותיקה יותר ממצער? – בשנה אחת בלבד! בעת הפיכת סדום – היתה העיר סדום בת 52 שנה, ואילו מצער בת 51 שנה. ועל הפרש זה של שנה אחת של חטא – זו נהפכה וזו לא נהפכה! (שבת י ע"ב).

אחה... 51 זה לא 52! אדם יכול לחשוב לעצמו: הנה לפני עשר שנים נחתמתי לחיים למרות שלא השתנית, לפני חמש שנים גם נחתמתי לחיים, וכן לפני שנתיים, ולפני שנה... גם השנה אין אני צריך לפשפש במעשי כדי להיחתם לחיים, אמשוך במעשי כרגיל. לא ולא! שהרי 51 זה לא 52!

מורא שמים כמורא בשר ודם

אומרת הגמרא במסכת ברכות (דף כח עמוד ב): אמרו תלמידיו של רבן יוחנן בן זכאי לפני פטירתו, רבנו, ברכנו! אמר להם: יהי רצון שיהיה מורא שמים עליכם, כמורא

בשר ודם. אמרו לו תלמידיו: זה הכל? אמר להם: והלואי שתהיו כן, תדעו שבשעה שאדם עובר עברה אומר שלא יראני אדם, ואינו שם אל לבו שהקב"ה בכבודו ובעצמו רואה אותו.

הלואי שנתכונן ליום הדין כמו שאנו מתכוננים למשפט של בשר ודם. הנה אם היה לאדם משפט פה בעולם הזה, ודאי היה לוקח עורך דין טוב שימליץ עליו כדי שיצא זכאי. על אחת כמה וכמה בראש השנה שכל באי עולם נידונים בו לחיים או חס ושלום למוות, לשלום או למלחמה, לפרנסה או לעוני, הלוא בודאי צריכים אנו סניגורים רבים. ומי הם הסניגורים שלנו? – התורה, המצוות והמעשים טובים שאנו מסגלים לעצמנו, רק הם יכולים לסייע לנו ביום הדין הנורא.

עורך דין בעולם השקר

מספרים על עורך דין פיקח מאוד, שהיה בקי בכל החוקים והסעיפים של ענייני המשפט. פעם אחת בא אצלו רוצח, שנשפט למאסר עולם, וביקשו שיערער עבורו בבית המשפט העליון. אמר לו העו"ד, האם לא רצחת? השיבו הרוצח, תעיין בכל המסמכים הנמצאים בתיק, ותראה מה הנך יכול לעשות. עיין העו"ד בתיקו של הרוצח, ראה את ההאשמות והעדויות, והסכים לקחת על עצמו את התיק, כמובן תמורת סכום כסף עתק. לאחר זמן כשהגיע עת המשפט, דיבר העו"ד לטובתו של הרוצח, וטען שמצא סתירה בין העדויות, ועוד ערעורים על תהליך המשפט הקודם. השופטים ישבו בשלוש שעות בדומיה והקשיבו לדבריו. כשנוכחו לראות שהדיון מתארך, פנו לעו"ד ושאלוהו, האם יש לו עוד מה לטעון, והוא השיב שעדיין לא דיבר חצי מדבריו. החליטו השופטים להכריז על הפסקה, ויצאו לשתות משהו, ובאולם בית המשפט נותרו העו"ד והרוצח לבדם. ניצל העו"ד הזדמנות זו ושאל את הרוצח, האם דברתי טוב לפני השופטים? אמר לו הרוצח, כל כך דברתי טוב, עד שאפילו שכנעת אותי שלא רצחתי...

כן, כן. זה יכול לקרות רק כאן בעולם הזה – עולם השקר. אך בעולם הבא אנן אפשרות לשקר! אמר הקב"ה: "אם יסתר איש במסתרים, ואני לא אראנו נאום ה'?" וכן אמרו חז"ל: דע מה למעלה ממך: עין רואה, ואוזן שמעת, וכל מעשיך בספר נכתבים! אין דבר נעלם ממך ואין נסתר מנגד עיניך.

כל העושה מצוה אחת קונה לו פרקליט אחד

זהו זה, אחים יקרים! אל לנו להתפתות לכל מיני טענות שווא שמטעים את האדם ללכת שולל אחר היצר הרע. כולנו יחד ניקח את עצמנו לידיים להתחזק בתורה וביראת שמים. ואשר על כן נתאמץ להביא ככל היותר סנגורים ליום הדין, שהם התורה, המצוות והמעשים הטובים. וכמו שאמר רבי אליעזר בן יעקב במסכת אבות (פרק ד משנה יא), "כל העושה מצוה אחת קונה לו פרקליט [סניגור] אחד. וכל העוֹבֵד עבירה אחת, קונה לו קטגור אחד". וכדברי הגמרא (מסכת בבא בתרא דף י עמוד א) כל צדקה וחסד שישראל עושים בעולם הזה, פרקליטים גדולים עושים בין ישראל לאביהם שבשמים. לכך המצוות הרבות שנעשה, הן ורק הן תהיינה למגן ולעזר לנו ליום הדין.

הזמנה למשפט

נוסח ההזמנה שלפנינו, המופנה בזאת לכל אחד ואחד מאתנו, יסייע לנו בודאי לחוש ולהרגיש לקראת מה אנו הולכים (מובא בספר לקח טוב):

א' לחודש אלול

אל כל איש ישראל,

הנך נקרא בזה להתייצב למשפט, אשר יערך בימים א' וב' בתשרי בשנה החדשה הבאה עלינו לטובה.

אתה מואשם באי שמירת חלק ניכר מסעיפי ארבעת חלקי השולחן ערוך, לדוגמא הננו מביאים כאן כמה מהתביעות העיקריות:

א. ביטול תורה.

ב. חטאי הלשון, כלשון הרע, ליצנות, שקר ועוד.

ג. עניינים שבין אדם לחברו, כהלבנת פנים, פגיעה בחבר ועוד.

ד. זלזול בממונם של אחרים.

צפוי עיון מחודש בחלק שלך בעולם הבא, בין שאר העונשים האפשריים:

א. עונש מיתה ח"ו.

ב. מחלות ויסורים.

ג. עוני, צער וגלות.

עליך להופיע לפני השופט באופן אישי, ללא כל יועצים ומלווים.

יצויין, כי חומר התביעה הוכן בדקדוק רב, לאחר מעקב ממושך אחרי מעשיך ביום ובלילה. ומכיון שאין לפקפק באמיתות העובדות, אין כלל מקום לויכוחים או להתנצחויות, אי לכך הנך נתבע על ידי מידת הדין להודות באשמה, כדי שלא להגדיל את חומרת האשמה.

לבקשת הסנגוריה [מידת הרחמים] ניתנה לך ארכה של שלושים יום, כדי לאפשר לך לעיין בגליון האישום ולהכין כתב הגנה. פסק הדין יינתן בו ביום, ובמידת הצורך תינתן לך ארכה נוספת של עשרה ימים.

הערה: מתוך התחשבות במעמדך המיוחד כנתין בתחום שיפוטו של שופט כל הארץ, מעונקת לך אפשרות יוצאת מהכלל להביא לכך שינהגו עמך לפנים משורת הדין. אם תענה על הדרישות תוכל להמתיק את דינך או לבטלו כליל, ואף להפנותו לטובתך! עליך לפנות בהקדם ללמוד הלכות תשובה ברמב"ם או לרבנו יונה גירונדי בספרו שערי תשובה לשם קבלת פרטים והנחיות.

בברכה ובהצלחה

על החתום – בית דין של מעלה

לשמחה – מה זו עושה ! ?

אכן יום דין, יום משפט – זהו ראש השנה. כיצד היינו אמורים להראות ביום שכזה? ממעטים באכילה, בוכים, ממש כמי שדינו עומד להיחרץ לחיים או למוות.

והנה – להיפך. יום ראש השנה הוא יום חג. לובשים בגדי חג, מכסים את השולחן במפה לבנה, אוכלים מאכלים משובחים. והתמיהה רבה: לשמחה – מה זו עושה, ביום כה גורלי?

המגיד מדובנא זצ"ל מסביר זאת במשל.

מלך אחד קרא לשניים מן השרים שלו ואמר להם: "זה חודשים רבים שאני עוקב אחר כל השרים ומחפש מתוכם שניים אשר יתאימו לתפקיד מיוחד, הדורש אחריות ונאמנות: ברשותי מצויה חותמת הזהב המלכותית, אשר בה אני חותם על כל מסמך מלכותי, ואשר בלעדיה אין כל תוקף לשום מסמך. לאחרונה התרבו טרדוטי, ואני מחפש שני שרים נאמנים אשר בידיהם אוכל להפקיד את החותמת היקרה, ולהטיל עליהם את התפקיד האחראי. מבין כל השרים, נוכחתי לראות כי אתם המתאימים לכך ביותר. אייחד לכם לשכה מכובדת בארמון, ותקבלו משכורת גבוהה. אולם זכרו תמיד את גודל האחריות המוטלת עליכם!"

בשמחה רבה קבלו השרים את התפקיד החדש. הם ישבו בלשכתם וקבלו לידיהם את המסמכים המלכותיים, החתימו אותם בחותמת המלך, והקפידו תמיד בתום ההחתמה להחזיר את החותמת אל הכספת המיוחדת שהותקנה עבורה.

עבר יום, עברו יומיים, שלושה וארבעה, והשרים החלו להשתעמם. באחד הימים ישבו שניהם בלשכתם משועממים, ודברו על דא ועל הא. "אתה יודע", פנה האחד אל חברו, "היום לפני בואי לכאן קניתי כמה בקבוקי יין משובח במיוחד, טעמו – טעם גן עדן ממש. הנה הבקבוקים כאן אצלי". ביקש החבר לטעום מעט מן היין, אולם חוק היה במדינתם, כי אין לשתות יין בארמון המלוכה. "אלגום כוסית אחת מן היין", בקש החבר, "רק כדי לטעום את טעמו המיוחד". הסכים השר ומזג לחברו כוסית אחת. ריח היין אשר הכה באפו שכנע גם אותו לטעום כוסית – אחת בלבד. שתו השרים כוסית אחת, ולאחריה עוד כוסית, ועוד כוסית... סיימו בקבוק, ופתחו בקבוק נוסף, ועוד בקבוק, ועוד בקבוק... עד אשר השתכרו כליל. "אולי יש לך משהו לאכול?!" צעק האחד אל חברו מתוך שכרותו. "אכן כן", אישר החבר. "קניתי אגוזים משובחים, הבה ונאכל יחד". הוציא השר את שקית האגוזים שקנה ופתח אותה. אולם כאן ניצבן השיכורים בפני בעיה: במה יפצחו את האגוזים? הביטו כה וכה, ולא מצאו חפץ מתאים לפיצוח האגוזים. והנה עלה רעיון 'מבריק' בראשם: 'חותמת הזהב של המלך – היא החפץ המתאים ביותר!'. הוציאו מיד את החותמת מן הכספת, התיישבו על הרצפה, והתחילו לפצח את האגוזים.

והנה – לרוע מזלם, בדיוק באותו רגע עבר המלך ליד לשכתם. הקולות המשונים

שעלו מן הלשכה הביאוהו להכנס פנימה. המראה שנגלה לעיניו הכה אותו בתדהמה מוחלטת. השרים יושבים על הרצפה, בקבוקי יין ריקים מתגלגלים סביבם, והם מפצחים אגוזים בחותם המלך! איזה בזיון, איזה חילול נורא של חותם המלך! בכעס און קץ הוא פנה אל השרים ואמר: "היום בערב תתייצבו לפני למשפט! חילול חותם המלך – זוהי עבירה חמורה ביותר, שעונשה גזר דין מוות!"

הבהלה הפתאומית הפיגה את שכרותם של השרים. בבת אחת קלטו את אשר עשו, ואת מצבם הנורא. עוד לפני שהספיקו לומר מילה, נכנסו שוטרי המלך אל הלשכה, ואסרו את ידיהם באזיקים. הם הובילו את כל אחד מהם לביתו תחת משמר כבד, על מנת להתכונן למשפט שיערך בערב.

הגיע השר האחד לביתו שבור ורצוץ. הוא סיפר לבני ביתו בדמעות כי היום בערב ייערך לו משפט והוא צפוי לעונש מוות. הוא החל להיפרד מבני משפחתו, כתב צוואה, וכך העביר את השעות שנותרו לו עד המשפט בצער וביגון. בהגיע המועד, הובילוהו השוטרים לעבר בית המשפט.

בדרך פוגש הוא את חברו השר, שגם הוא כמוהו מובל על ידי שוטרים אל בית המשפט. הוא מביט על פני החבר, והנה להפתעתו הוא רואה שחברו שמח ורגוע! בהשתוממות עצומה הוא פונה אליו ושואל: מדוע אתה כה רגוע? האם אינך יודע שאנו עומדים עכשיו למשפט – שתוצאותיו גזר דין מוות?! חייך הלה אל חברו והשיב לו: "אספר לך, ידידי. לאחר שקרה מה שקרה, והוזמנו אל המשפט, לא נפלתי ברוחני חשבתי לעצמי: כיצד אוכל לשכך את כעסו של המלך, ולהמתיק את גזר הדין? ביקשתי שיקראו לביתי את ידידנו – המשנה למלך. בהגיעו אל ביתי, שפכתי לפניו את ליבי, וביקשתיו בדמעות שילך למלך וינסה ללמד עלינו זכות".

"הלך המשנה אל המלך", המשיך השר לספר, "והמלך הנסער סיפר לו את כל אשר קרה. אמר לו המשנה: 'אדוני המלך, אין ספק שהשרים הללו עשו מעשה אשר לא ייעשה, אולם הלוא שיכורים היו, בעת שחיללו את חותם המלך, ולא עשו את המעשה מתוך הכרה וכוונה רעה חלילה, הרי יודע אתה כי הם נאמנים לך ביותר, ומדוע תכעס עליהם כל כך?' השיב לו המלך: 'אולם כיצד הגיעו לידי שכרות?! הלוא החוק אוסר להשתכר בארמון המלוכה!' 'אכן כן', אמר השר, 'ודאי שעשו מעשה מגונה בכך שהשתכרו. אולם על ההשתכרות אין גזר דין מוות. תן להם לכל היותר כמה חודשי

מאסר'. כך דיבר המשנה אל המלך שוב ושוב, וניסה לרצותו ולפייסו. לבסוף נרגע המלך מכעסו ואמר: יתכן שיש צדק בדבריך. היום בעת המשפט אבחן את השרים ואראה, אם אכן הם יביעו חרטה כנה על חטאם, ויוכיחו לי שהם נאמנים לי ומקבלים עליהם את מלכותי בלב שלם, הריני סולח להם על חטאם ומחזירם לתפקידם!

"מיד הגיע אלי המשנה", סיפר השר. "ואמר לי את דברי המלך. ומאותו רגע נעשיתי רגוע ושלום. הן גזר הדין שיפסק היום – תלוי בי בלבד! על ידי חרטה אמיתית, יכול אני לשנות את גזר הדין לטובה. למעשה – אני הוא השופט של עצמי!"

זהו המשל, והנמשל מובן. המשפט שנערך לנו ביום ראש השנה, איננו משפט שרירותי, שבו השופט גוזר את גזר דינו של הנאשם – כראות עיניו. אנו עומדים למשפט בפני מלך המלכים הקדוש ברוך הוא, האוהב אותנו אהבה עזה, ואם הוא יראה שאנו מתחרטים על מעשינו הרעים, ומקבלים עלינו עול מלכות שמים, הרי הוא גוזר עלינו גזירות טובות. ואם כן אנו השופטים של עצמנו! במעשינו אנו קובעים לעצמנו את הדין, ומתוך כך יכולים אנו להגיע לראש השנה שמחים ורגועים.

היתקע שופר בעיר והעם לא יחרדו ? !

יום ראש השנה מכונה בתורה "יום תרועה" על שם מצות היום – מצות תקיעת שופר. טעמים רבים ניתנו לתקיעת שופר ביום זה, אחד מהטעמים יובן על פי משל.

כפרי משבט נידח בדרום אפריקה החליט ללכת לבקר בקהיר, לחזות בנפלאותיה של המודרניזציה. שבוי בקסמה של העיר הלך ממקום למקום, ועיניו לא שבעות מן הפלאות והחידושים הרבים. מתוך מסירות לשבט הוא לא שוכח לקנות מספר פריטים, שיוכלו להביא רווחה משמעותית לאנשי הכפר, כמו למשל: פנס, מראה, עט ועוד. והנה לפתע רואה הוא מרחוק להבות גדולות. הוא הבין שפרצה שריפה, וסקרנות מלאה אותו לדעת היאך מכבים שריפה בעיר המתקדמת. הוא החליט להתקרב למקום האירוע כדי לעמוד מקרוב על אופן הכיבוי. בדרכו הוא שומע לפתע קולות עולים ויורדים של צופרים, הנשמעים מכיוון הדליקה. סקרנותו גברה והוא החיש פעמיו לעבר המקום. כעבור מספר דקות הוא מגיע, ולתדהמתו הוא רואה כי השריפה כבתה לחלוטין. 'מדהים' הרגה לעצמו, כנראה בעיר זו מכבים שריפות באמצעות צופרים. זהו חידוש נפלא, וכדאי להתעניין ברכישת מוצר יעיל שכזה, שכן בכפר שלנו פורצות

שריפות רבות בעקבות החום הלוהט, ומכשיר זה יביא למהפך של ממש. הוא פונה לאחד האנשים שנקרה בדרכו ושואל, האם ניתן לרכוש צופר מסוג זה שנשמע כאן לפני דקות מספר? בודאי, השיבו הלה, תוכל להשיגו בכל אחת מחנויות החשמל הפזורות בעיר. הוא לא חשב רגע נוסף, מיד נכנס לחנות החשמל והוסיף את הצופר המהפכני לאוסף הפריטים החדשניים שיביאו מהפכה של ממש לשבט האפריקאי שלו. בגמר הטיוול חוזר הכפרי אל מגוריו, ומיד הוא מכנס את כל בני השבט ומתאר לפניהם בהתרגשות את חוויותיו מן העיר, הוא מציג בפניהם את הפריטים שהביא, כשהם לא חדלים מלהתפעל מכל פרט. הם התפעלו מאוד מן פנס אשר מאיר את החשכה בלחיצת כפתור. אף המראה התקבלה בהתלהבות ונתלתה במקום מרכזי, העט ניתן במתנה למזכיר הכפר. אך גולת הכותרת היתה הצופר. אנשי השבט לא האמינו למשמע אוזניהם, האם אתה בטוח שהצופר יוכל לכבות את הדליקה? הם שאלו בחוסר אמון. בודאי, השיב מיודעינו בבטחון מלא, הלוא כמו עיני ראיתי זאת. הצופר הופקד אצל ראש השבט, וכעבור מספר ימים הגיע עת המבחן. אש פרצה באחד מבתי הכפר אלא שהפעם לא מיהרו כולם להביא שמיכות ודליי מים, אלא התאספו מסביב לבית הבוער לראות כיצד יתרחש הפלא. ראש השבט הפעיל מיד את הצופר, וכולם עומדים ומצפים. כאשר ראו שהלהבות ממשיכות להתפשט, החליטו שיש להגביר את עוצמת הצופר. אלא שלמרבה הפלא אף זה ללא הועיל. דקות ההמתנה הבאות היו גורליות, לשונות האש הגדולות אחזו בכל כותלי הבית ושרפוהו לחלוטין. דוממים ועצובים הביטו אנשי הכפר בבית השרוף, עכשיו הבינו בדרך הקשה, כי אין הצופר מכבה שריפות, ביכולתו כנראה רק לעורר ולזרז את כולם לכבות את השריפה.

אחים יקרים, ראש השנה – יום הדין!

"ועל המדינות בו יאמר, איזו לחרב איזו לשלום, איזו לרעב איזו לשובע, ובריות בו יפקדו להזכירם לחיים ולמות, מי לא נפקד כהיום הזה...". חיל ורעדה אוחזים אותנו, והנה נשמע קול השופר. חסרי הדעת תולים בו את בטחונם: הוא ישבור את הדין, הוא יכפר בעדינו. אך חכמינו מלמדים אותנו כי אין די בשופר לבדו, השופר בא להזכיר לנו משהו!

אומר רבנו הרמב"ם: אע"פ שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב היא, רמז יש בה, כלומר עורו ישנים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם וחפשו במעשיכם וחזרו

בתשובה וזכרו בוראכם. אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן ושוגים כל שנתם בהבל וריק, אשר לא יועיל ולא יציל. הביטו לנפשותיכם והטיבו דרכיכם ומעלליכם, ויעזוב כל אחד מכם דרכו הרעה, ומחשבתו אשר לא טובה.

השופר זועק: קומו! תתעוררו! כי באמת אחת הבעיות הקשות ביותר של האדם היא שקיעה במרוץ החיים השוטף, המונע התבוננות. ועל זה בא קול השופר ומזכיר לנו: שפרו מעשיכם! תתעוררו לפשפש במעשיכם ולשוב אל ה'.

הלכות לראש השנה

ערב ראש השנה

מעשה במדינה שהצטבר לה חוב גדול של מס למלך, שלח המלך כמה פעמים לגבותו, אך הם לא שלמו, כי היה החוב גדול. מה עשה המלך? אמר לבני פלטרין שלו: עמדו ונלך אליהם. עד שהם הולכים כברת דרך, שמעו זאת בני המדינה. מה עשו? התחילו גדולי המדינה יוצאים לקראת המלך, אמר להם מי אתם, אמרו לו בני מדינה פלונית אנו, אמר להם ומה אתם מבקשים, אמרו לו בבקשה ממך עשה עמנו חסד לפנים משורת הדין למחול לנו על החוב, כי אין בידינו מה ליתן. אמר להם: בשבילכם אני מוותר לכם על שלישי מהחוב. המשיך המלך בדרך, והנה יצאו חיילי המדינה לקדמו, אמר להם מי אתם, אמרו לו בני המדינה פלונית, אנא אין לנו לשלם, בבקשה ממך תרחם עלינו, אמר להם: בשבילכם אני מניח עוד שלישי. עד שהוא מהלך עוד, יצאו כל בני המדינה אליו גדולים וקטנים, אמר להם מה אתם מבקשים, אמרו לו: אדוננו המלך, אין לנו כח ליתן מה שאנו חייבים לך, אמר להם: בשבילכם אני מניח הכל, אבל מכאן ואילך חשבון חדש הוא. כך המלך – זה מלך מלכי המלכים הקב"ה ישתבח שמו, בני המדינה אלו ישראל שעשו עוונות במשך השנה. בערב ראש השנה החסידים מתענים, והקב"ה מוחל שלישי מעוונותינו, ומראש השנה ועד יום הכפורים, הבינונים מתענים והקב"ה מוחל עוד שלישי מעוונותינו. וביום הכיפורים כל ישראל מתענים ומבקשים רחמים אנשים ונשים וטף, והקב"ה מוחל לנו הכל, שנאמר כי ביום הזה יכפר עליכם וגו', מה ישראל עושים, נוטלים לולביהם ביו"ט ראשון של סוכות, ומהללים ומקלסים לפני הקב"ה, והקב"ה מתרצה להם ומוחל להם, ואומר להם: הרי ויתרתי

לכם את כל עונותיכם אבל מעכשיו הוא ראש חשבון, לכן כתוב ולקחתם לכם ביום הראשון, ראשון לחשבון עונות. (מדרש תנחומא פרשת אמור סימן כב)

התרת נדרים

נוהגים לעשות התרת נדרים בערב ראש השנה, ולכתחילה יעשו את ההתרה על ידי עשרה אנשים ששונים הלכות, כמו שפסק מרן בשלחן ערוך (יו"ד שלד סעיף לה). (מב)

קברי צדיקים

יש נוהגים ללכת בערב ראש השנה להשתטח על קברי הצדיקים שיבקשו רחמים עלינו מה' יתברך. ומכל מקום לכהנים אסור בהחלט להכנס אפילו לקברות צדיקים בלבד.

כמבואר בגמרא בבא בתרא (נח ע"א) בבא מציעא (פה ע"ב) סוכה (כה ע"ב) שגם קברות הצדיקים מטמאים. וכן דעת הרי"ף בתשובה (סימן שיג), תוספות (ב"מ קיד ע"ב), הרא"ש, המאירי, הריטב"א, האשכול, מהרי"ל, שו"ת הלק"ט, מהר"ם בן חביב, שדי חמד ועוד. וכתב הגר"ש קלוגר, הדבר ברור שכהן הנטמא בקברי צדיקים, הרי הוא מחלל קדושת כהונתו, ואין עליו תורת כהן, ולא יעשה כן בישראל. וגם בפאת השלחן כתב, יש למחות ולמנוע מנהג איזה כהנים שהולכים אל קברי הצדיקים תנאים ואמוראים וגאונים, באומרים שאין קברי הצדיקים מטמאים, וטעות הוא בידם, כי מי לנו צדיקים גדולים יותר מאבותינו הקדושים ויוסף הצדיק, שמפורש בגמרא שמטמאים. וכן כתב בדברי יחזקאל שחייבים להודיע כן ברבים שאין על מה לסמוך להקל באיסור דאוריתא. וכן כתב בקיצור שלחן ערוך, טעות הוא ביד כהנים הדיוטות בזמנינו, שנוהגים ללכת על קברי הצדיקים, וצריכים למחות בידם ולמונעם מכך. ישמע חכם ויוסף לקח. (גב)

תספורת – בנוהג שבעולם כשאדם הולך למשפט, אפילו אם הוא אדם חשוב, אינו יוצא עם בגדים מיוחדים ויפים כל כך שיראה כאדם מיוחד, אלא לובש בגדים פשוטים, שיקל יותר לשופט לרחם עליו. אבל אנחנו בטוחים בחסדיו של הבורא יתברך שיוציא אותנו זכאים בדין, ולכן נוהגים אנו להסתפר בערב ראש השנה, וללבוש בגדים יפים לכבוד היום הקדוש, כדי להראות ביטחוננו בבורא יתברך שיחתמנו לחיים טובים ולשלום לאלתר [מיד]. אלא שבכל זאת לא ילבש בגדים מיוחדים מדאי, כדי שיזכור שסוף סוף הוא יום גדול ונורא אשר מי לא יירא ממנו, ואפילו דוד המלך עליו השלום

אמר (תהלים קיט פסוק קכ): "סִמַּר מִפְּחָדָךְ בְּשָׂרֵי וּמִמְשַׁפְּטֵיךָ יִרְאֵתִי", כל שכן אנחנו אזובי הקיר, מה נאמר. (נא)

מקוה

מנהג חשוב מאוד לטבול במקוה טהרה בערב ראש השנה, כדי להתפלל ביום הדין בקדושה ובטהרה. ובלאו הכי מי שיכול במשך השנה לטבול בכל ערב שבת תבוא עליו ברכת טוב. ומכל מקום אדם שהוא חולה ואינו יכול ללכת למקוה, נכון שיעמוד תחת סילון המקלחת כשהברז פתוח עד שישער שכבר נשפכו על גופו כמות מים של תשעה קבים [כ-12.5 ליטר]. וברור שאין הבדל בין אם המים צוננים או חמים. ושליחי ציבור צריכים להזהר יותר בטבילה זו. (נז. ת"ה כט)

ומיותר להזכיר, כי אין פתרון זה מועיל בשום פנים ואופן לאשה שהגיעה זמנה לטבול, וכמו שכתב הרמב"ם, שאפילו תשפוך על עצמה כל מימות שבעולם אינם מטהרים אותה כלל, אלא רק על ידי שתלך למקוה ותטבול שם.

הכנת נר דלוק

מכיון שאסור ביום טוב להדליק אש חדשה, כמו מקופסת גפרורים או מצית וכדומה, ומותר להדליק רק מאש שכבר היתה דלוקה מערב יום טוב, כפי שיתבאר להלן בהלכות יום טוב, לכך יש לשים לב בערב יום טוב קודם כניסת החג, להכין נר הדולק 48 שעות לשני הימים, כדי שאם יצטרך לבשל ולהדליק את הגז ביום טוב, יהיה לו מהיכן לקחת את האש, וזהו הנקרא 'הדלקה מאש לאש'.

הדלקת נרות

טוב שהנשים ידליקו את נרות היום טוב לפני השקיעה כבכל ערב שבת. אלא שיש נשים נוהגות להדליק את הנרות מאש בליל יום טוב קודם הקידוש, ויש להן על מה שיסמוכו. (חזו"ע יו"ט שו)

ברכה על הדלקת נרות לפי מנהגי יהדות תימן

גם אותם העולים מארצות תימן שנהגו שלא לברך על הדלקת נר של יום טוב, מכל מקום בעלותם לארץ ישראל, צריכים לברך על הדלקת הנרות של יום טוב בשם ומלכות. (יחו"ד ח"א סימן כז. יו"ט סא)

זמן הברכה

קודם ההדלקה תברך האשה: "להדליק נר של יום טוב" ואחר כך תדליק. ואף על שבערב שבת, נוהגות רוב בנות אשכנז לברך לאחר שמדליקות את הנרות, מכל מקום בערב יום טוב, יברכו על הנרות ואחר כך ידליקו. (משנ"ב רסג ס"ק כז)

שהחיינו

לא תברכנה הנשים ברכת 'שהחיינו' בהדלקה, כיון שבלאו הכי מברכים אנו ברכה זו לאחר מכן בקידוש של ליל יום טוב. (אור זרוע בשם הירושלמי, תרומת הדשן ועוד) והמברכות נכנסות לחשש הפסק בין ברכת 'להדליק נר של יום טוב' להדלקה עצמה. ולכן טוב להעיר בנחת למשמע אוזנן של המברכות 'שהחיינו' בהדלקה, שיפסיקו ממנהגן, וכמו שכתבו היעב"ץ ועוד, שמנהג נשים זה, אין לו יסוד בהלכה ושגגה הוא. ואמנם המברכות 'שהחיינו' בהדלקה בערב יום טוב, יש להן להזהר שלא לענות 'אמן' על ברכת 'שהחיינו' שבקידוש, מחשש הפסק בין ברכת הגפן לטעימת היין. ואם ענו 'אמן', אין צריך שיטעמו מהכוס, שהרי בלאו הכי אין חיוב לטעום. (סב)

ליל ראש השנה

הראויים להיות שליחי ציבור

שליח צבור, צריך שיהיה ריקן מעבירות, עניו ומרוצה לקהל, ומעביר על מדותיו, וקולו ערב, ורגיל לקרוא בתורה, נביאים וכתובים. ואם לא מצאו מי שיהיו בו כל המדות האלו, יבחרו את הטוב שבצבור בחכמה ובמעשים טובים. ונכון שיהיה לפחות בגיל שלושים שנה ונשוי. (סימן נג סעיפים ד. ה. לג, לד)

קריאה כהוגן

יש להקפיד שהשליח צבור יבטא את האותיות נכון, אבל אם קורא אות ח' כמו כ' רפויה, או אותיות ע' ו-ה' כמו אות א', או אות ק' כמו כ' דגושה, אין ראוי למנותו שליח צבור. כמבואר בגמרא מסכת מגילה דף כד עמוד ב. (לד)

ויש לדעת כי לא רק על הש"צ מוטל להגות את התיבות נכון, אלא על כל אדם להזהר בזה, למען תהיה תפילתו צחה. ואף מי שלא התרגל בצעירותו, לא יתעצל ללמוד כשיגדל, כי פעמים מחמת ההגוי הלא נכון, נמצא שהוא מחרף ומגדף ח"ו! וכמו שבמקום לומר 'אתאנו לחלות פניך', אומר 'אתאנו לכלות ח"ו, וכיו"ב יש הרבה דוגמאות].

ומעשה בחסיד אחד שנפטר ולאחר זמן הגיע אל חברו בחלום כשפניו מוריקות, בשאלו חברו מדוע פניך מוריקות? סיפר לו שכאשר נפטר הניחו לו ספר תורה בחיקו ושאלוהו האם קיימת כל מה שכתוב כאן, וענה כן. פתאום הביאו לו סידור תפלה ובקשהו שיקרא קטע מהתפלה, 'ברוך אלוקינו שבראנו לכבודו...', וקרא אותו מלא שיבושים, לח' קרא כ', ואת שוא נע הגה כשוא נח ועוד ועוד, ושאלוהו האם ככה נאה וככה יאה להתפלל בלעגי שפה לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה? ואמרו לו לבחור עונש לעצמו, או שיכנס תקופה לגיהנם או שיחזור בגלגול לעולם הזה, ואמר שהעדיף להכנס לגיהנם, כי מי יודע מה יהיה עמו בגלגול הבא.

אשרי אדם שלוקח את הדברים לתשומת לבו ולומד את כללי הדקדוק וההיגוי הנכון של האותיות, ואין זה קשה כל כך, כי ההרגל נעשה טבע, ואם יקפיד על זאת, יראה שבזמן מועט תתרגל לשונו, ויתפלל כהוגן כדת וכדין.

אזהרות לשליח ציבור

יש להקפיד שלא להאריך מדאי בתיבה מסוימת, באופן שמאבד את משמעותה לרוב האריכות. וברור גם שאין להפסיק בנשימה באמצע המילה, שנמצא שמחלק את המילה לשתיים. ובפרט יש להזהר בזה בברכת כהנים שמאריכים בה בניגון בימים הנוראים. וכן אין להאריך בניגון בתיבה אחרונה של כל פסקה מהקדיש או בסוף כל

ברכה, מפני שדבר זה גורם לחלק מהקהל להקדים ולענות 'אמן' בעוד שהחזן ממשיך בניגון ולא סיים את התיבה. וכן יש להזהר שלא לכפול תיבה אחת פעמיים או יותר לצורך המנגינה. (שו"ת יחווה דעת חלק ב סימן ה)

לשם שמים – שליח צבור שיש לו קול ערב ומסלסל בקולו ומנעים בתפלתו, ומכוין לשם שמים, ושמח בלבו על שנותן הודאה לה' יתברך בנעימה, תבוא עליו ברכה. וכמו שאמרו בפסיקתא רבתי (פרשה כה), כבד את ה' מהונך, ממה שחננך, שאם היה קולך נאה והיית יושב בבית הכנסת עמוד וכבד את ה' בקולך. ע"כ. ובלבד שיתפלל באימה ויראה וכובד ראש, אבל אם כוונתו כדי שישבחוהו העם על קולו הנעים, הרי זה מגונה, ועליו נאמר: 'נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה'. ומכל מקום לא יאריכו שליחי הצבור בתפלתם, מפני טורח הציבור. (שו"ע סימן נג סעיף יא. לה)

כתב בספר חסידים: כשאתה מתפלל, אמור התפלה בניגון הנעים והמתוק שבעיניך, וזוהי ימשך לבך אחר מוצא פיה, ובבקשה ותחינה בניגון המושך את הלב.

הפסול להיות שליח ציבור

שליח ציבור שעובר עבירה, כגון שמגלח זקנו בסכין, אסור למנותו שליח צבור אפילו באקראי. וכל שכן אם הוא מחלל שבת, או ששולח את בנו ובנותיו לבתי ספר שהמורים והמורות שם אינם שומרי תורה ומצוות. (לו, לח)

התובע את חברו לבית משפט שלא הולכים לפי חוקי התורה, ולא פנה לבית דין רבני, כתב עליו הרמב"ם (סוף הלכות סנהדרין) הרי זה רשע, וכאילו חרף וגדף, והרים יד בתורת משה רבנו, [ומכל מקום אם אין יכול התובע להוציא מהנתבע בדייני ישראל, יתבעהו לדייני ישראל תחלה, ואם לא רצה לבוא, נוטל רשות מבית דין, ואז רשאי לילך ולדון בערכאות. ע"כ]. ולכן פסול הוא להיות שליח צבור אפילו באקראי. (לח)

עבר עבירות ושב בתשובה באמת, מותר למנותו חזן, שאין לך דבר העומד בפני התשובה, ובמקום שבעלי תשובה עומדים, אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד. (לז)

כי שכר שכרתני

כתב הרשב"א (ח"א סימן תרצא, ח"ג סימן תלט): הגון וראוי יותר לקחת שליח צבור בשכר מאשר בהתנדבות, כי כאשר השליח צבור מקבל שכר, הוא מקפיד יותר

ומתבונן ונזהר יפה בתפלתו. וגם על ידי זה, לא כל הרוצה לעלות חזן, יעלה. ע"כ. ואין לחזנים לחשוש מאיסור 'שכר שבת', שכיון שעוסקים הם במצוה, מותר. (לט, מ)

עבדו את ה' בשמחה

יתפללו בכוונה ושמחה ולא בעצבות חס ושלום, כי קדוש היום לאדונינו. (סו)

ראש השנה שחל בשבת – אם טעה בחתימת הברכה בעמידה, ובמקום לסיים 'מקדש השבת וישראל ויום הזכרון', חתם 'מקדש ישראל ויום הזכרון' בלבד, אינו חוזר, מאחר וכבר הזכיר שבת באמצע הברכה. והוא הדין אם טעה וחתם 'מקדש השבת' בלבד, שיצא ואינו חוזר. (יו"ט פת. פסח רכג)

קידוש

קודם הקידוש נהגו לומר את הנוסח שתיקן הבן איש חי רבנו יוסף חיים זיע"א, שבו ישנם בקשות וסימנים טובים לתחילת השנה. ויאמר את הקידוש בשמחה ובמאור פנים, ואפילו אם בא לביתו וראה שהשלחן עדיין אינו ערוך, לא יכעס ולא יקפיד אפילו בלבד, אלא יעזור להם לסדר, והכל על מקומו יבוא בשלום.

טעה בחתימה – טעה בקידוש וחתם 'מקדש ישראל והזמנים', במקום 'מקדש ישראל ויום הזכרון', חוזר ומקדש. (פב)

שהחיינו

בסוף הקידוש מוסיפים ברכת 'שהחיינו', שאנו מודים לבורא עולם על היום הקדוש הזה שנתן לנו, שנעשה חשבון הנפש לעצמנו, היכן עומד מאזן חיינו בקיום התורה והמצוות, ובמה צריכים אנו להתחזק. שאילו לא היה את היום הזה, אזי לאחר אריכות ימים ושנים, היאך יכול היה האדם לעמוד בדין אצל בורא עולם, כשהיה רואה את כל מעשיו הרעים. אבל עתה מידי שנה, שב בתשובה על מעשיו, ובודק ומכין את עצמו לקראת השנה הבאה, ומתחזק בתורה ובקיום המצוות, ואז לאחר אריכות ימים ושנים, מגיע מתוקן יותר.

בקידוש שבלילה השני, נחלקו הפוסקים אם לברך 'שהחיינו' או לא. לכן טוב שכל אדם יהיה לו פרי חדש על השלחן בשעת הקידוש, וכשיברך שהחיינו יכוין לפטור את

הפרי החדש. ואם אינו מוצא פרי חדש, ילבש בגד חדש. ומכל מקום גם אם אין לו פרי או בגד חדש, יברך 'שהחיינו' בכל אופן. וראה להלן לענין שהחיינו על השופר ביום השני. (קסג)

ראש השנה שחל במוצאי שבת

כשחל יום השני של ראש השנה במוצאי שבת, מוסיף בקידוש של הלילה, ברכת 'בורא מאורי האש' וברכת ההבדלה, ונמצא שבסך הכל מברך חמש ברכות שסימנם יקנה"ז. [יין, קידוש, נר, הבדלה, זמן].

כרטיסי ברכה

המכונים 'כרטיסי ברכה' מערב החג לקרוא בהם בליל החג, יש להבהיר להם שעדיף שלא לעשות כן, כיון שדינם כאגרות שלום שאסור לקרותן בשבת ויום טוב, ואפילו לעיין בהן בעיניים בלא קריאה, אסור. (סימן שז סי"ג ומשנ"ב ס"ק סד. ילקו"י שבת ב קצח)

סימנים טובים

רבותינו ז"ל הנהיגו לאכול בראש השנה מיני מאכלים לסימן טוב לכל ימות השנה. ולכן נהגו לאכול תמרים, רוביא (שעועית), קרא (דלעת), כרתי, סילקא (תרד), רימונים, תפוח בדבש, וראש כבש. [ויזהר וידקדק היטב בכשרות ראש הכבש, ולא יאכל עד שיהיה ברור לו שהבשר 'חלק' בכשרות מהודרת. ואם אינו מוצא בשר 'חלק' בכשרות מהודרת, יאכל ראש של עוף או של דג, ולא יכנס בחשש אכילת איסור חס ושלום].

הזמן הנכון – לאכול הסימנים

הזמן הנכון לאכול סימנים אלו לאחר שיברך 'המוציא לחם מן הארץ' ויאכל כזית פת, ולא מיד לאחר הקידוש, כדי שלא יכנס בספק אם לברך ברכה אחרונה. ונהגו לטבל את חתיכת 'המוציא' במלח וגם בסוכר. (צז. ת"ה סט)

סדר אכילת הסימנים

אין צורך להקפיד על הסדר הכתוב בסידורים, והעיקר שיקדים לברך על התמרים שהם משבעת המינים, ואחר כך יאכל את הדברים המתוקים אחד אחרי השני, ולאחר מכן את שאר הטעמים כפי רצונו. (צג. ת"ה סד)

ברכה ראשונה – לא יברך על הרוביא, קרא, כרתני, סילקא, ראש כבש, וכיוצא בסעודה, כיון שהם באים מחמת הסעודה ולא לקינוח כתמרים, רימון ותפוח. (צז)

יהי רצון – יקדים את ברכת הפרי ויטעם ממנו, ולאחר מכן יאמר את נוסח "יהי רצון". ויש נוהגים שכל בני הבית מחזיקים בידם את הפרי, וגדול הבית מכוין להוציא את כולם ידי חובה ומברך ועונים אחריו "אמן" וטועמים. ואחר כך הוא אומר את "יהי רצון בקול רם, וכולם שומעים ועונים אחריו 'אמן'. (צח)

כשאומר "יהי רצון מלפניך ה' אלוקינו ואלוקי אבותינו שיתמו אויבינו ושונאינו וכל מבקשי רעתנו", יכוין על האויבים המרעים לעם ישראל במשך השנה ושופכים דם של ישראל כמים, שהקב"ה יאבדם מן העולם. וכן באומרו "וכל מבקשי רעתנו", יכוין על אותם אויבי התורה, שעניניהם צרה בקיום התורה והמצוות ובהגדלת בתי כנסיות ובתי מדרשות והישיבות הקדושות, ומחפשים בכל מיני דרכים למנוע תורה מעם ישראל, בקיצוצים בתקציבים ועוד ועוד, שידיהם לא תעשה תושיה ח"ו, ולא יצליחו כלל במחשבותיהם לבטל ולו משהו מקיום התורה.

דגים

יש נוהגים לאכול דגים בראש השנה לסימן טוב שנפרה ונרבה כדגים, וגם שירבו זכויותינו כדגים שהם פרים ורבים. (אבודרהם, השל"ה, מטה אפרים, מים חיים משאש ועוד. ק)

מאכלים מתוקים

נוהגים לאכול בשר שמן ודברים מתוקים, כמו שאמר עזרא הסופר לעם ישראל ביום ראש השנה (נחמיה פרק ח פסוק י יב): וַיֹּאמֶר לָהֶם לָכוּ אֲכֹלוּ מִשְׂמַנִּים וּשְׂתוּ מִמֶּתֶקִים וְשִׁלְחוּ מְנוֹת לְאֵין נֶכֶן לוֹ.

מאכלים חריפים

יש נוהגים שלא לאכול מאכלים חמוצים או חריפים, אלא אם כן הוא רגיל ואוהב מאוד. ואמנם גם כשרגיל, אם אוכל מאכלים חריפים מאוד, ומראה על עצמו תנועות של קושי מסוים, וכגון שמרוב חריפות המאכלים, עיניו זולגות דמעות, אין ראוי לאכול מאכלים אלו בראש השנה, שאין זה סימן טוב. (צט)

כעס

יזהר כל אדם שלא יבוא לידי כעס, שמלבד האיסור החמור לכעוס בכל השנה כמובא לעיל בשער האגדה, אין זה סימן טוב לכעוס בראש השנה, שבזה מראה הוא סימן כעס לכל השנה, ולכן יזהר שלא יכעס ולא יקפיד כלל הגם שהכעיסו אותו, כי אם לא הכעיסו אותו והוא כועס, לאו בר איניש הוא. (ת"ה עג)

ברכת המזון

יברך ברכת המזון בכוונה גדולה מאוד. ויזהר שלא ישכח לומר 'יעלה ויבוא'. ואם שכח לומר בין בלילה בין ביום, ונזכר מיד כשאמר ברוך אתה ה', קודם שסיים 'בונה ירושלים', יאמר 'למדני חוקיך', שיראה כאומר פסוק, ויחזור לומר 'יעלה ויבוא'. ואם נזכר אחר שחתם 'בונה ירושלים', יאמר בשם ומלכות: "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל, את יום הזכרון הזה את יום טוב מקרא קודש הזה, ברוך אתה ה' מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזכרון". והוא הדין אם נזכר אחר שהתחיל ברכה רביעית ואמר 'ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם' ונזכר קודם שאמר 'לעד האל אבינו...', יאמר שם את הנוסח הקודם 'אשר נתן...'. אך אם נזכר אחר שאמר תיבת 'לעד...' אינו חוזר, כיון שספק ברכות להקל. (ת"ה עו)

משניות

נהגו לקרוא משניות של מסכת ראש השנה לאחר ברכת המזון, כי דבר בעתו מה טוב (משלי פרק טו פסוק כג) ועל כל פנים עדיף ללמוד מספר משניות בהבנה, מאשר לקרוא את כל המסכת ללא הבנה, כי בקריאת דברי תורה בלי הבנה כלל, אינו מקיים מצות תלמוד תורה. (מגן אברהם סימן נ סק"ב)

יום ראש השנה

אכילה ושתיה קודם התפלה

מותר בכל השנה לשתות תה או קפה עם סוכר קודם התפלה, והוא הדין בשבת ויום טוב, כיון שלא חלה חובת הקידוש אלא לאחר התפלה. ואמנם לאכול, אסור, כבכל יום שאסור לאכול לפני התפלה. והוא הדין לאשה שרגילה להתפלל תפלת שחרית, שמותר לה לשתות קודם התפלה. אולם אשה שאינה רגילה להתפלל שחרית, אסור לה אפילו לשתות כלום עד שתעשה קידוש.

הכוונה בתפלה

העיקר שיתפלל בכוונת הלב, כי תפלה בלי כוונה כגוף בלי נשמה. ויתפלל בשמחה ובטוב לבב, ביראה ובנעימה קדושה, כי בטוחים אנו בעזר ה' ובישועתו שיכתבנו ויחתמנו לחיים טובים ולשלום לאלתר. ומצוה לשמוח בראש השנה, כמו שציוה עזרא הסופר לעם ישראל (נחמיה פרק ח פסוק י, יב): וְאֵל תַּעֲצְבוּ כִּי חֲדָוֹת ה' הִיא מְעַזְבֶּם: וַיֵּלְכוּ כָּל הָעָם לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת וְלִשְׁלַח מְנוֹת וְלַעֲשׂוֹת שִׂמְחָה גְדוֹלָה, כִּי הִבִּינוּ בַּדְּבָרִים אֲשֶׁר הוֹדִיעוּ לָהֶם. ומכל מקום אם לפתע מרגיש התעוררות ומוריד דמעות, אין בזה חשש איסור. ואדרבה המתעורר פתאום לבכי בראש השנה בשעות הבוקר כשהקב"ה דן את העולם, חשוב מאוד שיהרהר בתשובה באותם רגעים, כי אז באותה שעה דנים אותו בשמים על משך השנה הבאה, ובלבד שלא יעורר הוא את עצמו לבכי. (פז, קח.

ת"ה מב)

וידי

אין להתוודות בפיו, כיון שראש השנה הוא יום חג ושמחה, כמו שנאמר: תקעו בחודש שופר, בכסה ליום חגנו. ואמנם רשאי להתוודות בלבו, ולחשוב על עזיבת החטא ולשוב בתשובה, שעיקר היום הקדוש הזה לשוב בתשובה.

מכירת המצוות

יש להזהר בשעת מכירת המצוות של פתיחת ההיכל והעליות, שלא ישיח שיחה בטלה ח"ו, ומה טוב שיעיין באותה שעה בדברי תורה קלים כמו בחוברות האלו או יקרא תהלים. ומן הראוי שלא יאריכו במכירות מדאי, כדי שלא להכביד על הציבור, ולגרום להם לחטוא ולדבר חס ושלום. (קי)

נכון מאוד שכל אדם ירא שמים, ישתדל לעלות לספר התורה באחד מהימים הנוראים. ואף במקומות שנוהגים למכור את העליות, יקנה עלייה בדמים יקרים, ובפרט בבתי כנסת שמעבירים את כספי התרומות להגדלת התורה בקרב הציבור ובני הנוער, שעליהם נאמר: "עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר". (קיא)

פתיחת ההיכל

הנכון שלא לומר י"ג מדות בפתיחת ההיכל שבראש השנה ובכל יום טוב, שיש אומרים שיש איסור בדבר. (שער הכוונות, רבי שמואל ויטאל, זבחי צדק, רבי אליהו מני, מעשה ניסים ועוד. קט)

קריאת התורה

חמשה עולים לספר תורה, מלבד המפטיר. ואם חל בשבת עולים שבעה. ואע"פ שמותר מן הדין להוסיף עוד עולים לספר תורה, מכל מקום לא ירבו עולים יותר מדאי, פן יקוצו הציבור ויבואו לדבר בבית הכנסת חס ושלום. והמנהג לעלות את שליח הציבור והתוקע לעלייה לספר תורה. (קי)

ברית מילה

כשיש ברית מילה בראש השנה, מליץ אחר קריאת התורה קודם התקיעות. (ת"ה עח)

שעת סיום

יש לסיים את התפלה קודם חצות היום [בערך 12:30], כדי שיספיקו הציבור לחזור לביתם לעשות קידוש ולאכול קודם חצות, ולא יחשב להם כתענית, שהרי לא מתענים בראש השנה. ואם יודע שמאריכים בבית הכנסת יותר משעת חצות, ישתה קודם התפלה תה או קפה עם סוכר, ובזה לא יחשב לו כתענית. (ת"ה סט)

טוב שלא לישון ביום ראש השנה, שאין זה נאה לישון בשעה שהקב"ה דן את האדם על מעשיו. (זוהר הקדוש) וגם אמרו חז"ל שהישן ביום ראש השנה גורם שמזלו ישן, כי אם הוא ער ולומד תורה או תהלים, מעורר עליו גם למעלה מליצי יושר. (ירושלמי) ומכל מקום אם ראשו כבד עליו, יישן מעט אחר חצות היום, כדי שיתחזק לעבודת ה' יתברך. וכן אם רוצה לעסוק בתורה בלילה, רשאי לישון ביום, כדי שתהיה דעתו צלולה בתורה, והעיקר שכל מעשיו יהיו לשם שמים. (קפג)

סדר היום

לא יעביר את היום בשיחה בטלה. ולכך עצה טובה שלאחר התפלה יקדש ויאכל מיני מזונות, וילמד תורה עד הסעודה. ואם קשה עליו להבין דברי תורה, יקרא ספר תהלים, וטוב מעט בכוונה מהרבות שלא בכוונה. ולאחר מכן יערוך את סעודת היום עם בני משפחתו בשמחה וישיר שירי קודש ויאמר דברי תורה. ואחר כך ילך לבית הכנסת ללמוד תורה. ומה טוב ומה נעים שיארגנו האחראים שיעורי תורה בענייני היום בהלכה, באגדה ומוסר, כדי לזכות את הציבור הצמאים לתורה לשמוע דברי אלוהים חיים, וזכות הרבים תלויה בהם, וכל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו, אשריו בעולם הזה וטוב לו לעולם הבא. (קפג, קפד)

ראש השנה שחל בשבת

* ראש השנה שחל בשבת, אוכלים סעודה שלישית כבכל שבת, ועל כן יכלכל דבריו במשפט לאכול מוקדם את סעודת הבוקר, כדי שיאכל סעודה שלישית לאחר חצות היום [11:38 – שעון חורף], ויהיה לו תאבון לסעודת הלילה השנית של ראש השנה.

* טוב ונכון לאכול סעודה שלישית לאחר תפלת מנחה, מכל מקום אם חושש שאם יאכל לאחר מנחה, יקשה עליו לאכול בליל שני של ראש השנה [וכגון שקבעו את מנחה בשעה קצת מאוחרת] או במקום שחלק מהצבור לאחר שחזרו לבית הכנסת לתפלת מנחה, אינם חוזרים שוב לביתם לאכול סעודה שלישית ונשארים בבית הכנסת עד הערב לתפלת ערבית, כדי לא להפסיד את מצות סעודה שלישית חס ושלום, יש לייעץ להם לעשות כך: לחלק את סעודת היום לשתי סעודות, והיינו שיטלו ידיהם ויאכלו כביצה [54 גרס] לחם עם סלטים [ומנה ראשונה], ויברכו ברכת המזון,

ויסיחו דעתם מעט באיזה ענין, כגון לצאת לחוץ או לבית הכסא, ואז יטלו את ידיהם שוב עם ברכה לסעודה שלישית, ויאכלו כביצה לחם עם התבשילים של החג כבשר שמן וכיוצא. ופשוט שכל זה כאשר אוכלים את הסעודה השלישית לאחר חצות היום, כי קודם חצות עדיין לא הגיע זמן סעודה שלישית. (שו"ע סימן רצא סעיף ג ובאחרונים שם)

* ראש השנה שחל בשבת, אומרים 'צדקתך' במנחה, שכיון שהוא יום הדין, אומרים בו צידוק הדין, ומנהג בני אשכנז שלא לאומרו. (קפה)

תשליך

אחר תפלת המנחה ביום הראשון של ראש השנה, הולכים על יד נהר או בור מים לומר את נוסח התשליך, ואין צריך לפתוח דוקא את הבור. ואם אין בור מים, יקחו קערת מים ויאמרו את נוסח התשליך על יד המים. וכשאומר את הפסוק "ותשליך במצולות ים כל חטאתם", ינער את שולי בגדיו לכיוון המים, ויכוון שיושלכו כל חטאתנו, עוונותינו ופשעינו. ונשים לא תעשינה תשליך כלל. (קפו. חכס צבי, אלף למגן, ערוך השלחן ועוד. ת"ה נח)

טעם אמירת סדר התשליך על יד המים

שואל המדרש: וכי מאחר שאין דרך מרובה כל כך מבאר שבע להר המוריה, אם כן למה התעכב אברהם אבינו שלשה ימים עד שהגיע להר המוריה לעקידת יצחק? אלא שהיה השטן מעכב אותם בדרך שלא יעשו את מצות הבורא, וכיון שלא שמעו לו, הלך השטן ונעשה לפניהם כנהר גדול שלא יוכלו לעבור בו, אבל הם נכנסו בנהר והתחילו לעבור בו, עד שבאו להם המים עד צוואריהם, תלה אברהם אבינו את עיניו לשמים ואמר: רבון העולמים נגלית עלי, ואמרת לי אני יחיד ואתה יחיד, הודע שמי בכל העולם, והעלה בנך לעולה, ולא הרהרתי אחר דבריך, ולא עכבתי מאמריך, אם בני יצחק טובע, היאך יתייחד שמך, הושיעה ה' כי באו מים עד נפש, מיד גער הקב"ה בשטן והלך לו. (ילקוט שמעוני וירא סימן צט) ובזוהר הקדוש (ויקרא יח ע"א) כתוב, שעקידת יצחק היתה ביום ראש השנה, ולכן קוראים אנו בתורה ביום זה את פרשת העקידה. ע"כ. על כן עושים את התשליך על יד הנהר, כדי שהקב"ה יזכור לנו ביום זה את מסירות נפשם של אברהם ויצחק בנהר. (קפו)

גם כשחל יום הראשון של ראש השנה בשבת, אומרים את סדר התשליך. ובמקום שאין עירוב, יאמרו את שלושת הפסוקים בלבד [מי אל כמוך וכו'] ולא יוציאו את המחזורים. אולם אם יש חשש שיוציאו לרשות הרבים, יאמרו את התשליך ביום השני של ראש השנה. (קפז)

הדלקת נרות של ליל שני

מדליקים נרות לכבוד ליל שני של ראש השנה. ותדליק מאש שהוכנה קודם, ותברך 'להדליק נר של יום טוב' ואחר כך תדליק, ורשאית להדליק מבעוד יום, אלא אם כן הוא מוצאי שבת, שאז תמתין לצאת השבת. (קפב)

הדלקת נרות לכבוד שבת קודש

אם חל יום השני של ראש השנה ביום שישי, תדליק האשה את נרות השבת מאש שהוכנה קודם, ותברך 'להדליק נר של שבת'.

ראש השנה שחל במוצאי שבת

* טוב שהאשה תבשל את כל המאכלים של הלילה ביום שישי, ובמוצאי שבת ליל החג השני, רק תחמם את התבשילים. וידליקו את הגז מאש הדלוקה מערב שבת. ולא יתחילו בסידור השולחן ושאר ההכנות אלא אחר צאת השבת, שהרי אסור להכין משבת ליום טוב. וקודם ההכנות, תאמר: 'ברוך המבדיל בין קודש לקודש' ומכל מקום אם בני הבית מרובים והזמן דחוק, יכולים להתחיל בסידור השולחן בלבד מיד אחר השקיעה, אבל את שאר המלאכות כהדלקת הנרות או הגז, לא יתחילו בשום אופן אלא לאחר צאת השבת. (חזו"ע פסח רסח)

* "ותודיענו"

בערבית של יום שני שחל במוצאי שבת, מוסיף בעמידה 'ותודיענו' [במקום 'אתה חוננתנו' שבכל מוצאי שבת] כמובא בסידורים. ואם שכח ולא אמרו, אם נזכר כשאמר 'ברוך אתה' קודם שהמשיך 'ה' מקדש ישראל ויום הזכרון', חוזר ואומר 'ותודיענו', אבל אם כבר אמר ברוך אתה ה', כיון שהזכיר שם ה', אינו חוזר. (פסח רסח)

*

הדלקת הנרות

לכבוד יום טוב שני, תעשה אך ורק לאחר צאת השבת, ועל ידי הבערה מאש שהיתה דלוקה לפני השבת, כמו 'נר נשמה'. ויש להשתדל שהאשה לא תדליק את הנרות לכבוד החג אלא עד צאת השבת לרבנו תם [19:07 בערך לשעון חורף]. (פסח רסח)

* הטוב ביותר להדליק נר שבת ויו"ט בפמוטים יפים ושמן זית, שבזכות שמהדרים במצוה, זוכים לבנים תלמידי חכמים. (שבת כג ע"ב) אמנם המדליקה נר שעוה וכיוצא תזהר שלא תדביק ביו"ט את הנרות לפמוטים על ידי חימום השעוה [משום איסור ממרח], אלא ביום שישי תדביק את הנרות בזוג פמוטים אחר משל שבת, ובחג תדליק בהם. (יו"ט סא)

תקיעת שופר

מצוות עשה מהתורה לשמוע קול שופר

מן התורה – נאמר בתורה (במדבר כט א): "וּבַחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאַחַד לַחֲדָשׁ מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם". והיינו שהצטווינו מן התורה לשמוע קול שופר ביום ראש השנה. על כן ישים לב לשמוע את קול השופר, ויכוין לקיים מצוות עשה מן התורה. (פ)

להתלמד

מותר להתלמד בתוך בית הכנסת לתקוע בשופר, כיון שזה שימוש של מצוה, ואין בזה זלזול חס ושלוש בכבוד בית הכנסת. (כד)

קול שופר

כל הקולות כשרים, בין קול עבה בין קול דק. אולם קול חריג כמו איזה צפצוף, שאינו קול טבעי של השופר, לא יצא ויחזור לתקוע שוב. (קנב)

נשים

כלל גדול בידינו, נשים פטורות ממצוות עשה שהזמן גרמא [גורם]. דהיינו כל מצוה שתלויה בזמן קבוע, שנמצא שהזמן גורם למצוה לבוא, האשה פטורה מלעשותה. כגון,

מצות סוכה, מכיון שזמנה קבוע לשבעה ימים בשנה בלבד, לכך נשים פטורות מלשבת בסוכה. וכן מצות ציצית, כיון שזמנה קבוע ביום ולא בלילה, לכך פטורות הן מלהתעטף בציצית. וכן מצות תפילין, כיון שזמן הנחתם קבוע בחול ולא בשבת, לכך פטורות הן מלהניח תפילין, [אבל בגלל שלא מניחים תפילין בלילה, אין זה עושה את המצוה זמן גרמא, כי רק חכמים אסרו להניחם בלילה, שמא ישן בהם ויבואו לידי בזיון, אבל מהתורה מניחים תפילין בלילה], וכן כל כיוצא בזה. נמצא אפוא שהנשים פטורות ממצות זו לשמוע קול שופר, כיון שזמנה קבוע פעם אחת בשנה.

אלא שנהגו נשים רבות לבוא לשמוע קול שופר, ומנהג יפה הוא. אך יש לדעת שכל זה טוב ונכון, בתנאי שנעשית המצוה ביראת שמים ובאות לבית הכנסת בצניעות, ואינן מדברות בשעת התפלה, וגם לאחר התפלה אינן מתעכבות לפטפט עם חברותיהן, כי כל הדברים האלו גורמים צער גדול לשכינה שהן מחטיאות את הרבים בעוון החמור של שמירת העיניים. לכך כל אשה תבדוק בעצמה באמת ובתמים אם היא עומדת בתנאים הנ"ל, ואם לאו – כדאי שתשאר בביתה. והלואי שכל הנשים תקיימנה את המצוות שהן חייבות מן הדין כברכת המזון, כיסוי ראש ועוד, עד שיחפשו להן חומרות נוספות כתקיעת שופר, שמן הדין הן פטורות. (קכד, קל)

אשה שיש לה ילדים קטנים בבית, וצריכה לשמור עליהם, איננה צריכה להטריח את עצמה לבוא לבית הכנסת לשמוע שופר. ובלאו הכי, כיון שהיא עוסקת במצות חינוך הילדים, הרי 'העוסק במצוה פטור מן המצוה'. (חזו"ע פורים י)

טוב ונכון שיארגנו הגבאים בשעה מסוימת לכל הנשים הכשרות, שתבואנה לבית הכנסת לשמוע את התקיעות. ומכל מקום בנות ספרד לא יברכו על השופר, כיון שלדעת מרן השלחן ערוך אין מברכים על מצוה שהאדם פטור ממנה. אך בנות אשכנז יכולות לברך על השופר. ואמנם גם למנהג אשכנז, אם התוקע יצא כבר ידי חובתו, אינו רשאי לברך שוב כדי להוציא את הנשים. (ת"ה קטו)

התרת נדרים

אשה שנהגה לשמוע שופר בראש השנה למעלה משלוש שנים רצופות, ועתה רוצה להפסיק ממנהגה מחמת חולשה או כל סיבה שהיא, צריכה לעשות 'התרת נדרים' ולהביע חרטה על שלא אמרה בתחילה שהיא נוהגת כן בלי נדר. ואם התכוין בעלה

לפוטרה בהתרת נדרים שעושים בערב ראש השנה, אינה צריכה עוד התרה. ומכל מקום אם רק השנה אין באפשרותה לשמוע שופר מחמת חולי וכדומה, אינה צריכה 'התרת נדרים' כלל. (קל)

חולה

חולה שלא הגיע לבית הכנסת ביום ראש השנה, רשאי התוקע לילך לביתו לאחר התפלה ולתקוע לו להוציאו ידי חובה. ולכתחילה גם החולה יעמוד בשעת התקיעות. ולענין הברכה, אם החולה יכול לברך, עדיף שהוא יברך והתוקע יתקע. אך אם אין החולה יכול לברך, יברך התוקע ויתקע, ויצא ידי חובה. כיון שבברכות המצוות יש לנו כלל: אע"פ שיצא אדם ידי חובתו, יכול להוציא את אחרים ידי חובתם. מכיון שכל ישראל ערבים זה לזה, וכאשר ישנו יהודי שעדיין לא זכה לקיים את המצוה, חסר גם ביהודים אחרים חלק מקיום המצוה, ורשאים הם להוציאו כדי להשלים חלקם. ומכל מקום אין צריך לתקוע לחולה כמנין התקיעות שאנו תוקעים בבית הכנסת – 101 קולות, אלא די שיתקע 30 קולות. (קכב, קמט)

אכילה לפני התקיעות

מי שחלש, רשאי לטעום משהו קודם התחלת התקיעות, טוב שיקדש על יין [מיין ענבים] וישתה רוב רביעית [41 גרס], ויאכל עוגה עד כביצה [54 גרס]. ומכל מקום אם קשה לו להשיג יין, רשאי לאכול בלי קידוש, [כיון שחובת הקידוש חלה לאחר מוסף, בצירוף דעת הראב"ד שמותר לאכול לפני קידוש היום]. (קיא)

הסירו מכשול

יש להזהיר את הגדולים שלא יביאו לבית הכנסת את בניהם הקטנים שמפריעים ומבלבלים את כוונת הציבור בתפלה ובשמיעת התקיעות, ואמנם מצוה להביא את הילדים שהגיעו לחינוך ויושבים יפה ולא מפריעים.

התעוררות לפני התקיעות

נכון שתלמיד חכם שבצבור יאמר לקהל דברי כיבושין והתעוררות לפני התקיעות, כדי לעוררם לשוב בתשובה. וכמו שכותב הרמב"ם: "אף על פי שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב היא, רמז יש בה. כלומר, עורו ישנים משנתכם ונרדמים הקיצו

מתרדמתכם, וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה. וזכרו בוראכם, אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן ושוגים בכל שנתם בהבל וריק, אשר לא יועילו ולא יצילו, הביטו לנפשותיכם והטיבו דרכיכם ומעלליכם, יעזוב כל אחד מכם דרכו הרעה ומחשבתו אשר לא טובה". ע"כ.

כוונת המצוה

קודם התקיעות יאמר התוקע לצבור, שהוא מכוון להוציאם ידי חובתם בברכות ובמצות שמיעת השופר, ושגם הם יכוונו לצאת ידי חובה. ויאחזו התוקע את השופר בידו ויברך, ולאחר הברכות יענו 'אמן', ולא יענו 'ברוך הוא וברוך שמו', משום שזוה הפסק באמצע הברכה. (ק"ז)

שהחיינו

מנהג בני ספרד לברך 'שהחיינו' על תקיעת שופר רק ביום הראשון של ראש השנה; אבל ביום השני אינם מברכים 'שהחיינו'. אמנם מנהג בני אשכנז לברך 'שהחיינו' גם ביום השני. ואם חל יום הראשון של ראש השנה בשבת, כיון שאין תוקעים בשבת, גם לבני ספרד מברך התוקע 'שהחיינו' ביום השני. (קסד)

כתב רש"י הטעם שמברכים ביום השני בקידוש 'שהחיינו', משום הספק שהיה בזמנם איזה יום הוא ראש השנה או משום תקנת חז"ל שאם באו עדים אחר המנחה, נוהגים גם ביום השני קודש, משום שהיום השני הוא העיקר שממנו מונים למועדות. ומעתה יש לשאול למנהג בני ספרד מדוע לא מברכים שהחיינו על התקיעות שביום השני, כשם שמברכים בקידוש? ויש לומר שבשופר הברכה היא על המצוה, וכיון שברך ביום הראשון לא יברך שנית, וכמו בלולב שאם ברך שהחיינו אפילו בחול בשעת אגידתו אף שעדיין לא הגיע זמן המצוה, יצא ולא מברך שוב בחג, גם כאן אפילו אם נחשיב את היום הראשון לחול, יצא. לא כן בברכת 'שהחיינו' שבקידוש שהברכה היא על עצם היום שהצטוונו לשבות בו ולקדשו, ולא שייך בו עשייה מקודם לכן בחול, ואם היום הראשון הוא חול, נמצא שלא ברך כלום, לכן חוזר ומברך ביום השני. (הריטב"א ועוד. קסג, קסד)

ותשבו בקדש – אין הציבור צריכים לעמוד בשעה שמברך התוקע את הברכות על השופר, שכיון שבעיקר המצוה שהם התקיעות הם יושבים, לא תהיה הברכה גדולה

מעיקר המצוה. אולם התוקע, כיון שבתקיעות הוא עומד, יעמוד ויברך, וגם מפני כבוד הציבור. (רדב"ז. זבחי צדק, רבנו יוסף חיים. קכג)

איסור הפסקה בין התקיעות

אסור להפסיק בדיבור בין הברכה לתקיעות. ואם דיבר, צריך לחזור ולברך. אבל אם דיבר בענין הצריך לתקיעות, אינו חוזר לברך. (קלה)

כמו כן אסור להפסיק בדיבור בין התקיעות עצמן, וכגון בין סדר תשר"ת לתש"ת ובין סדר תש"ת לתר"ת. וכן אין להפסיק בין התקיעות הראשונות שמושב לשאר התקיעות שמעומד, כיון שהברכה חלה על כל התקיעות, אולם מותר לדבר דברים שהם מענין התקיעות. וכן אם נצרך לצאת לבית הכסא, יברך 'אשר יצר' מיד. [שמן הסתם ישכח לברך עד סוף התפילה והתקיעות, ובלאו הכי עוברים יותר מ- 72 דקות, ולאחר שעובר זמן זה, לא יכול לברך 'אשר יצר'. (הריטב"א. יחו"ד ח"ד סימן ה)] (קלה, קלח)

וידוי בתקיעות

אין להפסיק בין סדרי התקיעות כגון בין תשר"ת לתש"ת, בשביל לומר וידוי, וכמו שכתבו בכמה סידורים. כי דבר זה אינו נכון על פי ההלכה, ונכנס לחשש ברכה לבטלה של התקיעות. אולם רשאי רק להרהר בין התקיעות, בוידוי שבין סדר לסדר בלי לאומרו בפיו כלל. ומכל מקום בשעת התקיעות ממש, כיון כל מחשבתו לצאת ידי חובת המצוה לשמוע קול שופר, ולא שום מחשבה אחרת. (קלה)

סדר תקיעות מיושב – בתקיעות הראשונות הציבור יושבים, והתוקע עומד ותוקע תשר"ת [תקיעה, שברים, תרועה, תקיעה], ג' פעמים. ואחר כך תש"ת [תקיעה, שברים, תקיעה], ג' פעמים. ואחר כך תר"ת [תקיעה, תרועה, תקיעה], ג' פעמים. סה"כ: 30 קולות. (קכב, קלב)

סדר תקיעות מעומד

בתפלת מוסף בלחש, תוקע עוד 30 קולות. ובתפלת מוסף בחזרה, תוקע עוד 30 קולות, סה"כ: 90 קולות. ויש שנהגו שלא לתקוע בלחש אלא לאחר החזרה תוקעים עוד 30 קולות. ולאחר תפילת מוסף באמצע הקדיש תוקע עוד 10 קולות, סה"כ: 100

קולות. ולאחר 'עלינו לשבח', מנהג בני ספרד, לתקוע תרועה גדולה [ארוכה]. ומנהג בני אשכנז, לתקוע תקיעה גדולה. ובכל התקיעות האלו, צריכים הצבור לעמוד. נמצא שסך כל התקיעות הם: 101. (קמ, קנט, קס)

תקיעות לאחר התפלה – אחר התפלה אסרו חכמים לתקוע שלא לצורך, אולם אם יש לו איזשהו ספק אם יצא ידי חובת התקיעות או לא, רשאי לחזור ולתקוע. ולילדים קטנים יש להתיר לתקוע בכל אופן, כדי שילמדו לתקוע. (קסא)

כמה פרטים בסדר התפילה

המלך הקדוש

בימים שמראש השנה ועד יום הכיפורים, תקנו חז"ל בברכת 'אתה קדוש' שבעמידה, שלא לחתום בה 'האל הקדוש', אלא 'המלך הקדוש'. לפי שבימים אלו מראה הקב"ה את מלכותו ביושבו על כסא דין לשפוט את העולם, ומראה שמלכותו בכל משלה, ומלך במשפט יעמיד ארץ. (קצ)

אם טעה וחתם 'האל הקדוש' ונזכר מיד תוך כדי דיבור, [דהיינו תוך כדי זמן של אמירת שלוש תיבות 'שלוש עליך רבי'], ותיקן מיד ואמר 'המלך הקדוש', יצא ידי חובתו. אבל אם נזכר לאחר זמן זה, אפילו שלא התחיל ברכת 'אתה חונן', לא יצא ידי חובתו, וצריך לחזור לראש התפילה. ואם התחיל ברכת 'אתה חונן', אפילו אמר רק מילה אחת 'אתה', ואפילו אמרה מיד, צריך לחזור לראש התפילה. (קצ)

המסופק אם חתם 'האל הקדוש' או 'המלך הקדוש', צריך לחזור לראש התפילה. ואולם בתפלות של ראש השנה ויום הכיפורים שאנו מוסיפים בברכת אתה קדוש לדות ודור המליכו לאל...', אם זוכר שהוסיף כן, ואחר כך הסתפק אם חתם 'המלך הקדוש', אינו צריך לחזור, שמסתמא חתם 'המלך הקדוש'. (סת, קצ)

שליח ציבור

שטעה בתפלת החזרה של שחרית או מנחה, ואמר 'האל הקדוש' במקום 'המלך הקדוש'. ונזכר לאחר זמן של כדי דיבור, חוזר לתחילת ברכת 'אתה קדוש' ואינו חוזר לראש התפלה. (קצט)

שליח ציבור בליל שבת

בברכת 'מעין שבע' שאומר השליח ציבור בליל שבת, לא יאמר 'האל הקדוש שאין כמוהו', אלא 'המלך הקדוש שאין כמוהו'. ואם טעה ואמר 'האל הקדוש', אם נזכר באמצע הברכה, לפני שחתם 'ברוך אתה ה' מקדש השבת', יחזור ויאמר: "מגן אבות בדברו, מחיה מתים במאמרו, המלך הקדוש שאין כמוהו", וימשיך משם והלאה על הסדר. אך אם לא נזכר עד אחר שחתם 'מקדש השבת', אינו חוזר, שספק ברכות להקל. (פג)

המלך המשפט

בברכת 'השיבה שופטינו' שבעמידה, תקנו רבותינו בעשרת ימי תשובה שלא לחתום 'מלך אוהב צדקה ומשפט', אלא 'המלך המשפט'. ואם טעה וחתם 'מלך אוהב צדקה ומשפט', אם נזכר בתוך כדי דיבור ותיקן מיד 'המלך המשפט', יצא ידי חובתו. אבל אם נזכר לאחר כדי דבור, חוזר לתחילת ברכת 'השיבה שופטינו' וחותם 'המלך המשפט' וממשיך משם והלאה על הסדר. ואפילו אם נזכר בהמשך התפלה, כגון באמצע 'אלוקי נצור', חוזר לתחילת ברכת 'השיבה', וממשיך משם והלאה על הסדר. ומכל מקום אם סיים לומר 'אלוקי נצור' ובא לפסוע שלוש פסיעות של 'עושה שלום', ונזכר שלא חתם כהוגן, חוזר לראש התפילה ומתפלל שוב. והוא הדין כשהוא מסופק אם חתם 'המלך המשפט' או לא, שאנו אומרים שמסתמא אמר כהרגל לשונו בכל השנה ולא חתם 'המלך המשפט'. ואולם טוב שבכל מקרה שהוא חוזר להתפלל, שיעשה תנאי של נדבה קודם שיתחיל להתפלל, ויאמר כך: "אם אני חייב לחזור ולהתפלל, תהא תפלה זו תפלת חובה. ואם אינני חייב לחזור ולהתפלל, תהא תפלה זו תפלת נדבה". והנכון שגם בני אשכנז ינהגו כן לחזור בתנאי של נדבה.

ואע"פ שגם עתה שטעה ואמר 'מלך אוהב צדקה ומשפט', הרי הזכיר 'מלך', מכל מקום הבדל משמעותי יש ביניהם, כי 'מלך אוהב צדקה ומשפט', משמעותו שהוא אוהב שברואיו יתנהגו בצדק ומשפט, אבל 'המלך המשפט' משמע שה' יתברך בעצמו שופט את העולם. (רבנו מנחת, שיבולי הלקט) וכן פסקו רוב הראשונים שצריך לחזור, ומהם: הרי"ף, הרמב"ם, הרא"ש, רבנו סעדיה גאון, מחזור ויטרי, המאירי, הרמב"ן, הרא"ה, הריטב"א, מהר"ם מרוטנבורג, ארחות חיים, הכל בו, מהר"ם ריקאנטי, ועוד. וכן פסקו מרן השלחן ערוך (סימן תקפב סעיף א) ורוב רבותינו האחרונים, ומהם: הפרי חדש, מטה יהודה עייאש, החיד"א בברכי יוסף, נהר שלום, מאמר מרדכי, תפלה

לדוד, הראשל"צ פרי האדמה, שלמי ציבור, מעשה רוקת, בית דוד, מכתב שלמה, זכור לאברהם, בני חיי, בן ידיד, קדשי דוד, הגאון רבי משה זכות, זכור ליצחק הררי, מחזה אברהם די בוטון, משחא דרבוותא, פתח הדביר, קמח סולת, בית עובד, ארץ חיים, פקודת אלעזר, רבי חיים פלאג'י, שדי חמד, מכתב לחזקיהו, ישיב משה, ועוד. וכן פשט המנהג בארץ ישראל כמו שהעידו בגודלם שער המפקד, ברכת יוסף ידיד, ברית כהונה, ועוד. והגאון בעל שו"ת זרע דוד כשנודע לו שאחד מתלמידיו הורה שלא לחזור מטעם ספק ברכות להקל, גער בו ומיחה בידו והודיעו שכבר פשט המנהג להורות כדעת מרן, ובמקום מנהג לא אומרים ספק ברכות להקל. ובלאו הכי, הרי מבואר בירושלמי וכן נפסק להלכה, שהמסופק באיזו ברכה הוא נמצא בעמידה, צריך לחזור לאותה ברכה שברור לו שאמרה וממשיך משם והלאה על הסדר. ומבואר שלא אומרים ספק ברכות להקל בעמידה. והטעם בזה, מכיון שהרי אם חיסר אפילו ברכה אחת בעמידה, לא יצא ידי חובת התפילה, וכל ברכותיו לבטלה, לכן עדיף לחזור מספק, ואז יוכל להמשיך בברכות התפילה ללא חשש, וגם יצא ידי חובת תפילה, מאשר שימשיך להתפלל וכל הברכות כולם ספק ברכות לבטלה, ושמא לא יצא ידי חובת התפילה. וכמו שכתבו הגאונים הנודע ביהודה, רבי אריה צבי פרומר, מנחת יצחק ועוד. ולפי זה נמצא שגם מי שלא אמר 'המלך המשפט', כיון שלפי סברת רוב הראשונים ומרן השלחן ערוך, כל ברכותיו שיאמר מברכת 'מלך אוהב צדקה ומשפט' והלאה הם ברכות לבטלה, וגם כל הברכות שאמר קודם לכן, הם ברכות לבטלה למפרע, אם כן לא שייך לומר כאן ספק ברכות להקל. ומעתה אף לבני אשכנז שפסק הרמ"א (סימן קיח) שאינו חוזר, הנכון הוא שיחזרו בתנאי של נדבה. וכן כתב הט"ז (שם) שכיון שבמקום ספק, אנו פוסקים שחוזר ומתפלל בתנאי של נדבה, כל שכן במקרה זה שדעת רוב ככל הפוסקים שצריך לחזור ולהתפלל, שיש לפסוק שיחזור בתנאי של נדבה. וכן פסקו כמה מגאוני אשכנז ומהם: הגאון יעב"ץ במור וקציעה, הגאון ישועות יעקב, הגאון רבנו זלמן, שו"ת מים רבים, ועוד. וגדולה מזו כתב הגאון באר משה (ח"ז דף שיג עמוד ד), שהאשכנזים תושבי ארץ ישראל שטעו לומר 'מלך אוהב צדקה ומשפט', "חייבים" לחזור לתחילת ברכת 'השיבה'. עי"ש. לכן הטוב ביותר לחזור בתנאי של נדבה ויוצאים יד"ח לכל הדעות. (קצג)

הרם קולך

טוב ונכון שכל אחד יגביה את קולו מעט באמירת 'המלך הקדוש' ו'המלך המשפט', כדי שיזכור היטב שהתפלל כהוגן, ולא יהיו לו ספקות אם אמר או לא אמר. וכך נהג הרמב"ן ז"ל להגביה את קולו בכל הזכרה חדשה שבתפלה [מוריד הטל' וכדומה] במשך שלושים יום, שאז כבר מתרגלת הלשון ובודאי הזכיר כהוגן. (קצג)

ארבע הוספות

עוד תקנו חז"ל ארבע הוספות בתפילה, ואלו הן:

- א . "זכרנו לחיים..." – בברכת 'מגן אברהם'.
- ב . "מי כמוך אב הרחמן..." – בברכת 'מחיה המתים'.
- ג . "וכתוב לחיים טובים..." – בברכת 'מודים'.
- ד . "ובספר חיים ברכה ושלוש..." – בברכת 'שים שלום'.

א . זכרנו לחיים

שכח ולא אמר 'זכרנו לחיים', אם נזכר לפני שאמר ברוך אתה ה', חוזר לאומרו וממשיך על הסדר. אך אם נזכר אחר שאמר שם ה', לא יאמר 'למדני חוקיך', אלא יסיים 'מגן אברהם'. וכשיגיע לברכת 'שמע קולנו', יוסיף שם 'זכרנו לחיים...', כיון שזו בקשת רחמים. ואם שכח ולא אמר גם שם, יאמרנו בסיום 'אלוקי נצור'. (רה)

ב . מי כמוך אב הרחמן

שכח ולא אמר 'מי כמוך', אם נזכר לפני שאמר ברוך אתה ה', חוזר לאומרו וממשיך על הסדר. אך אם נזכר אחר שאמר שם ה', לא יאמר 'למדני חוקיך', אלא יסיים 'מחיה המתים'. ולא יאמרנו ב'שמע קולנו' או ב'אלוקי נצור', כיון שאין זו בקשת רחמים אלא שבח לה' יתברך. (רה. ת"ה קמג)

ג . וכתוב לחיים טובים

שכח ולא אמר 'וכתוב לחיים טובים', אם נזכר לפני שאמר ברוך אתה ה', חוזר לאומרו וממשיך על הסדר. אך אם נזכר אחר שאמר שם ה', לא יאמר 'למדני חוקיך', אלא יסיים 'הטוב שמך ולך נאה להודות', ורשאי לאומרו בסיום 'אלוקי נצור'. (רה)

ד . ובספר חיים ברכה ושלוש

שכח ולא אמר 'ובספר חיים', אם נזכר לפני שאמר ברוך אתה ה', חוזר לאומרו וממשיך על הסדר. אך אם נזכר אחר שאמר שם ה', לא יאמר 'למדני חוקיך', אלא

יסיים 'המברך את עמו ישראל בשלום', ויאמר 'ובספר חיים' בסיום 'אלוקי נצור'. (רה).
ת"ה קמד)

עושה 'השלום'

בתפלת שמונה עשרה נוהגים לומר בסיום התפלה, עושה 'השלום' במרומיו. [רמז לשם המלאך ס-פ-ר-י-א-ל שהוא סופר וכותב את בני האדם בספר החיים. ושמו בגימטריא 'השלום']. וכן אומרים גם בסיום קדיש 'תתקבל' שאחר חזרת השליח ציבור, אבל בשאר קדישים אין צריך לומר כן. (פב. שו"ת יבי"א חלק ח סימן יא אות יב)
לעילא ולעילא'

מנהג בני אשכנז לכפול תיבת 'לעילא' שבקדיש ואומרים 'לעילא ולעילא', אבל מנהג בני ספרד לומר רק פעם אחת כמו בכל ימות השנה. (פב)
אבינו מלכנו

בעשרת ימי תשובה נוהגים לומר 'אבינו מלכנו' אחר חזרת השליח צבור בתפלת שחרית ומנחה. (רה) ובתפלת המנחה, אם הזמן מצומצם וקרוב לצאת הכוכבים ואם יאמרו 'אבינו מלכנו' יפסידו לומר נפילת אפים, ידלגו על 'אבינו מלכנו' ויאמרו נפילת אפים, ולאחר מכן יאמרו 'אבינו מלכנו'.

הנוסח הנכון יותר לומר באבינו מלכנו: זְכוֹר כִּי עִפְרָא אֲנַחְנוּ, וְלֹא כִּמוֹ שֶׁנִּקְדוּ בַכְּמָה סִידוּרִים, זְכוֹר כִּי עִפְרָא אֲנַחְנוּ. כִּי הַכוּוּנָה בַתְּפִילַתְנוּ לְפָנָיו יִתְבָּרַךְ שִׁיזְכוּר כִּי עִפְרָא אֲנַחְנוּ, כִּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר אָדָם לְהַבִּיל דָּמָה, וַיִּמְחֹל וַיִּסְלַח לָנוּ עַל כָּל עֲוֹנוֹתֵינוּ. (כך כתבו הפרי חדש מטה יהודה, כסא אליהו, הגר"ח פלאגי, שלמי ציבור, אהלי יעקב ועוד. רו)

בשבת שובה שהיא השבת שביין ראש השנה ליום הכיפורים, וכן בראש השנה שחל בשבת, יש אומרים שאין לומר 'אבינו מלכנו', וכן מנהג בני אשכנז. ויש נוהגים לאומרו גם בשבת, וכן פשט המנהג ברוב בתי הכנסת של בני ספרד, אלא שמדלגים לשון 'חטא ועוון' המוזכרים שם, כגון: 'אבינו מלכנו חטאנו לפניך רחם עלינו', וכן 'אבינו מלכנו מחול וסלח לכל עוונותינו', וכן ראוי לנהוג. ורק במקומות שיש מנהג ברור שלא לומר 'אבינו מלכנו' בשבת, ישארו במנהגם. (קד)

5.2 . מהלכות יום טוב

הלכות אלו חלים על כל יום טוב כולל ראש השנה הנחשב גם כיום טוב

מלאכות המותרות והאסורות ביום טוב

כל המלאכות האסורות בשבת, אסורות ביום טוב, חוץ ממלאכות שהן "אוכל [צרך] נפש", כלומר, לצורכו של האדם, ובלבד שיהיו אותן המלאכות מצויות ושוות אצל כל אדם, כבישול, והדלקת הנר כדי להאיר את החשכה. אבל מלאכות המשמשות בענין לאנשים מסוימים בלבד, כמפונקים ומעונגים, אין היתר לעשותן ביום טוב.

הדלקת האש ובישול

אסרו חכמים להדליק אש חדשה ביום טוב, כאש היוצאת ממצית וגפרורים, אבל התירו להדליק מאש שכבר נמצאת. ולכן כל אדם יכין מערב יום טוב 'נר נשמה' דלוק כדי שיוכל להדליק ממנו לבישול, להאיר ולכל צרכיו. (מט)

חשמל – אין להדליק חשמל ביום טוב, כיוון שמדליק אש חדשה. ולכן יש להעיר בנחת ובנעימה לאותם המקלים בזה, ותבוא עליהם ברכת טוב. (נג)

תנור

הרוצה לאפות בתנור עופות ותפוחי אדמה וכיוצא, יפעיל את התנור מערב החג על שעון שבת, ויתן את המאכלים בחג בתנור, והתנור יידלק ויכבה מאליו. (עב)

מילוי הסיר

מותר למלאות את הסיר ביום טוב בבשר או בדגים כדי לבשלם, ואף על פי שאינו צריך לאכול אלא חתיכה אחת, מפני שתוספת החתיכות מטעימה יותר את התבשיל, ונמצא שהתבשיל כולו נעשה משובח יותר לכבוד יום טוב. (לח)

בישול מיום טוב ליום טוב

כל ההיתר לבשל ביום טוב, הוא דוקא לצורך אותו יום, אבל אסור לבשל מיום טוב ראשון ליום טוב שני, שאין יום טוב מכין ליום טוב אחר. ולכן עצה טובה להכין את התבשילים של ליל יום טוב שני קודם ראש השנה ויניחם במקרר, ובליל יום טוב שני יחמם את התבשילים על האש. (קפא. יו"ט לז)

כשם שאסור לבשל מיום טוב ראשון ליום טוב שני, כך אסור לעשות כל הכנה שהיא מיום טוב ראשון ליום טוב שני, ולכן אין לשטוף ביום טוב ראשון את הכוסות, הצלחות והסכנו"ם לצורך הלילה, וכן אין לערוך את השולחן לצורך הלילה, וכן כל כיוצא בזה. (יו"ט לז)

מיום טוב לחול

אסור לבשל או לעשות כל שהכנה שהיא ביום טוב לצורך מוצאי יום טוב שהוא חול, ומכל מקום אם עבר ובישל, לא נאסר התבשיל באכילה. (יו"ט לח)

עישון

יש אוסרים לעשן סיגריות ביום טוב, כיון שאין זו הנאה השווה לכל אדם. ולהלכה, אדם שאם לא יעשן יגרם לו צער, יש להקל לו. אבל אותם החובבים סיגריות מדי פעם, ימנעו מלעשן. וצריך לדעת כי העישון מזיק מאוד מאוד לבריאותו של האדם ויש חשש גדול שעובר על "ונשמרתם מאוד לנפשותיכם". (מד)

כיבוי האש

אסור לכבות אש ביום טוב כל שאין בזה צרך אוכל נפש. ולכן, המעשן סיגריה, יניח את הגפרור והסיגריה בעדינות שייכבו מאליהם. (נב)

כיבוי גז

אסור לכבות את הגז, אולם מותר לכבותו על ידי גורם אחר, כגון שימלא קומקום קטן במים על גדותיו ויניחהו על האש שירתח, ויגלשו המים ויישפכו על הגז ותיכבה האש, ואז יסגור את כפתור הגז. וישים לב לשתות את המים שרתחו, כי אסור לבשל שלא לצורך. (נח) אם יש לו כבר מחם מים, נמצא אם כן שאינו צריך את אותם מים

שמרתיח בקומקום, לכן ישתדל להרתיח ביצה, וימתין שיגלשו המים ויאכל את הביצה.

הנמכת האש

תבשיל שתחילת בישולו הוא על אש גבוהה, ולאחר מכן צריך לבשלו על אש נמוכה, כמו תבשיל אורז וכיוצא, מותר להנמיך את הגז ביום טוב לצורך התבשיל שיתבשל כהוגן ולא יישרף, שכיוון שהתירו חכמים כל מלאכה שהיא לצורך אוכל נפש, הותר גם להנמיך, ולא הצריכו להדליק אש חדשה נמוכה. כן פסק הגאון רבי משה פיינשטיין בספרו איגרות משה (ח"א סימן קטו, וח"ד סימן קג) וחזיק את ההיתר בטוב טעם ודעת על פי רבותינו הראשונים. וכן התיר הגאון רבי עובדיה הדאיה בשו"ת ישכיל עבדי, וכן כתב בשו"ת קניין תורה, ועוד פוסקים רבים. (נח)

הנחת נר במים

נר שעוה דלוק, אין להניחו במים כדי שכשיגיע בעוד זמן למים יכבה [כיוון שזה גרם כיבוי של תורה, שעושה פחם]. אבל מותר להניחו במים כשעדיין אינו דלוק, ולאחר מכן ידליקו מאש אחרת [שאינו אלא כמדליק נר קטן]. (סימן תקיד ס"ג. נז)

בורר

במלאכת בורר ביום טוב, מקילים יותר משבת. למשל: אוכל ופסולת המעורבים, אע"פ שבשבת מותר להוציא 'ביד' רק את 'האוכל מתוך הפסולת', ובתנאי שיאכל אותו 'לאלתר' [מיד] – ביום טוב הקלו, שאם קל יותר להוציא את הפסולת, יוציא את הפסולת, ובתנאי שיברור לצורך יו"ט, ואף שאינו אוכל מיד. (עו)

טוחן

מותר לחתוך ירק דק דק לסלט, אף אם אינו אוכלו מיד. לא כן בשבת שאסור לחתוך את הירק דק, אלא אם אוכלו לאלתר. כמבאר בהרחבה בחוברת 'השבת בהלכה ובאגדה' ח"ב. (עא)

פומפייה

מותר לגרר בפומפייה עגבניה, גזר, תפוח, תפוח אדמה וכיוצא בהם. (עא)

סוחט

אסור לסחוט פירות העומדים למשקה כענבים, תפוזים, אשכוליות וכיוצא, אבל לימונים מותר לסחוט בכל אופן. וכמבואר בחוברת השבת בהלכה ובאגדה חלק ב'. (סימן שכ ס"ו. עג)

מוקצה

מוקצה ביום טוב החמירו בו חכמים יותר ממוקצה בשבת, כדלהלן. והטעם בזה, מכיון שיום טוב קל יותר בעיני האנשים, שהרי מותר להדליק מאש לאש, ומותר לבשל, לכך חששו חכמים שמא יזלזלו העם בקדושת היום, והחמירו במוקצה שלו יותר משבת. (כו)

קליפות הראויות למאכל בהמה כקליפת אבטיח, בננה וכיוצא – הגם שבשבת אינן מוקצה, ביום טוב הן מוקצה ואסור לטלטלן ביד אלא על ידי מגב או סכין וכדומה.

אסור להניח את הקליפות בצלחת ריקה, אלא אם כן יניח בצלחת מאכל שהוא. והטעם בזה מפני דין 'ביטול כלי מהיכנו', כמבואר בהרחבה בחוברת 'השבת בהלכה ובאגדה' חלק ב'. (כו)

יש מבני אשכנז המקלים בדיני מוקצה ביום טוב כדינו בשבת. (סימן תצה סעיף ג)

מוקצה לצורך אוכל נפש

כיון שהתירה התורה מלאכת אוכל נפש, גם חכמים התירו לטלטל מוקצה לאוכל נפש, כגון אם ישנה אבן על מאכל, שבשבת אסור להוציא את האבן כיון שהיא מוקצה מחמת גופה, מכל מקום ביום טוב לצורך אוכל נפש התירו חכמים להוציא. כמבאר בהרחבה בחוברת 'השבת בהלכה ובאגדה' חלק ב'.

אף על פי שביארנו לעיל שאסור להדליק אש מהגפרורים, מכל מקום הגפרורים אינם מוקצה ביום טוב, ומותר להשתמש בהם כדי להדליק מאש מצויה. (נא)

אסור לחמם מים ביום טוב כדי לרחוץ בהם את כל הגוף, כיוון שאין זו הנאה השווה לכל נפש, [שהרי לא כל אדם רוחץ את כל גופו בכל יום]. אמנם מותר לחמם מים כדי לרחוץ את פניו, ידיו ורגליו בלבד. (סימן תקיא סעיף ב. מא)

מים שהתחממו מערב יום טוב

לבני ספרד מותר לרחוץ בהם את כל הגוף. והוא הדין שמותר להתרחץ במים חמים שהתחממו בדוד שמש, שלא אסרו חכמים אלא לחמם את המים ביום טוב, אבל כל שהתחממו מערב יום טוב או שהתחממו מאליהם, מותר לרחוץ בהם. (סימן תקיא סעיף ב. מא)

כל ההיתרים הנ"ל להתרחץ במים חמים, הם דווקא באמבטיה בבית, אבל במרחץ של רבים [מקוה], גזרו חכמים שלא להתרחץ בו כלל אפילו פניו, ידיו ורגליו. מפני שהיו בלנים רשעים שמחממים מים ביום טוב, ואומרים שחיממו מערב יום טוב. (מא)

מנהג בני אשכנז להחמיר שלא לרחוץ את כל הגוף כאחד, אפילו במים חמים שהתחממו מערב יום טוב. ואמנם יש להקל לרחוץ אבר ואבר לבדו. ועל כל פנים, לצורך תינוק, יש להקל לרחצו במים חמים. (הרמ"א סימן תקיא סעיף ב ומשנ"ב. מא)

מחיאות כפיים. ריקוד.

אמרו חכמים במשנה (ביצה לו ע"ב): אין מטפחים [ביד, להכות כף אל כף], ואין מספקים [להכות כף על ירך], ואין מרקדים [ברגל], כל אלו ביום טוב אמרו, קל וחומר בשבת. וטעם האיסור, מחשש שמא יתקן כלי שיר. וכן פסקו הרי"ף הרמב"ם והרא"ש ומרן בשלחן ערוך (סימן שלט סעיף ב). והרמ"א כתב שיש נוהגים להקל בזה ואנו לא מוחים בהם, כיון שמוטב שיהיו שוגגים ולא יהיו מזידים, שהרי הם לא ישמעו לנו. ואם כן בודאי שאם אדם רואה אנשים שמקילים בזה, ויש לו השפעה עליהם, מהראוי שיודיעם שעושים הם נגד ההלכה, ודברי חכמים בנחת, נשמעים.

ואע"פ שהרמ"א כתב לאחר מכן שיש מתירים בזמן הזה, מכל מקום כבר כתבו כמה מהאחרונים שגם בדעת הרמ"א אנו פוסקים כדעה הראשונה שהובאה בסתם. (ה"ע ד רסח)

יש אומרים שלא אסרו חכמים לרקוד כאשר רק הולכים במעגל, ויש חולקים. ומכל מקום אין ספק שעדיף להחמיר בזה, שהרי המציאות מוכחת שאי אפשר תמיד להקפיד שכל הסובבים רק ילכו ולא יגביהו את רגליהם כדרך הרוקדים, ואפילו הנזהרים בזה, הרבה פעמים לאחר זמן מועט ישנם שמתלהבים ומגביהים את רגליהם ורוקדים ממש, וכבר אמרו 'הרחק מן הכיעור והדומה לו'.

מותר למחוא כפיים בשינוי, ויכה בגב ידו הימנית על כף ידו השמאלית. (סימן שלט ס"ג)

הכאה על השלחן

אסור להכות על שלחן או על בקבוק כדרך הרגילים להכות בשעת השירה, וכמו שפסקו הרמב"ם ומרן השלחן ערוך והרמ"א. ויש להעיר בנחת למשמע אוזנם של המקילים בזה מפאת חוסר ידיעתם. וכתב הגאון רבי חיים פלאגי שמצוה רבה לבטל מנהגם, וכן כתבו הפרי מגדים, רבנו זלמן, הכף החיים ועוד.

רפואה

מי שיש לו מחוש או כאב, מותר לו לקחת תרופה, משא"כ בשבת. (כג)

שעון שבת

מותר לכוונו [שאינו דיגיטלי] ביו"ט לצורך השבת אימתי ידלק ויכבה. (נז)

הלכות עירוב תבשילין

מהו עירוב תבשילין?

כאשר חל יום טוב סמוך לשבת, אסרו חכמים להכין או לבשל ביום טוב בשביל שבת, מפני שנראה כמזלזל בקדושת יום טוב. ולכן תקנו חכמים לעשות 'עירוב תבשילין',

אשר באמצעותו מראה האדם שהוא כבר התחיל את הכנותיו לשבת עוד מלפני יום טוב, וכאשר מבשל ביום טוב, הוא רק כמשלים ומסיים את הכנותיו לשבת. ובמעשה זה, הותר לו לבשל מיום טוב לשבת. ולכן כאשר חל ראש השנה בימי חמישי ושישי, וברצונו לבשל לכבוד השבת, עליו להניח 'עירוב תבשילין' כפי שיתבאר להלן. (יו"ט רעד)

הפטורים מעירוב תבשילין

כיון שעיקר מטרת הנחת עירוב תבשילין היא, כדי שנוכל לאפות ולבשל מיום טוב לשבת, לכך מי שבישל את כל התבשילים של שבת מערב יום טוב, ולא נותר לו לבשל לשבת, אינו צריך להניח עירוב תבשילין בשביל הדלקת הנרות בלבד שמדליק לכבוד השבת. ואם רוצה להניח עירוב תבשילין, יניח ללא ברכה, שספק ברכות להקל. (רעז)

בית הארחה

משפחה המתארחת בבית הארחה, ואינם צריכים לבשל כלל לשבת, פטורים הם מלהניח עירוב תבשילין. (רעז)

הכנסת אורחים

המתארחים אצל מכריהם, אינם צריכים להניח עירוב תבשילין, אלא יסמכו על עירוב התבשילין שמניח בעל הבית, ורשאים גם האורחים לעזור בבישולים ובאפיה ובשאר ההכנות, כבני הבית ממש. (רעז)

זמן הנחת העירוב

מניחים את העירוב בערב ראש השנה, דהיינו ביום רביעי. ואפשר לעשותו כבר מליל רביעי [יום שלישי בלילה] עד למחרת בשקיעת החמה של יום רביעי. ואם שכח ועירב בבין השמשות של יום רביעי, יצא ידי חובתו. (יחווה דעת ח"ו סימן לא. רפב)

כיצד עושים עירוב תבשילין?

לוקח מאכל מבושל או צלי או כבוש, שיש רגילות לאוכלו עם פת, ויוסיף גם מין מאפה בשיעור "כזית" [27 גרם]. ויש שנהגו לקחת ביצה מבושלת עם לחם. ובזמנינו

שיש מקררים והתבשיל נשמר היטב, טוב להדר לקחת תבשיל חשוב, כמו בשר או דגים לכבוד המצוה. (רעו, רפא)

הברכה

כשמניח את העירוב, מברך: "בא"י אמ"ה אשר קדשנו במצוותיו וציונו, על מצות עירוב". ואחר כך יאמר את הנוסח שתקנו חז"ל בלשון ארמית, ואם אינו מבין בלשון ארמית, יאמר את הנוסח שבלשון הקודש, כדלהלן:

נוסח העירוב בארמית:

"בדין עירובא, יהא שרי לנא לאפויי, ולבשולי, ולאדלוקי שרגא, ולמעבד כל צרכנא מיום טוב לשבת".

נוסח העירוב בלשון הקודש:

"בזה העירוב, יהיה מותר לנו לאפות, ולבשל, ולהדליק את הנר, ולעשות כל צרכינו מיום טוב לשבת". (רפד)

טוב שבעלת הבית תשמע את הברכה ואת נוסח העירוב מפי בעלה, כי עיקר העירוב נעשה בשבילה שהיא עוסקת בצרכי הבית ומבשלת. ומכל מקום אם לא שמעה, אין זה מעכב ורשאית לבשל ולאפות כרגיל. (רפו)

זמן ההכנות לשבת

העירוב מתיר לבשל לשבת רק מיום טוב השני של ראש השנה ולא קודם לכן, העירוב מתיר לבשל מתחילת יום טוב, דהיינו מליל שישי (יום חמישי בלילה), ועד סוף יום השישי. ואולם ישתדל שלא לבשל בשעות המאוחרות של יום שישי, אלא כדי שיספיק האוכל להתבשל כל צרכו ביום שישי, כך שאילו יבואו אורחים ביום שישי, יוכלו לאכול מהאוכל הזה. ובכל אופן אם התעכב, רשאי להכין את צרכי השבת כל יום השישי, כל עוד שהעירוב קיים ולא נאכל. (רעח, רפא)

ההכנות מיום טוב לשבת

מותר לגלול את ספר התורה לאחר הקריאה ביום טוב [יום שישי], לצורך הקריאה של שבת, שכיון שהניח עירוב תבשילין, הרי זה בכלל מה שאמר בנוסח העירוב "ולעשות כל צרכנו". (שב)

ומטעם זה, מותר גם להדיח את הכלים, ולערוך את השלחן מיום טוב לשבת עם כלי הסעודה של שבת ולסדרו כבכל ערב שבת, וכן כל כיוצא בזה. (שב)

אכילת העירוב

ישתדל לאכול את הפת והתבשיל של העירוב בסעודת שבת, שמאחר ונעשתה בו מצוה אחת, ראוי שתעשה בו עוד מצוה. (רפב)

שכח להניח עירוב – לכתחילה חייב כל אדם להניח עירוב תבשילין. ואולם אם שכח להניח, רשאי לבשל ולאפות מיום טוב לשבת, כיון שבדרך כלל רב העיר מזכה את עירוב התבשילין שלו לכל בני העיר, ויוצאים בזה ידי חובה. ואפילו אם שכח כמה פעמים בכמה חגים להניח עירוב תבשילין, רשאי בדיעבד לסמוך על רב העיר, כיון שבזמנינו כוונת הרב לזכות גם לאנשים כאלו ששכחו. (רצא)

פשע

אם פשע ולא הניח עירוב תבשילין בכוונה, קנסוהו חכמים ואינו רשאי לבשל מיום טוב לשבת. ומכל מקום רשאי לבשל לצורך יום טוב הרבה בקדרה אחת, אף שמטרתו לשייר לעצמו לשבת. (רצד)

אבד העירוב

קודם שבישל לצורך השבת, יסמוך על עירובו של רב העיר ויבשל. (רצב)

זיכוי הרבים

הרוצה לזכות לאחר שאינו יודע לעשות עירוב תבשילין, לכתחילה יאמר לו את הברכה מילה במילה, והוא יחזור אחריו. ואחר כך יאמר החכם את נוסח העירוב, כך: "בזה העירוב יהיה מותר לפלוני לאפות ולבשל ולהדליק את הנר, ולעשות כל צרכי מיום טוב לשבת". ואם אותו אדם אינו יודע לברך כלל, רשאי החכם גם לברך במקומו. וכתב הגאון החיד"א זיע"א שכך היה המנהג בירושלים עיר הקודש ללכת מבית לבית ולזכות את אותם שאינם בקיאים לעשות עירוב תבשילין. וברוך המחזיר עטרה ליושנה. (רצט)

6.1 . שלום לעם/ מבט לחיים

עריכה קטלנית / הרב אבי בן אבנר

פרדי הסתובב בעיירה שמח ומאושר. שאיפתו הגדולה התממשה: מהשבוע הבא הוא הולך לכתוב את הטור הפופולרי ביותר בעיתון המקומי.

מאז ילדותו אהב פרדי את הכתיבה. חלומו היה לכתוב בעיתון המקומי – עיתון 'האמת', ופסגת שאיפותיו הייתה לכתוב את הטור המרכזי והפופולרי של העיתון, שנקרא 'לא מה שאמרו לך'.

כמה ימים לפני כן התפטר הכותב הקודם של הטור ועזב את העיירה. פרדי הגיש את מועמדותו ואף שלח שליחים שימליצו עליו, ואכן הבוקר קיבל מכתב המבשר לו שהוא זכה במשרה הנחשקת.

לא לחינם זכה הטור 'לא מה שאמרו לך' לפופולריות כה גדולה. הטור לא היסס 'לקטול' כל מה שזז, והיה מותח ביקורת חריפה כלפי אנשים וגופים. הטור ניצל את הבמה הציבורית, והיה 'סוגר חשבון' כל פעם עם מישהו אחר. דבריו הנחרצים ומילותיו הנוקבות של הכותב היו הופכות את מושא הטור לבדיחת העיירה. לא פעם היה האדם שעליו כתבו בטור מתבייש לצאת מביתו במשך כמה ימים.

לא פלא, אפוא, שכותבי הטור היו מתחלפים מפעם לפעם. הם היו רוכשים להם שונאים רבים בעקבות הכתבות המושחזות. כמה מהכותבים בעבר אף נאלצו לעזוב

את העיירה לאחר שחנויות ובתי עסק סירבו לתת להם שירות כנקמה על הכתבה המשמיצה שהם פרסמו עליהם.

'אבל אני אנהג אחרת', החליט פרדי, 'אני אשנה את סגנון הטור ואהפוך אותו לטור נעים ומפרגן. אני לא אתקוף אנשים ולא אתנפל עליהם, אלא אכתוב רק דברים טובים וחיוביים'.

חווה העבודה שעליו פרדי הוחתם במערכת העיתון היה סטנדרטי ברובו, ועסק במועדון שליחת החומר לעיתון ובנושא השכר. בסעיף האחרון נכתב כי 'מוסכם בזאת שהכתיבה, שיקולי העריכה וכל פרט הקשור במישרין או בעקיפין לעיתון מוגדרים כסוד מקצועי. עובד שיחשוף נתונים אלו יהיה צפוי לתביעה פלילית ולעונשים הקבועים בחוק על מסירת סוד מקצועי (3 שנות מאסר)'.

פרדי לא ייחס משמעות רבה לסעיף הזה. הוא ממילא לא נהג לשוחח עם אנשים על עבודתו. הוא העדיף להתרכז בהכנות לכתיבת טורו הראשון, שאותו יקדיש לחברו הטוב, קרל, שעמד להשתתף בתחרות ריצה יוקרתית. פרדי תכנן לתאר את המאמצים הרבים שקרל השקיע באימונים ואת הישגיו הקודמים. 'אני אכתוב שכל העיירה מחזיקה לו אצבעות ומייחלת לניצחונו', החליט פרדי.

כתיבת הטור ארכה יום שלם, ובשעת ערב שלח פרדי את הטור למערכת העיתון.

קרל ידע שחברו הטוב פרדי עומד לכתוב עליו, וציפה בקוצר רוח להופעת העיתון. אבל כבר משעות הבוקר הוא קיבל טלפונים מאנשים ששאלו אותו האם הסתכסך עם פרדי. בתחילה קרל לא הבין, אבל כשהעיתון הגיע לידיה הוא הבין למה הם התכוונו. הטור 'לא מה שסיפרו לך' כתב שסיכויי לניצחון קלושים, ושהמתחרים האחרים טובים יותר. הטור פירט את רשימת הפסדיו וכישלונותיו, והתעלם כמעט כליל מהתחרויות שבהן הוא בכל זאת ניצח.

קרל אפילו לא טרח להתקשר לפרדי ולצעוק עליו. 'הוא פשוט מקנא בי', חשב לעצמו, 'ועכשיו הוא מצא הזדמנות להרוס לי את הקריירה'. קרל החליט לא לדבר יותר עם פרדי ולנתק איתו כל מגע.

יומיים חלפו, ופרדי החליט לכתוב על הקניון החדש שנבנה בעיירה ביוזמת ראש המועצה. גם הפעם הוא עבד קשה וטרח על כל מילה, ובסופו של דבר שלח את הטור הכתוב למערכת העיתון. למחרת בבוקר זכה פרדי לשיחת טלפון זועמת מראש המועצה. 'כל מה שכתבת זה השמצות זולות ושקרים גסים', רתח ראש המועצה, 'אני עוד אתנקם בך!'

'אבל מה אתה רוצה?' שאל פרדי המפוחד, 'זו הייתה כתבה מפרגנת ואוהדת!'

ראש המועצה נחר בבוז. 'אני מבין שאתה לא רק רשע, אלא גם שקרן', הטיח בפרדי וטרק את הטלפון.

פרדי מיהר לפתוח את העיתון, והתברר לו שהעורך שינה את הטקסט והכניס משפטים שלמים, כמו שהוא עשה לפני יומיים, בטור שעסק בחברו קרל. אבל הפעם השינוי היה גדול יותר. מכל המחמאות והשבחים שפרדי כתב על ראש המועצה לא נותר שום דבר. הטור שפך אש וגפרית על רעיון הקמת הקניון. המילים היחידות שנשארו מהטור המקורי שפרדי כתב היו 'ראש המועצה' ו'קניון' – וחוץ מזה שינה העורך את הטקסט מקצה לקצה.

פרדי נסע למערכת העיתון, ונכנס בזעם לחדרו של העורך, שהביט בו בחיוך מלגלג. 'למה אתה משנה כל מה שאני כותב?' שאל פרדי בכעס.

'יש לי שיקולי עריכה', השיב העורך. 'לצערי הכתיבה שלך אינה כה משובחת, ואני חייב לכתוב הכול מחדש!'

'אבל אתה יוצר לי שונאים', צעק פרדי. 'החבר הכי טוב שלי לא מדבר איתי, ועכשיו גם ראש המועצה 'מחפש' את ראשי'. לפתע הוא קלט מדוע כותבי הטור היו מתחלפים במהירות כה מסחררת. הטור אמנם הופיע על שמש, אבל מי שכתב את המילים הקשות היה בעצם העורך שרצה להביע את דעתו, אבל דאג שמישהו אחר ישלם את המחיר...'

למראה פניו המהורהרות של פרדי, הקדים העורך רפואה למכה. הוא הוציא ממגירת שולחנו את החוזה, והזכיר לפרדי את הסעיף הקובע שאם הוא יספר משהו על עבודת

העיתון למישהו, הוא יישב בכלא שלוש שנים. בצורה כזו הוא השתיק את הכותבים הקודמים, שלא היו יכולים לספר את האמת, ונאלצו להתפטר ואף לעזוב את העיירה.

*

ואנחנו, למרות שאיננו מתגוררים בעיירה של פרדי, אנו שומעים לא פעם סיפורים כאלו ואחרים שממלאים אותנו זעם. למשל, חבר מספר לנו שחבר אחר עשה משהו נגדנו, והדבר מעורר את כעסנו. כדאי לזכור שפעמים רבות הסיפורים הללו 'עוברים עריכה', וכל קשר בינם לבין האמת מקרי בהחלט. חשוב שנאמין רק למה שאנו רואים בעינינו, או שומעים מאנשים מוסמכים ונאמנים.

6.2 . סיפור לשבת – שלום לעם

פרשת כי תבוא תשע"א / סיפור לשבת

איך מרוקנים את הים? / איתמר מאיר

עשרות מלומדים גדשו את הגן הפורח והמלבלב שהיה ממוקם במרכז אתונה העתיקה, ועסקו בוויכוחים סוערים. הקולות עלו בסערת הדיון ומדי פעם התלקח דין ודברים קולני בין שני מלומדים עד שחבריהם נזעקו להפריד ביניהם ולהבין מה הבעיה שעוררה את חילוקי הדעות הרמים.

ועל מה נסבו הוויכוחים בין המלומדים היוונים? על תורת הפילוסופיה. המקום שבו הם הסתובבו נקרא 'אקדמיה', והמלומדים ניסו להעמיק חשוב ולהבין את מהות החיים, את תכלית האדם ואת חידת היקום. בראש האקדמיה עמד הפילוסוף היווני הידוע אריסטו, שנודע בתבונתו הרבה, בשכלו הישר ובהיגיון הצרוף שהוא ניחן בו. גישתו של אריסטו לחיים הייתה שכלית ודעתנית, ומה שלא נתפס בשכל אנושי לא היה קיים עבורו.

אבל לא הכול הסכימו עם תורתו של אריסטו. אחד המלומדים שחלקו עליו בכל תוקף היה פילוסוף בשם הרקליטוס. הרקליטוס טען באזני תלמידיו וחבריו כי לא כל דבר

ניתן להבנה מוחלטת בשכל האדם, וכי יש דברים שההיגיון אינו מסוגל לתפוס אותם. אריסטו וחבורתו לא הסכימו עם הרקליטוס, והמשיכו לטעון שכל דבר יכול להיתפס על ידי השכל, ואם רק נעמיק ונחשוב, נצליח להבין כל דבר.

באותו יום אביבי, בגן הפורח בלב אתונה, לפני כ-2300 שנים, התלהט הוויכוח בין תומכי אריסטו לבין המצדדים בהרקליטוס. עשרות מחכמי האקדמיה התקבצו ובאו, וכל אחד טען את טיעונו בלהט מלא אמונה. מדי פעם הוסיף מישהו הוכחה לצדקת טענתו, ומיד לאחר מכן סתר השני את דבריו, אך שעות וימים עברו והוויכוח לא הגיע לקיצו. שום צד לא שכנע את הצד השני כי האמת המוחלטת עמו.

יום אחד יצא אריסטו בלוויית תלמידיו לטיול על שפת הים. זה היה יום אביבי ונאה, ומצב רוחו של המלומד היווני היה מרומם. הוא התהלך בנינוחות על החול הרך תוך שהוא משמיע אמרות פילוסופיות שנזנחות באזני תלמידיו הקשובים.

והנה, במרחק רב מהם, הבחינו אריסטו ותלמידיו באדם שהתנהג בצורה מוזרה בעליל. האיש רץ אל תוך המים הרדודים הסמוכים לחוף, התכופף אל המים כשבידו חפץ כלשהו, ואז הזדקף וחזר בריצה אל החוף וגחן אל החול כשבידו אותו חפץ. לאחר רגע שוב רץ האיש אל המים והתכופף אליהם עם החפץ בידו, ושוב חזר בריצה אל החוף. כך עשה האיש שוב ושוב ללא הפסקה. אריסטו ותלמידיו החליטו להתקרב אל האיש ולשאול אותו למעשיו.

אך כאשר הם התקרבו אל האיש, הבחין אריסטו כי זה אינו סתם אדם, אלא הפילוסוף המכובד הרקליטוס בכבודו ובעצמו. הפילוסוף לא הפסיק ממעשיו המוזרים גם כאשר אריסטו וחבורתו נעצרו ממרחק מה להשקיף עליו.

'אין פלא בכך', הרהר אריסטו לעצמו. למרות הכבוד שהוא חלק להרקליטוס, הוא אף פעם לא הצליח להבין את התנהגותו המשונה ואת טענותיו הבלתי שגרתיות. רבים מחכמי האקדמיה טענו שהרקליטוס הוא חכם גדול, אבל אריסטו חשב שהוא קרוב יותר להגדרה של משוגע מאשר להגדרה של חכם.

'שלום עליך, הרקליטוס ידידי', קרא אריסטו. 'האם תואיל להסביר לי ולתלמידי מה פשר מעשיך?'

'השלום והברכה ידידי אריסטו', החזיר הרקליטוס ברכה ועצר ממרוצתו. 'אסביר לכם מה אני עושה: חפרתי בור קטן על חוף הים, וכעת אני מנסה להכניס את מימי האוקיאנוס אל תוך הבור. אני שואב כוס מים מהאוקיאנוס ורץ אל הבור כדי לשפוך בו את המים, ושוב רץ אל האוקיאנוס כדי לשאוב מים ושוב ממלא את הבור, וכך חוזר חלילה, במשך שעות ארוכות'.

אריסטו הביט בתלמידיו במבט מזועזע. נראה היה כאילו דעתו של הפילוסוף שלפניהם השתבשה עליו, והוא אינו יודע מה הוא מדבר.

'ראה נא, הרקליטוס', אמר אריסטו בקול צונן, 'תמיד רחשתי לך כבוד למרות חילוקי הדעות בינינו, אבל עכשיו הוכחת לי סופית כי אינך ראוי לתואר פילוסוף ומלומד. אינך חכם אלא מוקיון המנסה להתל באנשים. הבור שחפרת הוא כל כך קטן, והאוקיאנוס כל כך גדול! אין שום סיכוי בעולם שמישהו יצליח להכניס את מי האוקיאנוס אל תוך החור הקטן הזה באדמה. גם ילד קטן יכול להבין זאת'.

פרץ הרקליטוס בצחוק גדול והשיב לאריסטו בנימת ניצחון: 'כמובן שאתה צודק, מכובדי. אני טיפש גמור בחושבי שניתן להכניס את כל מי האוקיאנוס לתוך הבור הקטן הזה, אולם אתה עושה אותו דבר בדיוק! אתה סבור שביכולתך להבין בצורה הגיונית את כל המסתורין האינסופי של העולם, את ים החכמה והפלא הזה, ולהכניס אותו אל תוך קופסת מוחך הקטנה ואל תוך שכלך האנושי המצומצם'...

*

הפילוסופים היוונים התעמקו רבות בשאלות החשובות והמהותיות של תכלית האדם ותפקידו בעולם. הם אמנם לא זכו להכיר בגדלות הקב"ה ולא למדו את תורתו הקדושה, אבל אפילו הם הבינו שלכל דבר יש סיבה, ושאי אפשר להעביר את החיים סתם כך בלי כל מחשבה, אלא צריך לחשוב על שאלות החיים ולהגיע למסקנות מעמיקות.

ניקח למשל מישהו שחווה נס הצלה גדול מתאונה או ממחלה. אם הוא ממשיך את החיים כרגיל, בלי לחשוב ובלי להרהר, הוא פשוט עוצם עיניים. עצור רגע ותחשוב! מי עשה לך את הנס הזה? מדוע נעשה לך כזה נס? לשם מה ניתנו לך עוד כך וכך שנות

חיים? האם כדי להעביר אותם בבילויים והנאות חולפות, או כדי שתוכל לקיים את תפקידך בעולם ולמלא את חייך בתוכן רוחני?

וכך גם מלמדת אותנו פרשתנו, פרשת 'כי תבוא'. משה רבנו חוזר ומזכיר לעם ישראל את כל הניסים והנפלאות שהקב"ה עשה איתם במשך ארבעים שנה, מאז צאתם מארץ מצרים, כולל כל המלחמות שבהן הם ניצחו מלכים חזקים וגיבורים. כל זה נועד למטרה אחת: לעורר אותם למחשבה על חסדיו הגדולים של הקב"ה כדי להתקרב אליו ולעבוד אותו בלב שלם.

שתהו לי בריאים, להכניס חתיכת עוף לפה אתם לא יכולים.
ועוד אתם רוצים להכניס את כל החוכמה למוח שלכם? חחת. תאכל חביבי.
תאכל... אל חתן לי להפריע לך... אגב, ברכתו שהכל. חחת. חח.

--- נתנו לו לאדם שתי עיניים שיראה בעינו האחת

מעלות חברו ובעינו השנייה מומי עצמו

{רבי מאיר מפרשמישלן}

--- זהירים הם בני אדם שלא לבלוע נמלה חיה ואין

הם זהירים שלא לבלוע אדם חי

{רבי ברוך ממזבוב}

מחשבון BMI – להגדיר את משקל הגוף / רוני ארז

מעוניינים לדעת מהי הגדרת המשקל שלכם והאם המשקל שלכם תקין ביחס לגובה שלכם? עבור מטרה זו קיים מחשבון BMI, או בשמו המלא body mass index – מחשבון מסת גוף. מחשבון זה מיועד להצביע על תקינות משקלו של אדם ביחס למינו, גובהו ומשקלו, כאשר משקל תקין הינו סמוך לממוצע ומשקל בלתי תקין עשוי להתבטא בארבעה מדדים נוספים – תת משקל, משקל עודף, השמנת יתר והשמנה חולנית. במילים אחרות, כלי זה מאפשר אבחון ומעקב אחר בעיות בריאותיות הקשורות במשקל.

כיצד מחשבים את המשקל במחשבון BMI?

ניתן לחשב את ה-BMI באופן ידני או להשתמש במחשבוני שקיימים לצורך כך ברשת. נוסחת החישוב די פשוטה: מחשבון BMI מחלק את משקלו של האדם ביחס לגובהו בריבוע. לדוגמא, במקרה של אדם השוקל שמונים קילוגרם וגובהו שני מטרים, יועלה הגובה בחזקת שתיים ויהפוך לערך של ארבעה מטרים. שמונים הקילוגרמים מחולקים בארבע והתוצאה מעידה על הגדרת משקלו של האדם. למעשה, תוצאות החישוב מבוססות על בדיקת יחסים פרופורציונאליים בגוף.

טבלת ערכי ה-BMI

טבלת הגדרות תקינות המשקל של מחשבון BMI מתייחסת לערכים הבאים:

- ערך BMI מתחת ל- 18.5 מעיד על תת משקל.
- ערך BMI בין 18.5 – 24.9 מעיד על משקל תקין ונורמאלי.
- ערך BMI בין 25 – 29 מעיד על משקל עודף.
- ערך BMI בין 30 – 40 מעיד על השמנת יתר.
- ערך BMI מעל 40 מעיד על השמנה חולנית.

פיתוח מחשבון BMI

מחשבון ה-BMI פותח על ידי מתמטיקאי בלגי בשם קוולט אדולף במאה התשע עשרה, עקב תגלית שעלתה במהלך קורס שהעביר באוניברסיטה. פיתוח זה הוכר כתקן רפואי למדד בעיות עודף משקל בשנות השמונים של המאה העשרים, ובשנות התשעים הפך לתקן בינלאומי המשמש בין היתר את ארגון הבריאות העולמי. בימינו, לא מעט בזכות רשת האינטרנט ופשטות החישוב, נעשה המחשבון נפוץ בכל העולם ומהווה כלי עזר לאנשים, רופאים ומוסדות רבים. כך לדוגמא, חברות ביטוח משתמשות בו לאיתור אנשים הסובלים מהשמנה חולנית, המהווה לעיתים קרטריון לקביעת הגובה של פוליסת ביטוח רפואי לחו"ל.

8. אירועים היסטוריים שקרו בשבוע הזה לפני שנים

כ' אלול תשי"ב 10-9-1952 קנצלר גרמניה הודיע על הסכם השילומים בשנים הראשונות של מדינת ישראל נאלצו מנהיגי העם להתמודד עם בעיות כלכליות קשות והיה חסר כסף רב לתמיכה בגל העולים לארץ ביישובם ובהקמת מקורות פרנסה. בשלב מסויים פנתה הממשלה למעצמות שיעזרו לה בתביעת כספי פיצויים מגרמניה. ההצדקה היתה שלא יתכן שהגרמנים גם ירצחו וגם יירשו את רכוש היהודים. דעת הקהל והמנהיגות של המעצמות בעיקר של ארצות הברית הביאה את הגרמנים להכרה שחובה עליהם לשלם כסף הן ליהודים ששרדו את השואה והן למדינת ישראל. הסכם זה שנודע בשם "הסכם השילומים" יצר גל של התנגדות בארץ שאותם הוביל מנהיג האופוזיציה מנחם בגין ז"ל. הפגנות רבות נערכו ברחבי הארץ וביחוד מול הכנסת בירושלים.

מעניין לקרוא את דיווחי העיתונות (שהיתה עיתונות מטעם) כשבעיתון "דבר" נאמר "נכשל נסיון בריוני חרות להתפרץ לכנסת". ואילו בעיתון הצופה (דתי) נכתב "ראש הממשלה: בל יהיו רוצחי עמינו גם יורשיו, מצוות הצלת אחים שיש עימה בניין. עיתון הארץ דיווח "אחרי אסיפת "חרות" (מפלגה) הסתער המון מוסת על בניין הכנסת". בוויכוח בכנסת על הסכם השילומים אמר חבר הכנסת מנחם בגין: "אסיים את דברי במספר פניות. פנייתי הראשונה היא אליך, אדוני בן גוריון, אני פונה אליך לא כיריב אל יריב – כיריבים תהום בינינו, אין גשר... אני פונה אליך כיהודי ליהודי... לכו אל העם... הרי אין לכם רוב בעניין זה בכנסת. חלק מחברי מפלגתכם מתנגדים... פנייתי השנייה היא אל חברי הכנסת שנבחרו על ידי אזרחי המדינה הערבים... הבחינו בין זכות פורמלית לזכות מוסרית... זהו עניין שלנו, תנו לנו להכריע בכך... פנייתי השלישית היא אל חברי המפלגות הדתיות... הלכתם אל העם בבחירות בשם דת ישראל, בשם תורת ישראל... מה לתורת ישראל ולמשא ומתן עם עמלק... "ומלחמה לה' בעמלק מדור לדור"... הרי אשתקד על גיוסן של בנות דתיות התפלגתם ועל זה לא תהיו מוכנים להשיב לא?" בסופו של דבר חתמה ממשלת ישראל הסכם עם ממשלת גרמניה.

בעקבות ההסכם העבירה גרמניה המערבית לישראל במשך כארבע עשרה שנים סכום של שלושה מיליארד מרק. אשר שימשו להשקעה בכלכלה הישראלית ותרמו תרומה חשובה לביסוסה. בשנת 1956 החלה גרמניה המערבית לשלם גם פיצויים אישיים לקרבנות הנאצים. ביצוע ההסכם הושלם בשנת 1965, ואז כוננו שתי המדינות יחסים דיפלומטיים. במבט לאחור האם היה נכון להגיע להסכם או לא? נשאלו חלוקות הדעות המצדדים אומרים שאלמלא ההסכם לא היה בכוחה של מדינת ישראל להקים את עיירות הפיתוח ומפעלים רבים והמתנגדים טוענים שהסכם השילומים יצר אפלויות, נתן פתח לשחיתות של המקורבים ועוד. (במהלך איסוף החומר נתקלתי בנאומו המלא של מנחם בגין בהפגנת המונים שהתקיימה בירושלים כנגד ההסכם ובתור חסיד שוטח של מנחם בגין ז"ל צירפתי בסוף את הנאום, שווה כל מילה)

כ"ב אלול תשכ"ז 1967-9-27 הוחל ביישובו מחדש ובשיקומו של כפר עציון

תחילת ההתיישבות בגוש עציון היתה בשנת תרפ"ז (1927) כשלמקום עלתה קבוצת יהודים חרדים מירושלים והקימה יישוב בשם "מגדל עדר" (נלקח מהפסוק מספר בראשית לאחר מותה של רחל אמנו "וַתָּמָת, רַחֵל; וַתִּקְבֹּר בְּדֶרֶךְ אֶפְרָתָה, הוּא בֵּית לָחֶם. וַיַּצֵּב יַעֲקֹב מַצֵּבָה, עַל קְבֻרָתָהּ הוּא מַצֵּבַת קְבֻרַת רַחֵל, עַד הַיּוֹם. וַיֵּסַע, יִשְׂרָאֵל; וַיֵּט אֶהְלֵה, מִהַלְאָה לְמַגְדַּל עֵדֶר"). את היישוב ביססו על חקלאות ורפתות. בזמן מאורעות תרפ"ט ורצח היהודים בחברון נמלטו התושבים חזרה לירושלים. בשנת תרצ"ה (1935) עלו מספר מתיישבים חברי אגודת "אל החר" והקימו את כפר עציון. במאורעות תרצ"ו (1936) התנכלו תושבי המקום הערבים למתיישבים ושוב ננטש המקום כשהפורעים הורסים את כל המבנים והתשתיות.

בתאריך כ"ג ניסן תש"ג (1943) עלתה למקום "קבוצת אברהם" של אנשי הפועל המזרחי בליווי של אנשי הפלמ"ח עקב שאיפתם להקים יישוב בגוש עציון כיישוב המחבר בין ירושלים לחברון וכמובן גאולת הקרקע והחשש שהמקום ייפול שוב בידי ידדים ערביות ובכדי לקבוע את גבולות המדינה שבדרך כפי שנקבע עוד בימי תל חי ש-"במקום בו תחרוץ המחרשה היהודית את התלם האחרון - שם יקבע גבול המדינה היהודית" כפי שיישובי חומה ומגדל קבעו את גבול הצפון, אזור בית שאן, הנגב המערבי ועוד (כיום קיים קונצנזוס מלא על יישובי אזור גוש עציון). לאחר מספר שנים

נוספו עוד יישובים. קיבוץ משואות יצחק, על ידי פליטים של גרעין בני עקיבא ששרדו את השואה. קיבוץ עין צורים על ידי גרעין בני עקיבא ילידי הארץ וכן קיבוץ רבדים על ידי גרעין של השומר הצעיר (שפעם היה מהתנועות החלוציות והמתיישבות הדומיננטיות ביותר).

בזמן מלחמת השחרור היה הגוש נתון למתקפות חוזרות ונשנות על ידי הפורעים הערבים ומספר שיירות נשלחו לעזרת הגוש וביניהם שיירת הל"ה, שיירת נבי דניאל. גוש עציון נפל בד' באייר תש"ח יום לפני הכרזת המדינה. לאחר נפילת כפר עציון, נערך טבח אכזרי במגינים, 127 לוחמים נפלו באותו יום בכפר עציון ורק ארבעה נותרו בחיים. 240 מתיישבים ולוחמים נפלו בקרבות גוש עציון. לימים קבעה הכנסת את יום נפילת כפר עציון כיום הזיכרון הכללי לחללי צה"ל. מייד לאחר סיום מלחמת ששת הימים ושחרור חבלי ארץ רבים הוחלט על ידי אנשי כפר עציון הוותיקים לחזור ולהתיישב במקום. כפר עציון המחודש הוקם על חורבות כפר עציון שחרב ונהרס. היישוב הוקם כקיבוץ דתי במסגרת תנועת הקיבוץ הדתי. כיום קיימים ישובים רבים בגוש ובניהם: אלון שבות, ראש צורים והעיר אפרתה.

כ"ד אלול תרצ"ג 15-9-1933 נפטר ר' ישראל מאיר הכהן מראדין הידוע בכינויו "החפץ חיים"

"החפץ חיים" היה מגדולי הפוסקים וכן ממייסדי "אגודת ישראל". ר' ישראל נולד בשנת 1838 בעיירה הסמוכה לוילנה. החפץ חיים נחשב לעילוי בתורה וכבר בהיותו בגיל 10 למד בישיבה. הכינוי "חפץ חיים" נקשר לשמו משום ששם הספר הראשון שכתב היה "חפץ חיים". הספר פורסם בשנת 1873 ועסק בדינים הנוגעים לשון הרע ולרכילות. מקור הקשר בין הספר לבין השם שניתן לו קיים בפסוק שבספר תהילים שבו אומר דוד המלך מסר חשוב מאד "מִי הָאִישׁ הַחֲפֵץ חַיִּים אֶהְיֶה יָמִים לְרֵאוֹת טוֹב. נִצַּר לְשׁוֹנֵף מֵרַע וּשְׁפָתַיִךְ מִדְבַּר מְרָמָה. סוֹר מֵרַע וַעֲשֵׂה טוֹב בְּקֶשׁ שְׁלוֹם וְרַדְפָּהוּ." במילים אחרות כל מי שרוצה שקט נפשי בחיים שלו כדאי שימנע מלרכל ולספר בגנות אנשים. חלק מחייו גר בעיר ראדין ושימש זמן קצר כרב העיר היות ולא רצה להיות חלק ממקבלי השכר והשררה בעיר.

החפץ חיים היה ידוע ברגישותו לכל הקשור לאיסור לשון הרע ואיסור רכילות, הרבה מספריו עסקו בכך כגון הספר "שמירת הלשון" ובו כללים כיצד יש להתנהג על מנת

להימנע מכך. בנוסף כתב החפץ חיים את החיבור "משנה ברורה" שהינו ספר ההלכה מהחשובים שיש (בפרט בעולם האשכנזי) ואשר מפרש את "השולחן ערוך" של ר' יוסף קארו. היות והיה קשוב להתפתחויות בעולם והצורך הטבעי של רכישת ידע כללי בנוסף לתורני נתן את הסכמתו ואף קידם את הקמת מוסדות "בית יעקב" שנועד לחינוך ולימוד של בנות ישראל שעד אותו הזמן למדו בבית. על שמו של החפץ חיים רחובות רבים בערי ישראל וכן הקיבוץ חפץ חיים של תנועת "פועלי אגודת ישראל" שלייד צומת כנות (מזרחית לאשדוד)

כ"ד אלול תרע"ד 15-9-1914 נפטר דוד וולפסון מראשי התנועה הציונית

דוד וולפסון נולד בליטא בשנת 1873 למשפחה משכילה ומסורתית, בילדותו למד בתלמוד תורה וקיבל חנוך דתי. כדי להימנע מהגיוס לצבא הרוסי נשלח לגרמניה ושם נחשף לרעיונותיה של תנועת חיבת ציון. לפרנסתו עבד כסוחר עצים וראה ברכה בעמלו. לאחר שהרצל פרסם את חיבור "מדינת היהודים" החליט וולפסון לחבור להרצל והפך לידידו ועוזרו האישי. בקונגרס הציוני הראשון היה וולפסון זה שהציע כיצד יראה הדגל של מדינת היהודים וכך הוא כתב בספרו: "השאלה הקטנה והקשה שהתעוררה היתה, באיזה דגל נקשט את בית הקונגרס? אין לנו דגל! ומחשבה נצנצה בראשי: והרי יש לנו דגל וצבע כחול לבן לו, הטלית בה אנו מתעטפים לתפילה יום יום, בחול ובשבת, בימי המעשה ובימי המועד לבנה היא ופסי תכלת עוטרים אותה. יהא נא דגלנו לבן עם פסי תכלת", וולפסון היה גם מי שהקים את "אוצר התיישבות היהודים" המוסד הפיננסי שתפקידו היה לקדם את חזונו של הרצל להקמת בית יהודים בארץ ישראל לעם היהודי.

מותו של הרצל השאיר חלל גדול בהנהגת התנועה הציונית ולאחר מותו של הרצל רבתה המחלוקת בין ראשי התנועה. המחלוקת המידית שהתגלתה היתה מי יעמוד בראש התנועה, כמובן שמאחורי ויכוח זה הסתתרה המהות, להיכנ תובל התנועה הציונית. המועמד הטבעי היה מקס נורדאו אשר היה איש סודו ונאמנו של הרצל ואולם מקס נורדאו שהיה מראשי הקבוצה שהאמינה בדרכו של הרצל, קרי שיש להשיג תחילה את הסכמת המעצמות לפתרון הבעיה היהודית ("הציונות המדינית") העדיף לא להגיש את מועמדו מהחשש שאנשי "המזרחי" יתקפו אותו על היותו נשוי לאשה

נוצריה וכן ששתי בנותיו התנצרו. בנוסף, החשש שלו ממתקפת הסברה שתגיע מכיוון המנהיגים הרוסים שתמכו בהתיישבות ללא קשר לפעילות דיפלומטית ("הציונות המעשית"). הפתרון היה פשרה, וועד קולקטבי שלושה מנהיגים המחזיקים בדעה "מדינית" ושלושה בדעה "מעשית" כשליושב ראש נבחן דוד וולפסון שהיה מקובל על רוב המנהיגים.

לזכותו של וולפסון ניתן לאמר שלמרות החשש הרי שבסופו של דבר הצליחה מנהיגותו של וולפסון הגם שהיה בהתחלה מועמד "אפור", מועמד של פשרה הצליחה לפשר בין הזרמים ולהוציא את התנועה מהמשבר בו היתה ולהמשיך להוליך את התנועה ליעד הנכסף של הקמת מדינה יהודים עבור היהודים בארץ ישראל. דוד וולפסון נפטר בשנת 1914 ונקבר בעיר קלן שבגרמניה (שם התגורר רוב ימיו) ובשנת 1953 הועלו עצמותיו לארץ, על שמו רחובות רבים בארץ וכן הקיבוץ ניר דוד (תל עמל) שבעמק יזרעאל שקם בשנת 1936 והיה ראשון היישובים של "חומה ומגדל"

כ"ה אלול הושלמה בניית חומת ירושלים על ידי נחמיה

לאחר חורבן בית המקדש הראשון על ידי הבבלים הוגלו חלק מבני ישראל לבבל (עירק). לאחר מספר שנים עלה למלוכה בפרס המלך כורש אשר פתח במסע נצחונות ובין הארצות שכבש היתה גם בבל. לגולים בבל היתה רמת ציפיות גבוהה מכורש והם ראו בו כמי שיושיע אותם. ואכן כורש היה "חסיד אומות העולם" ובשנת 539 לפני הספירה פירסם הנחיה (הכרזת כורש) "ובשנת אחת לכורש מלך פרס. כה אמר כורש מלך פרס: כל ממלכות הארץ נתן לי ה' אלהי השמים והוא פקד עלי לבנות לו בית בירושלם אשר ביהודה. מי בקם מפל עמו יהי אלהיו עמו ויעל לירושלם אשר ביהודה ויבן את בית ה' אלהי ישראל הוא האלהים אשר בירושלם." הכרזתו של כורש התפשטה במהירות בין הגולים והחלה התארגנות לחזרה לארץ בהנהגת עזרא הסופר

לאחר 13 שנה הצטרף גם נחמיה בן חכליה שהיה לפי המפרשים שר הכספים או שר הפנים בבבל והיה מידידיו של מלך בבל. אחד מהמשימות שלקח על עצמו היה לבנות ולשקם את חומת ירושלים. היות והיה איש ארגון טוב דאג לכל הלוגיסטיקה הנדרשת: חומרי בניה, בעלי מלאכה וכו' החל נחמיה בפרוייקט. מהר מאד התברר לו (כמו בכל פרוייקט) שישנם קשיים בלתי צפויים והעיקרי שבהם התנגדות הנוכרים שהיו בארץ וכן חלק מאצולת היהודים ובניהם הכהן הגדול שפחד מכוחם של עזרא ונחמיה. המתנגדים

החלו להפריע ולתקוף את בוני החומה. וכמו שאמרנו נחמיה היה איש ארגן טוב והכין "פקודת מבצע" מסודרת להגנה על בניית החומה. פקודה זו הגדירה לכל אחד מה תפקידו, היכן לשמור, אמצעי השמירה, זמני השמירה על מנת שהמשימה תושלם ואכן תוך 52 שבועות הושלמה המשימה וחומת ירושלים עמדה על תילה

פקודת מבצע זו מתוארת בפרק ד' שבספר נחמיה. חשוב לשים לניהול משאבי כח האדם חלק מהאנשים עובדים וחלק שומרים עליהם " ויהי מן היום ההוא, חָצִי נְעָרֵי עֲשִׂים בַּמְּלָאכָה, וְחָצִים מַחְזִיקִים וְהַרְמָחִים הַמְּגִנִּים, וְהַקְּשָׁתוֹת וְהַשְּׂרִינִים; וְהַשָּׂרִים אַחֲרַי, כָּל בֵּית יְהוּדָה.

וכפי שאמרנו היו התנכלויות מצד תושבים נוכרים לכן כל פועל החזיק אצלו גם כלי מלחמה "הבונים בחומה והנשאים בסבל, עֲמָשִׁים; בְּאַחַת יָדוֹ עֲשָׂה בַּמְּלָאכָה, וְאַחַת מַחְזִיקַת הַשֶּׁלַח. וְהַבּוֹנִים אִישׁ חָרְבוֹ אֲסוּרִים עַל מְתַנְיוֹ, וּבּוֹנִים

ולנחמיה, כראוי למפקד היה קשר/רץ מ"פ אשר תפקידו היה להעביר מסרים לקבוצות השונות. " וְהַתּוֹקֵעַ בְּשׁוֹפָר, אֶצְלִי. וְאָמַר אֶל הַחֲרִים וְאֶל הַסְּגָנִים, וְאֶל יֵתֵר הָעַם הַמְּלָאכָה הַרְבֵּה, וְרַחֲבָה; וְאַנְחָנוּ, וְנַפְרָדִים עַל הַחֹמָה, רְחוּקִים, אִישׁ מֵאַחֲיוֹ. בַּמָּקוֹם, אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ אֶת קוֹל הַשׁוֹפָר, שָׁמָּה, תִּקְבְּצוּ אֵלֵינוּ; אֶל־הֵינוּ, וְיָלַחַם לָנוּ. וְאַנְחָנוּ, עֲשִׂים בַּמְּלָאכָה; וְחָצִים, מַחְזִיקִים בְּרַמְחִים, מֵעֲלוֹת הַשַּׁחַר, עַד צֵאת הַכּוֹכָבִים.

הנחיה נוספת גם כשהולכים לנוח חובה לישון עם האפוד והנשק גם ביעת ההיא, אֲמַרְתִּי לָעַם אִישׁ וְנָעְרוֹ, וְלֵינוּ בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַם; וְהָיוּ לָנוּ הַלַּיְלָה מְשָׁמֵר, וְהַיּוֹם מְלָאכָה. וְאִין אָנֹכִי וְאֲחֵי וְנְעָרַי, וְאֲנָשֵׁי הַמְּשָׁמֵר אֲשֶׁר אַחֲרַי אִין אָנְחָנוּ פְּשָׁטִים, בְּגָדֵינוּ; אִישׁ, שֶׁלַחוֹ הַמָּיִם.

ואכן המשימה הוכתרה בהצלחה (פרק ו פסוק ט"ו) "וַתִּשְׁלַם, הַחֹמָה, בְּעֲשָׂרִים וַחֲמִשָּׁה, לְאַלּוּל לַחֲמִשִּׁים וּשְׁנַיִם, יוֹם" (תוואי החומה שבנה נחמיה שונה מחומות העיר העתיקה כיום אשר נבנו לפני כ-500 שנה על ידי התורכים, לכל מי שמטייל ברובע היהודי בירושלים יכול לראות חלק מחומת נחמיה)

המקורות מהם לוקטו הפנינים לפרשה ומוספיה

מס'	המקור	מאת
1	שלום לעם – תורה ויהדות	דוד קליינר, יוסף רוניק, איתמר מאיר, אבי בן אבנר, אריה תומר
2	פרשת השבוע לשוטרי ישראל	דודו אלהרר, הרב אליהו מוגרבי, מני ישי, יוסי לוי
3	שבת שלום מקובי ביטר	קובי ביטר
4	בית מורשה	הרב יהודה ברנדס הרבנית מיכל טיקוצ'ינסקי
5	ניר אביעד	ניר אביעד
6	פרסומא – נקודה טובה	ר' משה רוט
7	הרב שמעון בוחניק שליט"א	הרב שמעון בוחניק
8	חמישה חומשי תורה ומפרשי המקרא	רש"י, ראב"ע, רד"ק, רס"ג, רמב"ן, חזקוני, ספורנו, רשב"ם
9	מסכת אבות	
10	אתרי יהדות באינטרנט	

תודה לכל בעלי המקורות שבזכותם יכולתי לערוך ולהפיץ פנינים אלו מהפרשה להגדיל תורה ולהאדירה.

בברכת שבת שלום ומבורך
שמעון תורג'מן

סדרת פרסומי "גמ"ח תורג'מן"

בנושא מעגל השנה ומעגל החיים של האדם היהודי:

1. פנינים לשבת גליון שבועי בפרשת השבוע וחגים בדוא"ל למנויים.
2. ברית מילה חוברת אישית מזכרת לתינוק ולמשפחה ובה הלכות, מנהגים, תפילות, פיוטים בנושא הברית ו"ברית יצחק" כולל קריאת התיקון מחולק ל 10 קוראים.
3. פדיון בן חוברת אישית מזכרת לתינוק ולמשפחתו ובה הלכות, מנהגים, תפילות, פיוטים ופירוט הטקס בנושא הפדיון.
4. זבד הבת חוברת אישית מזכרת לתינוקת ולמשפחתה ובה הלכות, מנהגים, תפילות, פיוטים ופירוט הטקס בנושא זבד הבת.
5. חלאקה חוברת אישית מזכרת לתינוק ולמשפחתו ובה מנהגים, תפילות, ברכות, פיוטים ופירוט הטקס בנושא ה"חלאקה".
6. בר מצווה חוברת אישית מזכרת לבר המצווה ולמשפחתו ובה הלכות, מנהגים, תפילות, פיוטים ופירוט הטקס בנושא "בר מצווה".
7. בת מצווה חוברת אישית מזכרת לבת המצווה ולמשפחתה ובה הלכות, מנהגים, תפילות, פיוטים ופירוט הטקס בנושא "בת מצווה".
8. נישואין חוברת אישית ובה הדרכה לבני הזוג ובה תפילות וברכות, תוכנית לוגיסטית לאירגון החתונה כולל לוי"ז מפורט כולל הנחיות לרישום ברבנות, טיפים לבחירת האולם, הקייטרינג, התזמורת הצלם ויתר בעלי המקצוע וכן תוכנית להכנת תקציב לאירוע וניהול ההזמנות והמזמנים, מתנות ועוד. וכן טיפים שונים לניהול האירוע.
9. חנוכת בית חוברת אישית מזכרת למשפחה ובה מנהגים, הלימוד מחולק, ל-10 קוראים תפילות, ברכות, פיוטים ופירוט טקס "חנוכת הבית".
10. אזכרות: חוברת תפילה וזכרון לעילוי נשמת המנוח/ה כולל פרקי תהלים ומשניות המותאמים לשם הנפטר/ת וכן דברי זכרון, קווים לדמותו/ה ותמונתו/ה של המנוח/ה.

רחוב הגפן 22, ת"ד 1601, חשמונאים 73127

טלפון: 08-9761519, פקס: 08-9761010

ני"ד: 050-5333949

דוא"ל: h-tourjy@smile.net.il

